

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Фаховий коледж
Циклова комісія зі спеціальності «Правоохоронна діяльність»

С. О. Загороднюк, Д. А. Третьяков

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ
ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»**

Навчально-методичний посібник

Видавництво
«Юридика»
2025

Рецензенти:

Конопельський В. Я. – завідувач кафедри кримінального права Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Степаненко О. В. – завідувач кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, доцент

*Рекомендовано Вченою радою
Міжнародного гуманітарного університету
(протокол № 1 від 29 серпня 2025 року)*

Загороднюк С. О.

- 3-14 Основи кримінального права : навчально-методичний посібник для здобувачів фахової передвищої освіти зі спеціальності «Правоохоронна діяльність» / С. О. Загороднюк, Д. А. Третьяков. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. – 180 с.

DOI

Навчально-методичний посібник з дисципліни «Основи кримінального права» розроблено відповідно до навчального плану освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність» рівня фахового молодшого бакалавра у фаховому коледжі Міжнародного гуманітарного університету та містить комплекс теоретичних і практичних питань, пов'язаних із засвоєнням фундаментальних положень кримінального права України як галузі права, науки та навчальної дисципліни. Видання спрямоване на формування у здобувачів системних знань про поняття злочину і кримінального правопорушення, склад кримінального правопорушення, стадії його вчинення, співучасть, обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, систему та види кримінальних покарань, підстави і порядок їх призначення, а також особливості кримінальної відповідальності різних категорій осіб.

Навчально-методичний посібник охоплює опис навчальної дисципліни, заплановані результати навчання, тематичний план, програму курсу з опорними положеннями тем, плани і методичні рекомендації з проведення практичних занять, методичні рекомендації з організації самостійної роботи здобувачів освіти, питання для підготовки до підсумкового контролю, тестові завдання, а також список рекомендованої літератури та нормативно-правових актів. У виданні подано практико-орієнтовані завдання, ситуаційні кейси та приклади кваліфікації кримінальних правопорушень, що сприяють формуванню професійних компетентностей майбутніх фахівців правоохоронної діяльності та розвитку навичок правильного застосування кримінально-правових норм у службовій діяльності.

УДК 343.2.01(075.8)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	7
ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	13
ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ	14
Тема 1. Поняття, система, принципи та функції кримінального права. Закон про кримінальну відповідальність	18
Тема 2. Склад кримінального правопорушення	25
Тема 3. Стадії кримінального правопорушення	45
Тема 4. Співучасть у кримінальному правопорушенні	51
Тема 5. Множина кримінальних правопорушень	60
Тема 6. Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння	67
Тема 7. Вчення про покарання	74
Тема 8. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх	82
Тема 9. Поняття, система Особливої частини кримінального права. Злочини проти основ національної безпеки України	89
Тема 10. Кримінальні правопорушення проти життя, здоров'я, волі, статевої свободи та статевої недоторканності особи	101
Тема 10. Кримінальні правопорушення проти власності	124
Тема 12. Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки, безпеки виробництва та безпеки руху та експлуатації транспорту	134
Тема 13. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності	153
Тема 14. Кримінальні правопорушення проти правосуддя	161
СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ	169

ПЕРЕДМОВА

Основи кримінального права є складовою частиною кримінального права – провідної галузі національної системи права, норми якої покликані охороняти права і свободи людини і громадянина. Норми кримінального права визначають баланс співвідношення влади та свободи і, у зв'язку з цим, регулюють найбільш принципово важливі, суспільні відносини, які пов'язані із захистом основ національної безпеки України, громадської безпеки, моральності, порядку, здоров'я населення, майна на праві всіх форм власності, життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи та недоторканості особи, взаємовідносинами між особою та державою.

Водночас кримінальне право є однією з галузевих теоретико-правових наук. Як галузева юридична наука кримінальне право вивчає норми і кримінально-правові інститути, суспільні відносини, врегульовані ними, практику реалізації норм і інститутів кримінального права. З цією метою наука покликана визначати закономірності розвитку кримінального права, формулювати практичні поради для вдосконалення його системності та практики. *Навчальна дисципліна «Основи кримінального права»* передбачає опанування методології дослідження сутності і змісту кримінально-правових явищ в цілому і, зокрема, основ теорії кримінального права, захист прав і свобод людини і громадянина.

Метою «Основ кримінального права» як навчальної дисципліни є оволодіння здобувачами фахової передвищої освіти знаннями та практичними навичками стосовно визначення основних понять курсу, кваліфікації кримінальних правопорушень, сутності та соціального призначення державних і правових явищ у державі; надання знань про основні поняття, категорії, інститути кримінального права; аналіз змісту Кримінального кодексу України, Конституції України, міжнародних конвенцій та інших нормативно-правових

актів; вміле користування джерелами конституційного права; узагальнення досвіду роботи судових та правоохоронних органів, стійких сучасних знань з теорії і практики кримінального права, формуванні в них навичок і вмінь щодо самостійного аналізу стану кримінального законодавства, системному засвоєнні тем курсу «Основ кримінального права», навичок розробки науково-практичних рекомендацій щодо їх удосконалення, розвитку здібностей до науково-дослідної роботи, а також самостійності та відповідальності в обґрунтуванні та використанні в практичній роботі нормативного матеріалу.

«Основи кримінального права» є нормативною дисципліною, яка відноситься до блоку професійно орієнтованих навчальних дисциплін. Названа дисципліна передбачає опанування методології дослідження сутності і змісту кримінально-правових явищ в цілому і, зокрема, основ теорії кримінального права, захисту прав і свобод людини і громадянина.

Головними формами вивчення курсу «Основи кримінального права» є лекції, практичні заняття, індивідуальні заняття та самостійна робота здобувачів фахової передвищої освіти.

Кращому опануванню здобувачами фахової передвищої освіти навчальним матеріалом може слугувати проведення певної частини **лекційного заняття** у форматі:

а) бесіди, що передбачає активізацію інтелектуальної діяльності здобувачів фахової передвищої освіти, мотивування їх до вивчення певної теми навчальної дисципліни, постановку «бінарних» та «небінарних» запитань для виявлення ставлення, думки, рівня ознайомлення та готовності здобувачів вищої освіти, визначення міри сприйняття ними матеріалу, що викладається. Адекватна оцінка психоемоційного стану здобувачів фахової передвищої освіти, фахова та етична реакція на їхні репліки – загальна вимога до проведення будь-якого публічного виступу – за такого формату набуває особливого значення;

б) дослідження, що передбачає формулювання здобувачами фахової передвищої освіти за участі викладача певної теоретичної позиції, виявлення закономірностей або аномалій у кримінально-правовому регулюванні, шляхом «мозкового штурму» (метод спільного пошуку ідей і рішень, шляхів вирішення проблем

або нестандартних ситуацій, що має на меті запропонувати якнайбільшу кількість варіантів, не вдаючись до їхнього аналізу та критики, а потім відібрати перспективні пропозиції, обговоривши та оцінивши кожен варіант);

в) ситуаційного аналізу (кейс-метод), що передбачає вивчення здобувачами фахової передвищої освіти реальної конкретної політико-правової ситуації (події), визначення за участі викладача суті проблеми, формулювання можливих варіантів її вирішення.

Мова навчання – українська.

Статус навчальної дисципліни – обов'язкова навчальна дисципліна.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Викладання курсу «*Основи кримінального права*» має на меті виховання у здобувачів фахової передвищої освіти поважного ставлення до кримінального закону, основною функцією якого є охорона найбільш важливих суспільних відносин соціальних цінностей, а також пізнавальну, дидактичну та практичну мету.

Кримінальний закон України складає **предмет** вивчення «*Основа кримінального права*», тому вивчення навчальної дисципліни «*Основи кримінального права*» дає можливість кожному працівнику органів внутрішніх справ, судді засвоювати та знати кримінальний закон України, щоб правильно та обґрунтовано вирішувати питання щодо притягнення правопорушників до кримінальної відповідальності, оскільки головною вимогою законності в діяльності правоохоронних органів та суду є притягнення до кримінальної відповідальності та покарання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, згідно з діючим кримінальним законодавством України.

Практичні вміння та навички дають змогу використовувати сучасні засоби запобігання злочинності, а також надавати фаховий аналіз конкретного кримінального правопорушення.

Завданням навчальної дисципліни є глибоке засвоєння здобувачами фахової передвищої освіти теоретичного матеріалу. Особлива увага приділяється навчанню чітко визначати конкретний склад кримінального правопорушення у повному обсязі, відмежовувати суміжні склади, встановлювати їх необхідні та кваліфікуючі ознаки, орієнтуватися в чинному кримінальному законодавстві України, вміти тлумачити закон та правильно кваліфікувати кримінальні правопорушення.

Опанування навчальним матеріалом курсу «*Основи кримінального права*» передбачає засвоєння поняття, сутності, функцій і особливостей цього курсу, а саме:

- успішне засвоєння здобувачами фахової передвищої освіти програмного курсу визначає систематичну самостійну та індивідуальну роботу;
- особливого значення набуває вміле і своєчасне вивчення публікацій в періодичних виданнях, збірниках наукових статей та тез науково-практичних конференцій;
- підготовка здобувачами фахової передвищої освіти доповідей (рефератів) для виступу на практичних заняттях;
- під керівництвом викладача складання здобувачами фахової передвищої освіти тез для публікації у збірниках науково-практичних конференцій та участь у них;
- здобувачі фахової передвищої освіти мають слідувати за змінами і доповненнями в законодавстві та вносити їх в текст конспекту лекцій;
- Здобувачі фахової передвищої освіти мають використовувати практичний досвід працівників правоохоронних органів, суду, експертних установ та установ виконання покарань, який вони отримують під час проходження навчальної практики та під час спілкування з ними при проведенні зустрічей, організованих університетом, для відповідей на практичних заняттях та при складанні рефератів (доповідей) та тез для публікації у збірниках науково-практичних конференцій.

Однією з важливих форм навчального процесу є **самостійна робота** здобувачів фахової передвищої освіти з певних тем курсу «Основи кримінального права».

Самостійна робота, поряд з лекціями та практичними заняттями, покликана забезпечити виконання навчальної, робочої програм і силабусу, глибоке та творче вивчення і засвоєння програмного матеріалу. Самостійна робота покликана щодо поглибленого вивчення усіх тем курсу. Завдання для самостійної роботи визначаються викладачем, доводяться до відома здобувачів фахової передвищої освіти під час навчального процесу, перевіряються на практичних заняттях у відведений час.

Важливою формою поглибленого вивчення теми є написання *реферату*. Ця форма навчання дає можливість детально розбирати питання теми з використанням додаткових джерел. Після прослуховування (захисту) реферату на практичному занятті, він має бути переданий викладачу для перевірки та оцінювання.

Самостійна робота сприяє розвитку у здобувачів фахової передвищої освіти самостійності в навчальному процесі, відпрацюванню вмій теоретичного аналізу кримінально-правових норм та їх практичному застосуванню під час вирішення конкретних практичних завдань з кожної теми, яка вивчається, є заходом самоперевірки своїх знань.

Найбільшою мірою стан самостійного засвоєння матеріалу, науково-теоретичного дослідження окремих питань, які не були предметом розгляду під час занять, перевіряються під час підготовки реферату (доповіді), розв'язання задач, складання схем (таблиць) та конспектів, згідно визначених тем; при цьому особливу увагу слід приділяти найбільш актуальним та складним питанням щодо кваліфікації кримінальних правопорушень.

Самостійна робота складається з наступних етапів:

- ознайомлення зі змістом відповідної теми в анотації навчальної дисципліни;

- ознайомлення з питаннями, які винесені на самостійну роботу з певної теми;

- вивчення конспекту лекції;

- ознайомлення з методичними вказівками щодо особливостей вивчення даної теми;

- опрацювання рекомендованої для вивчення теми літератури;

- конспектування окремих положень, що стосуються питань теми;

7. ознайомлення, вивчення та конспектування основних положень постанов Пленуму Верховного Суду України, роз'яснення яких мають рекомендаційно-обов'язковий характер;

- ознайомлення з новелами кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану;

- вивчення правових висновків об'єднаної та Великої палат у кримінальній юрисдикції;

- вивчення науково-експертних висновків, практики судів, прокуратури і органів внутрішніх справ;

- засвоєння понять, які є визначальними / опорними для відповідної теми;

- підготовки відповідей на кожне питання, що виноситься на обговорення, плану відповіді, що зробить її більш чіткою, логічною та послідовною;

- використання при відповіді на практичному занятті структурно-логічних схем при висвітлюванні певних питань теми, яка вивчається.

- повторення основних положень та визначень з попередніх тем;
- відмежування кримінальних правопорушень від інших правопорушень, що тягнуть інші види юридичної відповідальності;

- вивчення кримінально-правової політики України, кримінально-правової політики України під впливом факторів воєнного характеру та її відзеркалення в експертній думці, кримінальної ситуації в Україні в умовах війни (основних тенденцій).

- ознайомлення з переліком запропонованих тем рефератів;

- ознайомлення з рекомендованими монографічними роботами, науковими статтями та використання їх положень під час підготовки рефератів.

Для **закріплення теоретичного матеріалу** здобувачам фахової передвищої освіти пропонується виконувати практичні завдання та розв'язувати задачі. Вони виконуються письмово у зошитах для практичних занять. Розв'язання задач повинне супроводжуватись аналізом складу, відмежуванням суміжних складів, посиланням на відповідну кримінально-правову норму з вказівкою номера статті, частини, пункту з визначенням конкретного кримінального правопорушення та кваліфікуючих ознак. Здобувач фахової передвищої освіти повинен розкрити зміст як необхідних, так і кваліфікуючих ознак складу кримінального правопорушення.

В процесі розв'язання задач необхідно використовувати правила кваліфікації кримінальних правопорушень. При розв'язанні задачі треба уважно її прочитати, вникнути у її зміст, а також вибрати з неї те, що має значення для кваліфікації та записати це у своїх зошитах. Розв'язання задач може бути обґрунтованим тільки у тому випадку, коли надається аналіз фактичного, юридичного та конкретного складів, проведено відмежування суміжних складів.

З усіх тем надається перелік основних питань з навчальної дисципліни, а також юридичну літературу, яку слід вивчити *при підготовці до практичного заняття*.

Завданням проведення практичних занять є:

- закріплення теоретичних знань з питань, розглянутих на лекції, підготовлених під час самостійної роботи, виконання домашнього завдання;

- перевірка знань основних положень, сутності та змісту понять та термінів, які вивчаються;

- формування вміння аналізу чинного кримінального закону;

- співставлення норм Конституційного та Кримінального права, з точки зору відповідності останніх Основному закону України;

- формування практичних навичок застосування отриманих знань під час розв'язання практичних завдань, тестів, вирішення складних життєвих ситуацій, які мають кримінально-правове значення.

- вміння самостійно вивчати та аналізувати необхідні нормативно-правові документи, спеціальну юридичну літературу, яка надається у плані кожного практичного заняття. При висвітленні питань теми дозволяється користуватися особистим конспектом для цитування окремих положень законодавчих актів, наукових джерел.

Основними **формами та методами** проведення *практичних занять* є розв'язання задач, тестів, практичних ситуацій, які мають кримінально-правове значення.

На *практичне заняття* виносяться питання, які розглядалися на лекції, підготовлені під час самостійної роботи.

Практичні заняття проводяться під керівництвом викладача з використанням різних форм і методів контролю знань: просте опитування, вільна дискусія, обговорення рефератів (доповідей).

При підготовці до практичних занять здобувачі фахової передвищої освіти мають надавати перевагу підручникам та навчальним посібникам, які відтворюють чинне кримінальне законодавство.

Рекомендовано **певний порядок підготовки до практичного заняття**, який має передбачати:

- ознайомлення зі змістом відповідної теми у силабусі та робочій програмі навчальної дисципліни;

- ознайомлення з питаннями, які заплановано розглянути на даному занятті;

- звернення до конспекта лекцій;

- звернення до методичних вказівок лектора щодо особливостей вивчення даної теми;

- опрацювання основних положень кримінального законодавства, які стосуються теми, рекомендованої для вивчення певних тем, літературу, конспектування окремих положень, що стосуються питань теми;

- при користуванні підручниками, необхідно добре засвоїти поняття, які є основними (опорними) для цієї теми і які визначені у методичних рекомендаціях до кожної теми, виокремлені в планах практичних занять;

- складання в окремому зошиті конспекту основних положень теми, яка виноситься на практичне заняття, а також необхідно замислитись над кожним питанням, яке виноситься на обговорення на занятті;

- складання плану відповіді, що надасть можливість зробити її більш чіткою та послідовною;

- ознайомлення з переліком запропонованих тем рефератів, обрання бажаної теми та її розкриття, використовуючи нормативно-правові акти, наукову юридичну літературу, що надаються у даних навчально-методичних матеріалах.

Відповіді здобувача фахової передвищої освіти на *практичному занятті* на теоретичні питання мають бути докладними та обґрунтованими, містити посилання на нормативні акти та роз'яснення Пленуму Верховного Суду України та практику органів внутрішніх справ та суду.

Результатом більш поглибленого вивчення теми є складання ***реферату***. Ця важлива форма самостійного засвоєння навчального матеріалу дає можливість більш глибоко та детально розібратися в змісті та сутності питань теми з використанням додаткових джерел.

Таким чином, вивчення курсу «Основи кримінального права» забезпечує формування у майбутніх працівників ОВС, прокуратури та судів спеціальних знань, вмінь і навичок, необхідних для успішної діяльності майбутніх фахівців – юристів, працівників правоохоронних органів, суду.

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Метою самостійної роботи з курсу «Основи кримінального права» є:

- засвоєння основних правових понять, категорій, кримінально-правових інститутів, які ґрунтуються на Конституції України, загально-новизнаних принципах та нормах міжнародного права;
- активізація пізнавальної діяльності здобувачів фахової передвищої освіти щодо правового забезпечення реалізації кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення;
- сприяння розвитку абстрактного та логічного мислення щодо з'ясування сутності та змісту розглядуваних понять;
- вміння співвідносити теоретичні знання з практикою їх правозастосування;
- виховання поважного ставлення до кримінального закону, усвідомлення особливої функції кримінального права та законодавства, а саме: охорона інтересів особи, її прав та свобод, інтересів суспільства та держави;
- формування розуміння того, що ефективність застосування кримінального законодавства як одного з юридичних засобів протидії злочинності, пов'язана з тим, наскільки ґрунтовно вивчається це законодавство, наскільки добре засвоюються заходи практичної дії кримінальної норми та наскільки якісним є рівень підготовленості фахівців – юристів, працівників правоохоронних органів, суду, наявністю їхнього авторитету серед населення;
- формування усвідомлення того, що кримінальний закон вимагає конкретних знань, умінь, бо помилка у правозастосуванні може потягнути тяжкі наслідки, тому що кримінальний закон передбачає найбільш суворі примусові заходи щодо особи, якій пред'являється підозра у вчиненні кримінального правопорушення.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне завдання з навчальної дисципліни «Основи кримінального права» є формою самостійної роботи здобувача фахової передвищої освіти і виконується у вигляді реферативної роботи.

Реферат повинен мати титульний лист, вступ, розділи (до трьох), висновки, список використаних джерел. Цитати, фактичні і статистичні матеріали, наведені в тексті, мають супроводжуватися посиланнями на використані джерела відповідно певних вимог.

При написанні **реферату** слід дотримуватися наступних **вимог**:

1. Реферат складається з плану, вступу, висновків, які мають виражати власне ставлення здобувача фахової передвищої освіти до обраної теми та питань, що досліджуються, а також списку використаних джерел.
2. Реферат має включати: актуальність теми, мету реферату, предмет та метод дослідження, перелік українських науковців, які досліджували питання теми.
3. Реферат повинен мати обсяг до 15-ти друкованих сторінок тексту.
4. Реферат має містити різні точки зору науковців щодо досліджуваних проблем;
5. При написанні реферату, його автор має використовувати відповідні статистичні дані та практичний досвід працівників правоохоронних органів та суду.
6. Друкування тексту – за допомогою комп'ютера здійснюється через 1,5 міжрядкових інтервали, 14 кегль, шрифт Times New Roman. Поля: зліва – 30 мм; праворуч – 10–15 мм; вгорі і знизу – 20 мм.

Теми рефератів по всіх темах:

1. Наука кримінального права: предмет, метод, завдання, співвідношення із кримінальним правом як законодавством.

2. Конституційне та кримінальне право України: взаємозв'язок та взаємодія цих галузей права.

3. Виникнення та розвиток кримінального права України.

4. Принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання: соціально-правовий аспект.

5. Невідворотність кримінальної відповідальності: правова природа та зміст.

6. Взаємодія кримінального закону та міжнародно-правових актів.

7. Витоки формування Закону про кримінальну відповідальність в Україні.

8. Історія виникнення та розвитку поняття «злочин».

9. Злочин та адміністративне правопорушення: критерії відмежування.

10. Поняття кримінального проступку.

11. Проблема кари як мети покарання.

12. Загальна та спеціальна превенція як завдання покарання.

13. Функції покарання в кримінальному праві України.

14. Кримінальне покарання та інші заходи кримінально-правового впливу.

15. Види кваліфікації та значення цього питання для правозастосовної діяльності.

16. Співвідношення понять: «кваліфікація» та «процес кваліфікації».

17. Поняття, зміст та стадії (етапи) кваліфікації кримінальних правопорушень.

18. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх.

29. Особливості покарання неповнолітніх.

20. Підстави для застосування примусових заходів виховного характеру щодо неповнолітніх.

21. Поняття та система злочинів проти основ національної безпеки України.

22. Відмінність державної зради від шпигунства.

23. Кримінальна відповідальність за диверсію.

24. Поняття та види умисного вбивства, їх характеристика.

25. Вбивство через необережність. Відмінність від казусу.

26. Поняття та ознаки умисного тяжкого тілесного ушкодження.

27. Залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, що знаходиться у небезпечному для життя стані.

28. Незаконне позбавлення волі, викрадення людини та захоплення заручників: відмежування складів.

29. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми.

30. Сексуальне насильство. Відмежування від зґвалтування.

31. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх.

32. Кримінальна відповідальність за зараження венеричною хворобою, вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою.

33. Поняття та система кримінальних правопорушень проти власності.

34. Родове поняття викрадення майна, його форми та види.

35. Крадіжка та її відмежування від привласнення майна, розтрата та шахрайства.

36. Шахрайство та його відмінність від цивільно-правового делікту та від заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою.

37. Грабіж, розбій, вимагання. Поняття та відмежування цих складів.

38. Умисне та необережне знищення або пошкодження майна: відмежування складів.

39. Привласнення, розтрата та заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Аналіз складів та їх відмежування.

40. Кримінальна відповідальність за придбання, зберігання, отримання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом. Відмежування від співучасті при викраденні майна.

41. Поняття та система кримінальних правопорушень проти громадської безпеки.

42. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації та участь у ній.

43. Бандитизм. Особливості кваліфікації.

44. Ознаки банди. Значення цього питання для кваліфікації.

45. Поняття терористичного акту.

46. Незаконне поводження з вогнепальною та холодною зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами. Особливості предмета складів.

47. Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів. Аналіз складу.

48. Кримінальна відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем.

49. Порушення правил безпеки руху та експлуатації залізничного, водного та повітряного транспорту: поняття, система та загальна характеристика.

50. Порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. Відмежування від адміністративного правопорушення.

51. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом. Особливості кваліфікації.

52. Угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна. Відмежування від піратства.

53. Поняття хуліганства та його ознаки.

54. Поняття масових заворушень та відмежування від суміжних складів.

55. Наруга над могилою. Особливості кваліфікації.

56. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами.

57. Кримінальна відповідальність за створення місць розпусти та звідництво.

58. Втягнення неповнолітніх у кримінально-протиправну діяльність. Особливості кваліфікації.

59. Поняття та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти правосуддя.

60. Кримінальна відповідальність за притягнення завідомо невинної особи до кримінальної відповідальності.

61. Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти. Особливості кваліфікації.

62. Кримінальна відповідальність за посягання на життя, здоров'я та майно судді.

63. Кримінальна відповідальність за посягання на життя та майно захисника або представника особи.

64. Кримінальна відповідальність за примушування давати показання.

65. Відповідальність за порушення права на захист.

Тема 1. Поняття, система, принципи та функції кримінального права.

Закон про кримінальну відповідальність

Практичне заняття – 2 год / 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття кримінального права як галузі права.
2. Поняття кримінального права як науки.
3. Предмет та метод кримінального права.
4. Завдання та функції кримінального права.
5. Принципи кримінального права: поняття та зміст.
6. Поняття закону про кримінальну відповідальність.
7. Структура закону про кримінальну відповідальність.
8. Система закону про кримінальну відповідальність.
9. Дія закону про кримінальну відповідальність у часі, просторі та за колом осіб.

Методичні рекомендації

Під час підготовки здобувачі фахової передвищої освіти мають орієнтуватися у матеріалі, який вивчається, вміти виокремити основні поняття, терміни, ознаки, які надають певне уявлення щодо розглядуваних питань. Зокрема, *знати* наступні поняття:

– поняття *кримінального права* – системи загальнообов'язкових, формально визначених юридичних норм (правил поведінки), прийнятих Верховною Радою України, що визначають які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями і які покарання підлягають застосуванню до осіб, що їх вчинили;

– поняття *предмету кримінального права* – сукупності суспільних відносин, які виникають у зв'язку зі вчиненням кримінального правопорушення та застосуванням за це певного покарання; поняття «кримінально-правових відносин» як різновид суспільних відносин.

– поняття *методу кримінального права* – спеціального заходу регулювання суспільних відносин, який полягає у визначенні того, які суспільно небезпечні діяння є кримінально-протиправними і які покарання мають бути застосованими до осіб, що їх вчиняють;

- поняття *функцій кримінального права*, які полягають в охороні особистих благ людини, інтересів суспільства, держави від злочинних посягань; сутності таких функцій (крім охоронної) як регулятивна та превентивна;

- поняття *системи кримінального права* – як сукупності певних правових норм, інститутів кримінального права, що знаходяться у певному взаємозв'язку між собою, піддаються певній систематизації та об'єднані структурно у дві частини кримінального права – Загальну та Особливу частини.

- поняття *принципів кримінального права* – визначати основний зміст та сутність загально правових принципів (законності, гуманізму та справедливості), спеціальних кримінально-правових принципів – законодавчого визначення закону, особистої та винної відповідальності, індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання, економії кримінальної репресії тощо.

Крім того, здобувачі фахової передвищої освіти повинні *вміти*:

- визначати сутність взаємозв'язку конституційного, міжнародного та кримінального права, рівень їх співвідношення;

- визначати місце та значення кримінального права стосовно інших галузей права кримінально-правового циклу (кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого);

- розрізнати поняття *науки кримінального права* – системи кримінально-правових поглядів, ідей, теорій про кримінальну відповідальність за вчинення кримінального правопорушення (кримінального проступку та злочину) та покарання за нього від *поняття кримінального права як галузі права*;

- розрізнати предмет – кримінальне законодавство і практика його застосування та методи (діалектичний, догматичний, соціологічний, системного аналізу, порівняльний, історичний) науки кримінального права від предмета та метода кримінального права як галузі права.

Орієнтуючись на визначенні основних розглянутих понять кримінального права, необхідно вміти характеризувати ознаки, з яких ці поняття складаються.

Здобувачі фахової передвищої освіти мають *знати і вміти формулювати* такі основні поняття та положення:

- поняття *закону про кримінальну відповідальність* – єдиного кодифікованого письмового акту, що має вищу юридичну силу,

відповідає Конституції України та загальновизнаним міжнародно-правовим актам, приймається Верховною Радою України або Всенародним референдумом і містить кримінально-правові норми, що визначають підстави і принципи кримінальної відповідальності, визначають, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями і які покарання мають застосовуватися до осіб, що їх вчинили;

- поняття *структури закону про кримінальну відповідальність, кримінально-правової норми*;

- поняття та види *диспозиції і санкції* кримінально-правової норми;

- визначення характерних ознак різних *видів диспозицій* (простої, описової, бланкетної та відсилочної), *санкцій* (відносно-визначеної, альтернативної);

- поняття *тлумачення закону про кримінальну відповідальність*;

- поняття *кримінально-правової норми*;

- підстави для *класифікації видів тлумачення*;

- визначення *характерних ознак* різних видів тлумачення: офіційного (легального), судового (казуального), доктринального (наукового), граматичного, систематичного, історичного, буквального, обмежувального, поширювального.

- основні положення щодо *визначення порядку, умов, підстав, за яких закон про кримінальну відповідальність приймається, прилюднюється, набуває чинності, припиняє свою дію*;

- поняття *зворотної дії закону про кримінальну відповідальність*, визначати у порівняльному аналізі, який із законів є більш м'яким, а який більш суворим;

- визначати підстави та порядок чинності закону про кримінальну відповідальність щодо кримінальних правопорушень, які вчиняються на території України; формулювати поняття *територіального принципу, території України, вчинення кримінального правопорушення на території України, дипломатичної недоторканності (імунітету)*;

- визначати *підстави та порядок чинності* закону про кримінальну відповідальність щодо кримінальних правопорушень, які вчиняються громадянами України та особами без громадянства, які постійно проживають на території України, за межами держави;

- формулювати поняття *принципу громадянства, кримінально-правових наслідків засудження громадян України за межами держави*;

– визначати підстави та порядок чинності закону про кримінальну відповідальність щодо злочинів, які вчиняються іноземцями та особами без громадянства, що постійно не проживають в Україні, за межами території України; поняття *універсального принципу*, визначати його значення та сутність;

– визначати сутність *інституту видачі осіб*, його видів на підставі аналізу змісту ст. 10 КК, умов та порядку здійснення цього інституту.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Здійснити граматичне тлумачення ст. 111 КК «Державна зрада», ст. 113 КК «Диверсія», ст. 114 КК «Шпигунство».

2. Здійснити системне тлумачення ст.ст. 109–114, 185–198 КК, з точки зору визначення систематизуючої ознаки, яка поєднує ці статті і визначає їх місце у системі закону про кримінальну відповідальність.

3. Здійснити історичне тлумачення ст. 185 КК у порівнянні зі ст.ст. 140, 86 (1) КК 1960 року з точки зору визначення більш м'якого закону, визначення сутності зворотної дії закону про кримінальну відповідальність у часі.

4. Здійснити тлумачення за обсягом ст.ст. 271 КК «Порушення вимог законодавства про охорону праці», 304 КК «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» – співставлення змісту кримінально-правових норм та їх текстуального вираження (букви закону).

5. Законспектувати у зошиті розділ навчального матеріалу «Наука кримінального права: предмет, метод, завдання».

6. Розв'язати задачу: Б. засуджено до 3-х років позбавлення волі (максимальний розмір покарання) за ст. 98 КК 1960 р. (необережне вбивство). В ч. 1 ст. 119 КК 2001 р. «Вбивство через необережність» розмір позбавлення волі встановлено від 3 до 5 років. Чи повинен суд збільшувати призначене покарання, зважаючи на збільшення строку позбавлення волі за необережне вбивство (ч. 1 ст. 119 КК)?

7. На підставі аналізу статей (норм) розділу VI Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти власності», розділу XII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності», визначити види диспозицій та санкцій кримінально-правової норми.

Самостійна робота – 2 год / 4 год

1. Кримінальне право як навчальна дисципліна, галузь права та наука.
2. Предмет та метод кримінального права.
3. Система кримінального права.
4. Функції кримінального права.
5. Принципи кримінального права.
6. Поняття, види та прийоми (способи) тлумачення кримінально-правових норм.
7. Поняття закону про кримінальну відповідальність.
8. Структура закону про кримінальну відповідальність.
9. Система закону про кримінальну відповідальність.
10. Дія закону про кримінальну відповідальність у часі, просторі та за колом осіб.

Завдання для самостійної роботи:

1. Здійснити аналіз чинного кримінального закону, його Загальної та Особливої частини, окремих кримінально-правових інститутів на предмет визначення основних функцій кримінального права, при цьому визначити:

а) які функції виконують інститути: добровільної відмови від вчинення злочину, необхідної оборони, крайньої необхідності, затримання злочинця, інститути призначення покарання, звільнення від покарання, погашення та зняття судимості?

б) які функції виконують кримінально-правові норми, які містяться у двадцяти розділах Особливої частини КК?

в) назвати сферу суспільних відносин, яку охороняє кримінальний закон, відповідно до назви кожного розділу Особливої частини.

2. Повторити тему з курсу «Конституційне право» стосовно прав і свобод людини та громадянина в сфері кримінального правосуддя шляхом фіксування у зошиті окремих норм Конституції України, що мають відношення до кримінального правосуддя.

3. Повторити з курсу «Теорія держави і права» положення щодо системи права, законодавства, понять, ознак, видів та структури норм права.

4. На підставі вивчення та структурного аналізу закону про кримінальну відповідальність, визначити:

а) з яких основних кримінально-правових інститутів складається Загальна частина закону про кримінальну відповідальність?

б) з яких основних кримінально-правових інститутів складається Особлива частина закону про кримінальну відповідальність?

в) визначте види диспозицій в наступних нормах КК України: ч. 1 і ч. 2 ст. 115, ст. 126, ч. 1 ст. 130, ч. 1 ст. 135, ч. 1 ст. 190, ч. 1 ст. 263, ч. 1 ст. 305.

г) визначте види санкцій в наступних нормах КК України: ст. 116, ст. 121, ст. 125, ст. 303, ст. 304, ст. 396.

5. Чи є в нормах КК України абсолютно-невизначені, абсолютно-визначені, відсилочні санкції?

Питання для самоконтроля:

1. Кримінальне право як галузь права та наука.
2. Предмет та метод кримінального права.
3. Система кримінального права.
4. Функції кримінального права.
5. Принципи кримінального права.
6. Поняття закону про кримінальну відповідальність.
7. Структура закону про кримінальну відповідальність.
8. Система закону про кримінальну відповідальність.
9. Дія закону про кримінальну відповідальність у часі, просторі та за колом осіб.

Теми рефератів:

1. Наука кримінального права: предмет, метод, завдання.
2. Конституційне та кримінальне право України: сутність, зміст та взаємозв'язок цих галузей права.
3. Виникнення та розвиток кримінального права України.
4. Принципи диференціації кримінальної відповідальності та індивідуалізації покарання: соціально-правовий аспект.
5. Принцип невідворотності кримінальної відповідальності: правова природа та зміст.
6. Взаємодія закону про кримінальну відповідальність та міжнародно-правових актів.
7. Витоки формування Закону про кримінальну відповідальність в Україні.

Література до теми

1. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
2. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Закон України від 10 грудня 1991 р. «Про дію міжнародних угод на території України». *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 10. Ст. 137.
4. Про громадянство України : Закон України від 8 жовтня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 50. Ст. 701.
5. Про державний кордон України : Закон України від 4 листопада 1991 р. Ст. 1. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 03.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
7. Берзін П. С. Кримінальне право. Загальна частина: науково-експертні висновки : наукове видання. Х. : Алерта, 2024. 662 с.
8. Кримінальне право України. Загальна частина. Видання 11-те : навчальний посібник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2025. 610 с.
9. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навчальний посібник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта. 2022. 612 с.
10. Принципи кримінального права: поняття, система та значення. Видання друге : монографія / О. С. Бабікова. Х. : Право, 2021. 544 с.
11. Сучасний вимір кримінального права : монографія / за ред. М. Шепітько, В. Базелюк, В. Бакіров. Х. : Право. 2023. 264 с.
12. Коломієць Ю. Ю. Кримінально-правова політика України : навчальний посібник. Київ : Видавництво «Юрінком Інтер», 2024. 212 с.
13. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : коментар / за ред. О. О. Дудоров, А. А. Вознюк, Є. О. Письменський та ін. Видавництво «Норма права», 2022. 278 с.
14. Загороднюк С. О., Допілка В. О. Принципи кримінально-правового регулювання. *Відновлення України: міжгалузевий теоретико-прикладний аналіз та потенціали розвитку* : Міжнародний науково-практичний форум, 11 квітня 2025 року, м. Одеса, Україна. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2025. Частина 1. 348 с. С. 46–49.

Тема 2. Склад кримінального правопорушення

Практичне заняття – 2 год / 2 год

Запитання до заняття:

1. Істотна суспільна небезпечність – найсуттєвіша ознака діяння, підстава визначення його законодавцем як злочинного.

2. Суспільна небезпечність діяння як підстава класифікації злочинів.

3. Поняття кримінального правопорушення та його ознаки.

4. Поняття малозначного кримінального правопорушення та його правові наслідки.

5. Поняття кримінального проступку.

6. Види злочинів за ступенем тяжкості та їх характеристика.

7. Поняття кримінальної відповідальності та її відмежування від інших видів юридичної відповідальності.

8. Ознаки кримінальної відповідальності та їх зміст.

9. Особливості кримінальної відповідальності.

10. Етапи реалізації кримінальної відповідальності.

11. Підстава кримінальної відповідальності.

12. Злочин та склад кримінального правопорушення: співвідношення, взаємозв'язок, відмінності.

14. Загальний (юридичний) склад кримінального правопорушення: поняття, елементи, значення встановлення.

15. Конкретний склад кримінального правопорушення: поняття, ознаки, значення встановлення.

16. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу.

17. Види складів кримінального правопорушення за різними критеріями. Значення їх встановлення для правозастосовної діяльності.

18. Поняття об'єкта складу кримінального правопорушення.

19. Види об'єкта складу кримінального правопорушення та критерії їх виокремлення.

20. Значення встановлення об'єкта для кваліфікації кримінального правопорушення та відмежування конкретних складів.

21. Поняття предмету складу кримінального правопорушення та значення його встановлення для кваліфікації кримінального правопорушення та відмежування конкретних складів.

22. Поняття та характеристика об'єктивної сторони складу.

23. Ознаки об'єктивної сторони та їх зміст.

24. Юридична та фактична помилка: поняття та характеристика.

25. Значення визначення об'єктивної сторони для правозастосовної діяльності.

26. Поняття та загальна характеристика суб'єкта кримінального правопорушення.

27. Ознаки суб'єкта складу: поняття та зміст.

28. Поняття осудності, неосудності, обмеженої осудності та їх правові наслідки.

29. Поняття спеціального суб'єкта.

30. Поняття суб'єктивної сторони та її ознаки.

31. Вина як необхідна ознака суб'єктивної сторони.

32. Мотив і мета як ознаки суб'єктивної сторони: поняття та зміст.

Методичні рекомендації

Під час *підготовки до практичного заняття* здобувачі фахової передвищої освіти мають орієнтуватися у матеріалі, який вивчається, вміти виокремлювати основні поняття, тлумачити їх ознаки. Це стосується наступних *питань*:

– поняття «кримінального правопорушення» – як передбаченого КК суспільно небезпечного винного діяння (дії або бездіяльності), яке вчиняється суб'єктом кримінального правопорушення (ст. 11 КК);

– поняття «суспільної небезпечності кримінального правопорушення» – як властивості кримінального правопорушення спричинювати шкоду або містити реальну можливість (загрозу) заподіяння такої шкоди відносинам, що охороняються кримінальним законом;

– «поняття винності» – як ознаки, яка відтворює принцип суб'єктивного винного ставлення у вину, відповідальності лише за наявності вини у формі умислу та необережності;

– поняття «протиправності» – як формальної, юридичної ознаки, що полягає в обов'язковій юридичній правовій оцінці суспільної небезпечності кримінального правопорушення, а отже відтворює

принципове положення «немає кримінального правопорушення без вказівки про це у законі»;

- поняття «караності» – як формальної, суб'єктивної ознаки, що відтворює обов'язкове визначення у санкції кримінально-правової норми виду та меж покарання за суспільно небезпечне діяння;

- поняття «малозначності кримінального правопорушення» – яким за ч. 2 ст. 11 КК є дія або бездіяльність, яка хоч формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі;

- поняття «нетяжкого, тяжкого та особливо тяжкого злочину» – за визначенням закону про кримінальну відповідальність (ст. 12 КК).

Крім того, здобувачі фахової передвищої освіти мають вміти визначати підстави класифікації злочинів за ступенем їхньої тяжкості та виокремлювати істотну суспільну небезпечність як суттєву ознаку діяння, підставу визначення його законодавцем як злочинного.

Під час підготовки здобувачі фахової передвищої освіти мають орієнтуватися у матеріалі, який вивчається, вміти виокремлювати основні поняття, тлумачити їх ознаки. Це стосується:

- поняття «кримінальної відповідальності» – вимушене зазначене особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, державного осуду, а також, передбачених КК, обмежень особистого, майнового або іншого характеру, що визначаються обвинувальним вирокom суду і покладаються на винного відповідними органами влади;

- поняття «кримінально-правових відносин» – різновиду суспільних відносин, що виникають з моменту, коли особа вчинила кримінальне правопорушення; між нею та державою виникають певні юридичні відносини, внаслідок яких у такої особи і держави з'являються взаємні права та обов'язки; юридичний зміст кримінально-правових відносин відтворюється у взаємних правах та обов'язках сторін;

- поняття «суб'єкта кримінально-правових правовідносин» – елементу відносин; з одного боку, – це особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, а з іншого боку, – це держава в особі органів дізнання, слідства та прокуратури, а при відбуванні засудженим покарання – в особі органів, які відають виконанням призначеного судом покарання;

– поняття «об’єкта кримінально-правових відносин» – елементу відносин; це ті особисті, майнові або інші блага людини, обмеження яких передбачається в санкції статті Особливої частини КК, за якою особа визнається винною у вчиненні кримінального правопорушення, і які визначені обвинувальним вироком суду;

– поняття форм реалізації кримінальної відповідальності та їх види:

1) засудження винного, виражене в обвинувальному вирокі суду, не пов’язане з призначенням йому покарання;

2) засудження особи, поєднане з призначенням їй конкретної міри покарання, від реального відбування якого вона звільняється;

3) відбування призначеного судом покарання, що є найтиповішою формою реалізації кримінальної відповідальності;

– відповідно до ч. 1 ст. 2 КК єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, що містить ознаки певного складу злочину, передбаченого КК.

Здобувачі фахової передвищої освіти повинні *вміти*:

– визначити основні відмінні ознаки між предметом злочину, предметом суспільних відносин та предметом злочинного посягання;

– аналізувати статус потерпілого від злочину та, на підставі цього, вірно визначати вплив цього статусу на правильну кваліфікацію злочинного посягання (наприклад, потерпілий – працівник правоохоронного органу, суддя, журналіст тощо);

– формулювати поняття кожного елементу складу злочину та його ознак, а саме: об’єкту злочину (суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, на які посягає суспільно небезпечне діяння, заподіює їм шкоду); об’єктивної сторони злочину (зовнішньої сторони діяння, яка має найчастіше за свої ознаки дії або бездіяльність, наслідки та причинний зв’язок між ними); суб’єктивної сторони злочину (внутрішньої сторони злочину, яка полягає у психологічних процесах суб’єкта злочину, відтворює його свідомість та волю, його психічне ставлення до вчиненого та наслідків і виявляється у формі (умислу та необережності); суб’єкта злочину (фізичної, осудної особи, яка вчинила злочин у віці, з якого за законом настає кримінальна відповідальність);

– визначити поняття *основного, кваліфікованого, привілейованого, простого, складного, матеріального, формального та усіченого*

складу злочину; обґрунтувати критерії класифікації складів злочину на певні види;

- визначити поняття *кваліфікації злочинів* як процесу точного встановлення відповідності ознак вчиненого суспільно небезпечного діяння ознакам складу конкретного злочину, визначеного законом про кримінальну відповідальність, а отже, застосування тієї правової норми, яка найбільш повно містить в собі ознаки вчиненого особою злочину.

- класифікувати усі суспільно небезпечні наслідки за характером на різні види, зокрема, на дві основні групи: матеріальні (фізична, майнова шкода, упущена вигода) та нематеріальні наслідки (політична, організаційна, соціальна та моральна шкода);

- усвідомлювати значення суспільно небезпечних наслідків для визначення виду складу злочину: матеріального (для встановлення об'єктивної сторони якого необхідно з'ясувати не тільки характер діяння, але й настання суспільно небезпечних наслідків) чи формального (для наявності об'єктивної сторони якого закон вимагає встановити лише діяння; отже, в формальних складах злочинів наслідки не включаються до об'єктивної сторони і знаходяться за межами складу злочину, тож на кваліфікацію діяння не впливають, але враховуються під час визначення виду кримінальної відповідальності та покарання);

- визначати поняття *причинного зв'язку між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками*, під яким в теорії кримінального права розуміється об'єктивний зв'язок між діянням (дією чи бездіяльністю) і суспільно небезпечними наслідками; коли діяння закономірно, з внутрішньою необхідністю породжує настання суспільно небезпечних наслідків;

- усвідомлювати сутність основних ознак причинного зв'язку між діянням та наслідками;

- визначати особливості кримінальної відповідальності за бездіяльність;

- визначати медичний та юридичний критерії осудності;

- розрізняти види суб'єктів (загальний та спеціальний);

- аналізувати ознаки спеціального суб'єкта злочину;

- орієнтуватися в переліку кримінальних правопорушень, за які чинним кримінальним законодавством передбачено кримінальну відповідальність з чотирнадцяти років (ч. 2 ст. 22 КК України).

Творчо-аналітичне завдання:

1. Скласти схему ознак кримінального правопорушення.
2. Скласти схему ознак малозначного кримінального правопорушення.
3. Скласти схему ознак кримінального проступку.
4. Скласти схему класифікації злочинів за ступенем тяжкості.
5. Скласти схему ознак кримінальної відповідальності.
6. Скласти схему (таблицю) елементів та відповідних кожному елементу ознак складу кримінального правопорушення.
7. Скласти схему (таблицю) відмежування об'єкта від предмета складу кримінального правопорушення.
8. Скласти схему (таблицю) видів суб'єкта кримінального правопорушення.

Самостійна робота – 4 год / 4 год

1. Поняття кримінального правопорушення та його ознаки.
2. Поняття малозначного кримінального правопорушення та його правові наслідки.
3. Поняття кримінального проступку.
4. Види злочинів за ступенем тяжкості та їх характеристика.
5. Поняття кримінальної відповідальності та її відмежування від інших видів юридичної відповідальності.
6. Ознаки кримінальної відповідальності та їх зміст.
7. Особливості кримінальної відповідальності.
8. Етапи реалізації кримінальної відповідальності.
9. Підстава кримінальної відповідальності.
10. Поняття та ознаки складу кримінального правопорушення.
11. Співвідношення складу та події кримінального правопорушення.
12. Значення встановлення складу кримінального правопорушення для правозастосовної діяльності.
13. Види складу кримінального правопорушення. Критерії їх визначення.
14. Поняття об'єкта складу кримінального правопорушення та його види.
15. Значення встановлення об'єкта для кваліфікації кримінального правопорушення та відмежування складів.

16. Поняття предмету складу кримінального правопорушення та значення його встановлення для кваліфікації кримінального правопорушення та відмежування складів.

17. Основні теорії об'єкта злочину в науці кримінального права.

18. Потерпілий від злочину: вплив цієї кримінально-правової категорії на визначення об'єкта злочину та його кваліфікацію.

19. Поняття та характеристика об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

20. Ознаки об'єктивної сторони та їх зміст.

21. Юридична та фактична помилка: поняття та характеристика.

22. Значення визначення об'єктивної сторони для правозастосовної діяльності.

23. Поняття суб'єктивної сторони та її ознаки.

24. Місце суб'єктивної сторони у складі кримінального правопорушення.

25. Вина як необхідна ознака суб'єктивної сторони.

26. Мотив і мета як ознаки суб'єктивної сторони: поняття та зміст.

27. Значення встановлення суб'єктивної сторони для кваліфікації та відмежування конкретних складів.

Під час самостійної роботи здобувачі фахової передвищої освіти мають засвоїти *основні положення теми*, які стосуються такої юридичної категорії як склад кримінального правопорушення, визначитися з наступними питаннями:

– поняття *складу кримінального правопорушення* – сукупності, встановлених законом про кримінальну відповідальність, юридичних об'єктивних (об'єкт, об'єктивна сторона) та суб'єктивних (суб'єкт, суб'єктивна сторона) ознак, що визначають вчинене суспільно небезпечне діяння як кримінально протиправне;

– значення складу кримінального правопорушення для законодавчої та правозастосовної діяльності, а саме: загальне поняття складу як наукової абстракції є засобом пізнання конкретних складів, дозволяє здійснити їх наукову класифікацію; склад є єдиною, достатньою підставою кримінальної відповідальності; склад визначає межі розслідування, розмежовує кримінальні правопорушення між собою, злочинне діяння від інших правопорушень; у законодавчій практиці, за допомогою складу кримінального правопорушення, здійснюється криміналізація та декриміналізація діянь;

- поняття об'єкта складу кримінального правопорушення та його види;
- значення встановлення об'єкта для кваліфікації кримінального правопорушення та відмежування складів;
- поняття предмету складу кримінального правопорушення та значення його встановлення для кваліфікації кримінального правопорушення та відмежування складів;
- поняття *об'єкта складу* – певних суспільних відносин, на які посягає кримінальне правопорушення, яким спричиняється шкода (або створюється можливість завдання такої шкоди), і які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність;
- зміст та сутність структурних елементів суспільних відносин (суб'єктів, предмету, соціального зв'язку), які є предметом злочинного посягання;
- поняття *загального об'єкта* – сукупності всіх суспільних відносин, які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність;
- поняття *родового (спеціального) об'єкта* – сукупності однорідних чи тотожних за своєю соціально-економічною сутністю суспільних відносин, які охороняються єдиним комплексом кримінально-правових норм;
- поняття *безпосереднього об'єкта* – конкретних відносин, які поставлені під охорону певної статті Особливої частини КК і яким безпосередньо завдається шкода кримінальним правопорушенням;
- поняття *основного, додаткового (обов'язкового і факультативного) безпосереднього об'єкту*;
- зміст таких критеріїв визначення об'єкта кримінально-правової охорони, як особлива шкідливість злочину, поширеність діяння, ефективність кримінально-правових заходів, відповідність нормам моралі;
- поняття *предмету кримінального правопорушення* – речей матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність в діях особи ознак конкретного складу кримінального правопорушення.
- поняття *об'єктивної сторони кримінального правопорушення* – як зовнішньої сторони (зовнішнього вираження) вчиненого, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками;

– основні ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення як конкретного, зовні вираженого акту поведінки суб'єкта у вигляді дії або бездіяльності, в якій знаходить вияв злочинна воля суб'єкта кримінального правопорушення, і які завжди здійснюються за певних обставин, у певній обстановці, часі, місці, з використанням різних природних явищ; крім того, вони зазвичай описуються (закріплюються) у диспозиції норми Особливої частини КК і тому є обов'язковими для встановлення у кожному кримінальному провадженні;

– з'ясовувати значення місця, часу, обстановки, знарядь та способу вчинення кримінального правопорушення як факультативних ознак об'єктивної сторони та їх вплив на кваліфікацію, а також на ступінь суспільної небезпеки;

– умови кримінальної відповідальності за активні дії, які є суспільно небезпечною, протиправною, усвідомленою, вольовою поведінкою людини, що проявляється в різній активній формі: у вербальній формі – словах як виду інформаційної дії; конклюдентній формі – жестах: фізичному впливі на матеріальні предмети, речі; у використанні в якості «знарядь» неосудних осіб, тварин;

– особливості кримінальної відповідальності за бездіяльність як суспільно небезпечної, усвідомленої, вольової, пасивної поведінки, яка виявляється у невиконанні особою тих дій, які вона повинна і могла виконати у певних умовах;

– зміст та сутність непереборної сили (нездоланих в певних окремих умовах обставин), непоборного фізичного примусу (протиправного фізичного впливу однієї людини на іншу, що суттєво пригнічує волю особи), психічного примусу (загрози застосування фізичного насильства, заподіяння майнової та моральної шкоди з метою примусити особу діяти або не діяти у певному напрямку), – обставин, що значно ускладнюють вирішення питання про обсяг кримінальної відповідальності;

– поняття *суспільно небезпечних наслідків* – шкоди, яка заподіюється суспільно небезпечним діянням суспільним відносинам, які охороняються законом про кримінальну відповідальність; або як реальну небезпеку (загрозу) заподіяння такої шкоди (делікти створення небезпеки).

- суб'єкт кримінального правопорушення – фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого, відповідно до КК, настає кримінальна відповідальність;

- спеціальний суб'єкт – фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише *певна* особа;

- осудність – такий стан особи, коли вона під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними;

- неосудна особа – така особа, яка під час вчинення злочину, не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність), або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки;

- обмежено осудна особа – особа, яка під час вчинення злочину через наявний психічний розлад не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними;

- особа, яка вчинила злочин у стані сп'яніння, підлягає кримінальній відповідальності;

- за чинним кримінальним законодавством кримінальна відповідальність настає з шістнадцяти років, за окремі тяжкі та особливо тяжкі злочини – з чотирнадцяти років.

- суб'єктивною стороною злочину визнається внутрішня сторона злочину, психічна діяльність особи, що відтворює її ставлення (ставлення її свідомості та волі) до вчиненого та його наслідків;

- обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони будь-якого злочину є вина, яка визначається законом як психічне ставлення особи до вчинюваної дії (бездіяльності), та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності;

- умисел поділяється на прямий та непрямий;

- прямий умисел передбачає такий психічний стан особи, коли вона усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання;

- непрямий умисел передбачає такий психічний стан особи, коли вона усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачає його суспільно небезпечні наслідки і, хоча не бажає їх настання, але свідомо допускає;

– необережність поділяється на злочинну самовпевненість та злочинну недбалість;

– злочинна самовпевненість передбачає такий психічний стан особи, коли вона передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховує на їх відвернення;

– злочинна недбалість передбачає такий психічний стан особи, коли вона не передбачає можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити;

– мотив (як внутрішнє спонукання особи до вчинення до злочину) та мета (уявлення особи про бажаний результат, якого прагне особа, яка вчиняє злочин) злочину є обов'язковими ознаками лише у разі законодавчого їх визначення у складі злочину, отже за загальним визначенням є факультативними ознаками;

– змішаною формою вини визнається наявність різного психічного ставлення особи у формі умислу і необережності до різних об'єктивних ознак одного і того ж злочину, що зазвичай має місце у таких складах злочину, об'єктивна сторона яких за характером є складною.

Завдання для самостійної роботи:

1. Використовуючи Особливу частину КК, *визначити і виписати в зошит діяння, які є кримінальними проступками;*

2. На підставі аналізу санкцій кримінально-правових норм, *здійснити класифікацію злочинів* (відповідно до понять, визначених у ст. 12 КК), які містяться у розділі VI «Кримінальні правопорушення проти власності», розділі VIII «Кримінальні правопорушення проти довілля»;

3. Законспектувати положення ст.ст. 11, 12, 22, 24, 25 КК України.
Стисло законспектувати відповіді на наступні питання:

1. Яким чином кримінальна відповідальність пов'язана з кримінально-правовою нормою та правовідносинами?

2. Як кримінальна відповідальність співвідноситься з кримінальним покаранням і судимістю?

3. У яких формах реалізується кримінальна відповідальність?

4. Як склад злочину впливає на кримінальну відповідальність?

5. В чому полягає відмінність кримінальної відповідальності від інших видів юридичної відповідальності?

6. З якого моменту виникає кримінальна відповідальність?

7. Які підстави кримінальної відповідальності в науці кримінального права?

- На підставі аналізу кримінально-правових норм, *визначте*, до якого складу злочинів (за ступенем тяжкості, способом описування ознак складу злочину, особливостями конструкції кримінально-правової норми відносяться норми, передбачені у статтях, які містяться у розділі I «Злочини проти основ національної безпеки України»; у розділі IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки».

- На підставі аналізу санкцій кримінально-правових норм, конструкції та опису елементів складу злочинів: *здійснити класифікацію злочинів* (відповідно до понять, визначених у ст. 12 КК), які містяться у розділі VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», розділі VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля».

- *Повторити з попереднього матеріалу* наступні положення:

- 1) істотна суспільна небезпечність – найсуттєвіша ознака діяння, підстава визначення його законодавцем як злочинного;

- 2) суспільна небезпечність діяння як підстава класифікації злочинів;

- 3) поняття нетяжкого, тяжкого та особливо тяжкого злочину;

- 4) поняття та значення загального та конкретного складу злочину;

- 5) види складу злочину;

- 6) поняття кваліфікації злочинів;

- 7) предмет злочину, його співвідношення з предметом суспільних відносин.

- *Законспектувати матеріал з питання:* «Потерпілий від злочину та вплив особливостей його статусу на кваліфікацію».

- *Визначити*, що є об'єктом та предметом в наступних злочинах, а також яке кримінально-правове значення має предмет у цих злочинах:

- 1) незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК);

- 2) розбій (ст. 187 КК);

- 3) незаконне поводження з холодною зброєю (ч. 2 ст. 263 КК);

- 4) хуліганство (ст. 296 КК).

- *Визначити* об'єктивну сторону злочинів, передбачених ст.ст. 109–114; 135–140 КК України.

- *Визначити* в Особливій частині КК України 5–10 статей, які передбачають місце, час, спосіб, знаряддя, обстановку вчинення злочину. Надайте пояснення щодо значення цих ознак в кримінальному праві.

- *Стисло законспектувати відповіді на наступні питання:*

1. Що відмежовує поняття загального та спеціального суб'єкта злочину?

2. За якими критеріями відмежовується стан осудності від неосудності та обмеженої осудності?

3. Який порядок встановлення віку особи, яка вчинила злочин, за відсутності належних документів?

4. Які примусові заходи застосовуються до особи, яка вчинила злочин у стані неосудності?

5. Чи впливає і яким чином на обсяг кримінального примусу той факт, що особа вчинила злочин у стані обмеженої осудності?

На підставі самостійного аналізу ст.ст. 112, 115–117, 121, 128, 248, 305, 308 КК України, здобувачам фахової передвищої освіти необхідно *підготувати відповіді* на наступні питання:

1. За вчинення яких діянь (за ступенем тяжкості) передбачається відповідальність у зазначених статтях?

2. Що зумовляє рішення законодавця про застосування кримінальної відповідальності за вчинення цих злочинів у певному віці, за який встановлена кримінальна відповідальність?

3. Як співвідносяться стаття 115 та статті: 116, 117, 118 КК; стаття 115 та статті: 112, 348, 379, 400, 443 КК; стаття 121 та статті: 345, 346, 350, 377, 398? Що їх поєднує та відмежовує?

- Які фактори зумовлюють висновок законодавця про застосування кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 115–117, 185–187 КК України у віці від 14 до 16 років?

- Що розуміється під поняттям *помилка* в кримінальному праві?

- Що відмежовує юридичну та фактичну помилки у кримінальному праві?

- Як виокремлюються види фактичної помилки?

- В чому полягають особливості кримінальної відповідальності особи за наявності юридичної та фактичних помилок?

- В чому полягає принцип особистої винної відповідальності у кримінальному праві?

- Яким чином співвідносяться положення кримінального законодавства з положеннями Конституції України щодо прав та свобод особи у сфері здійснення правосуддя під час доведення її вини у вчиненні злочину?

- У чому полягають відмінності *прямого та непрямого умислу*?

- У чому полягають відмінності між *злочинною самовпевненістю* та *злочинною недбалістю*; *злочинною недбалістю* та «випадком»?

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується **розв'язати задачі**:

Задача 1. Уживши спиртні напої, І. нецензурно виражався в громадському транспорті, на зауваження не реагував, образливо приставав до жінок, які їхали в цьому ж автобусі. Військовослужбовець К., увійшовши до автобуса, припинив антигромадські дії І. Чи підлягає І. кримінальній відповідальності?

Задача 2. Ф. вирішив позбутися сусіда по кімнаті гуртожитку Б., бо останній був проти того, щоб Ф. приводив у гості жінок сумнівної репутації. Придбавши повільно діючу отруту, Ф. підсипав її у сніданок Б. Через добу Б. помер. Чи підлягає Б. кримінальній відповідальності? Чи зміниться рішення, якщо Ф. через годину пошкодував про вчинене, розповів про це Б. і дав йому протиотруту?

Задача 3. Ш. рибалив на березі озера, коли почув крики про допомогу і побачив жінку яка тонула. Хоча Ш. добре вмів плавати, рятувати жінку він не став, тому впізнав у ній свою сусідку, з якою тривалий час ворогував. Жінка потонула. Чи підлягає Ш. кримінальній відповідальності? Які заходи відповідальності можуть бути покладені на Ш.?

Задача 4. М. їхав на роботу в маршрутному автобусі. Коли автобус різко загальмував перед дитиною, яка вибігла на проїжджу частину дороги, М. не втримався на ногах і, рухомою силою інерції, штовхнув Н, який стояв попереду, збивши його з ніг. В результаті падіння і удару скронею об залізний шип Н. в цей же день помер у лікарні від кровозливу в мозок. Чи підлягає М. кримінальній відповідальності за заподіяння смерті? Чи можна вважати, що М. вчинив дію в кримінально-правовому сенсі? Розкрийте поняття суспільно небезпечного діяння в кримінальному праві.

Задача 5. П та Л. вночі прийшли на кладовище, де з могили Х. зняли бронзові прикраси, а з могили Б. – мармурну вазу, яку в подальшому реалізували в ритуальну фірму. Дайте кримінально-правову оцінку вчиненого П. та Л. в залежності від родового та безпосереднього об'єкту злочину.

Задача 6. Ч. та С., будучи в нетверезому стані, пізно увечері зупинили на вулиці В. та, погрожуючи фінським ножом, вимагали гроші. Отримавши відмову, Ч. та С. нанесли В. тілесні ушкодження середньої тяжкості, відібрали у нього гаманець та шкіряну куртку. Визначить родовий та безпосередній об'єкти злочину.

Задача 7. Ш. та Х. на протязі 2-х років регулярно влаштовували собачі бійки, нацькувавши собак з метою виховання у них бійцівських якостей. Кожний бій тривав до перемоги, доки одна з собак не загине або не отримає серйозного каліцтва. Визначить, чи наявним є склад злочину в діях Ш. та Х. При позитивній відповіді вкажіть об'єкт злочину.

Задача 8. Пізно увечері, Б. і С., погрожуючи ножом, вимагали у власника «Мерседеса» К. віддати їм автомобіль. Отримавши відмову, С. вдарив К. два рази ножом в груди. Залишивши пораненого К. біля дороги, злочинці зникли на його автомобілі. Чи має значення спрямованість наміру для визначення об'єкта злочину? Які суспільні відносини порушені винним? Дайте характеристику багатьох об'єктного злочину.

Задача 9. Водій М., з порушенням Правил дорожнього руху, взяв до непристосованого кузову машини шість пасажирів та повіз їх до міста. На шляху до міста машина перекинулась у кювет, при цьому пасажирів отримали тілесні ушкодження різного ступеню тяжкості. Один з них помер на місці. За висновком експертів аварія відбулась через те, що в кермовому механізмі мався скритий дефект, який несподівано для водія призвів до пошкодження управління автомобілем та перекиданню машини. Визначити поняття причинного зв'язку? Чи знаходиться вчинене водієм М. порушення правил руху в причинному зв'язку з наслідками, які настали?

Задача 10. К. працювала вихователем в дитячому садочку. Під час однієї з прогулянок з дітьми була зайнята висадкою квітів на дитячій площадці і втратила пильність. П'ятирічний П., який вибіг за огорожу території дитячого садочку, впав у відкритий каналізаційний люк та потонував. Батьки П. вимагали притягнути до відповідальності К.,

а також слюсаря-сантехніка О., який проводячи очисні роботи, по їх закінченню не закрив кришку каналізаційного люку. Чи є поведінка К та О. кримінально-правовою дією, чи бездіяльністю? Чи існує причинний зв'язок між поведінкою К та О. та наслідками, які наступили?

Задача 11. Під час парусної регати, кермовий яхти О. побачив, що яхта, яка йшла попереду, перекинулася та парусом накрила спортсмена, який опинився в небезпечному житті стані та явно потребував допомоги. О., прагнучі бути в гонці першим, пройшов повз нього, не надав йому допомоги. Яхтсмен потонув. Чи є в поведінці О. ознаки складу злочину, передбаченого КК України? Назвіть підстави та межі відповідальності за злочинну бездіяльність.

Задача 12. 13-річний О., 14-річний С. та 16-річний У. вчинили крадіжку речей з квартири Ю. Від сірника, який горить, що С. необережно упустив на підлогу, виникла пожежа, в результаті якої Ю. був спричинена матеріальна шкода. В цей же день підлітки були затримані. При затриманні вони намагались вбити співробітника поліції. Ознайомтеся зі статтями ст.ст. 22 КК, 185, 196 КК України та вирішіть, чи є О., С. та У. суб'єктами злочинів, передбачених вказаними статтями.

Задача 13. П'ятнадцятирічні А. та К., у складі озброєної банди з 5-ти осіб, вчинили напад на пункт обміну валюти, де було викрадено 4200 доларів США. Чи можна притягнути до кримінальної відповідальності за бандитизм А. та К?

Задача 14. Д. після сварки з дружиною знищив сокирою фруктові дерева, теля, розбив мотоцикл, підпалив будинок. В процесі попереднього слідства було встановлено, що Д. страждає на шизофренію а отже суспільно небезпечне діяння вчинив в неосудному стані. Суд визнав його винуватим, але звільнив від покарання и направив на примусове лікування. Чи правильним є рішення суду? Що таке неосудність та які її критерії? Чи є злочином діяння яке вчиняє неосудна особа?

Задача 15. Знаходячись в сильному ступені сп'яніння, А. зайшов в жіночий гуртожиток. Йому запропонували піти. У відповідь на це він почав бушувати: розкидав одяг, двічі вдарив дівчину, що намагалася його заспокоїти, нецензурно лаятися, розбив вікно. На другий день А. заявив, що він нічого не пам'ятає. Судово-психіатрична експертиза надала висновок, що А. вчинив суспільно небезпечне діяння в стані

глибокого фізіологічного сп'яніння. Чи звільняється А. від кримінальної відповідальності? Чим відрізняється фізіологічне сп'яніння від патологічного?

Задача 16. Ш., хворий на хронічний алкоголізм, під час раптового приступу білої гарячки зазнав видових галюцинацій. Він бачив навколо себе вампірів та монстрів, які намагався задушити його та випити його кров. Обороняючись від явної безпеки, Ш. двічі вдарив ножом свого брата, який намагався його заспокоїти спричинив йому тяжку шкоду здоров'я. Чи є підстави для притягнення Ш. до кримінальної відповідальності?

Задача 17. Неповнолітній К. 22 грудня 2002 року вчинив кишенькову крадіжку (ч. 1 ст. 185 КК). Під час слідства з'ясувалося, що К. не має зовсім ніяких документів, що засвідчують його особу. За висновком судово-медичної експертизи К. народився у 1988 році. Дайте кримінально-правову оцінку діям К.

Задача 18. У кімнаті, де знаходилися гості, Т. в стані сп'яніння зробив декілька безладних пострілів з пістолета, при цьому був убитий Ч. і поранений К. На допиті Т. пояснив, що вбивати нікого не хотів і жалкує про те, що трапилося. Визначте форму і вид вини Т.

Задача 19. Співробітник поліції В., повертаючись додому з відраження, залишив у залі очікування вокзалу спортивну сумку, в якій, поряд з іншими речами, знаходився його табельний пістолет, а сам пішов купити залізничний квиток. Скориставшись його відсутністю, до сумки підійшов А., на очах у всіх взяв її як свою і спокійно вийшов на перон. Відкривши сумку і виявивши там, на свій подив, крім речей ще й пістолет, А. вирішив залишити його в себе. Яке викрадення чужого майна – таємне або відкрите – вчинене А.? Чи мала місце фактична помилка в діянні А. чи впливає вона на кримінальну відповідальність? Чи зміниться кваліфікація діяння, якщо припустити, що, побачивши пістолет, А. відразу ж вирішив повернути його власнику, але не зміг цього зробити, оскільки В. вже залишив будівлю вокзалу.

Задача 20. С., який перебував у неприязних стосунках із П., підстеріг його у безлюдному місці, побив і роздягнув. Одяг потерпілого він кинув у глибокий каналізаційний люк, який знаходився на значній відстані від місця злочину. Залишений у такому стані при температурі -30° П. помер від переохолодження. Дайте аналіз суб'єктивної сторони вчиненого С. діяння.

Задача 21. П., щоб помститися знайомому, підпалив вночі його будинок. Він думав, що в будинку нікого немає. Внаслідок цієї дії загинуло 2 особи. Визначте форму і вид вини П. щодо смерті людей.

Задача 22. Під час розбійного нападу потерпілому А. було заподіяно тяжке тілесне ушкодження. Внаслідок втрати крові А. помер. Обвинувачений С. на допиті показав, що він не хотів убивати, а тільки завдав удар ножем у живіт для того, щоб А. не чинив опору. Визначте форму вини та вид вини С. стосовно завданого ним тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть особи.

Питання для самоконтроля:

1. Істотна суспільна небезпечність – найсуттєвіша ознака діяння, підстава визначення його законодавцем як злочинного.

2. Суспільна небезпечність діяння як підстава класифікації злочинів.

3. Поняття кримінального проступку, злочинів: нетяжкого, тяжкого та особливо тяжкого.

4. Поняття кримінальної відповідальності та її відмежування від інших видів юридичної відповідальності.

5. Ознаки кримінальної відповідальності та їх зміст.

6. Особливості кримінальної відповідальності.

7. Етапи реалізації кримінальної відповідальності.

8. Підстава кримінальної відповідальності.

9. Конкретний склад кримінального правопорушення: поняття, ознаки.

10. Злочин та склад кримінального правопорушення: співвідношення, взаємозв'язок, відмінності.

11. Загальний склад кримінального правопорушення: поняття, елементи, значення.

12. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу.

13. Види складів кримінального правопорушення. Значення їх встановлення для правозастосовної діяльності.

14. Місце причинного зв'язку в системі ознак складу.

15. Особливості кримінальної відповідальності за бездіяльність.

16. Факультативні ознаки об'єктивної сторони складу злочину: поняття та кримінально-правова характеристика.

17. Поняття та загальна характеристика суб'єкта кримінального правопорушення.

18. Ознаки суб'єкта складу: поняття та зміст.

19. Поняття осудності, неосудності, обмеженої осудності та їх правові наслідки.

20. Поняття спеціального суб'єкта.

21. Поняття суб'єктивної сторони та її ознаки.

22. Вина як необхідна ознака суб'єктивної сторони.

23. Мотив і мета як ознаки суб'єктивної сторони: поняття та зміст.

Теми рефератів:

1. Історія виникнення та розвитку поняття злочину.

2. Злочин та адміністративне правопорушення: критерії відмежування.

3. Кримінальна відповідальність та кримінально-правові відносини.

4. Соціально-правовий зміст кримінальної відповідальності.

5. Юридичні факти в кримінальному праві.

6. Поняття та характеристика об'єктивної сторони складу.

7. Ознаки об'єктивної сторони та їх зміст.

8. Юридична та фактична помилка: поняття та характеристика.

9. Значення визначення об'єктивної сторони для правозастосовної діяльності.

10. Суб'єкт злочину за кримінальним законодавством України.

11. Зміст ознак спеціального суб'єкта кримінального правопорушення.

12. Спеціальний суб'єкт: поняття та характеристика.

13. Особливості визначення ознак суб'єктивної сторони складу за кримінальним законодавством України.

14. Принцип суб'єктивного ставлення у вину: соціально-правове значення.

Література до теми

1. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>

2. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001.

№ 25–26. Ст. 131. Із наступними змінами та доповненнями.
URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Кримінальне право України. Загальна частина. Видання 11-те : навчальний посібник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2025. 610 с.

4. Курс кримінального права України. Загальна частина. Том 1: вчення про кримінальне правопорушення : підручник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2021. 468 с.

5. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навчальний посібник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2022. 612 с.

6. Феноменологія вини у кримінальному праві : монографія / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2022. 650 с.

7. Вереша Р. В. Мотив, мета та емоційний стан у кримінальному праві : монографія. Х. : Алерта, 2022. 238 с.

8. Осудність (кримінально-правові аспекти) : навчальний посібник / за ред. Куц В. М., Чорней С. Видавництво «Норма права», 2021. 186 с.

9. Кримінальне право. Загальна частина. Практикум. Практичний посібник / за ред. П. С. Берзін, Р. А. Волинець, Д. С. Птащенко. Х. : Алерта, 2023. 678 с.

10. Кримінальне право України. Загальна частина. (у схематичних діаграмах) : практичний посібник / за ред. А. В. Савченко, Ю. А. Шуляк. К. : ЦУЛ, 2020. 156 с.

11. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до заліків та іспитів. 7-ме видання, перероблене і доповнене : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко. Видавництво «Право», 2024. 250 с.

12. Коломієць Ю. Ю. Кримінально-правова політика України : навчальний посібник. Київ : Видавництво «Юрінком Інтер», 2024. 212 с.

13. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : коментар / за ред. О. О. Дудоров, А. А. Вознюк, Є. О. Письменський і ін. Видавництво «Норма права», 2022. 278 с.

14. Загороднюк С. О., Погодін Є. І. «Предмет кримінального правопорушення як ознака складу». *GLOBAL TRENDS IN SCIENCE AND EDUCATION* : XII Міжнародна науково-практична конференція, 15–17.12.2025 р. Київ, Україна. С. 1305–1308.

Тема 3. Стадії кримінального правопорушення

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Стадії вчинення кримінального правопорушення: поняття, ознаки, види.
2. Готування до кримінального правопорушення: поняття, види, підстави кримінальної відповідальності.
3. Замах на кримінальне правопорушення: поняття, види, ознаки.
4. Поняття закінченого кримінального правопорушення.
5. Добровільна відмова від вчинення кримінального правопорушення: поняття, ознаки, відмінність від дійового каяття.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до практичного заняття, здобувачі фахової передвищої освіти мають орієнтуватися у матеріалі, який вивчається, знати та вміти формулювати основні положення та поняття з теми «Стадії кримінального правопорушення», а саме:

– стадії вчинення кримінального правопорушення – певні етапи вчинення кримінального правопорушення, реалізації умислу на вчинення суспільно небезпечного діяння, які суттєво різняться між собою характером діяння, часом припинення діяння;

– закінчене кримінальне правопорушення – діяння, яке містить усі ознаки складу, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК (ч. 1 ст. 13 КК);

– незакінчене кримінальне правопорушення – діяння, яке не містить усіх ознак складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК; незакінченим злочином є готування та замах на злочин» (ч. 2 ст. 13 КК України);

– загальні ознаки незакінченого кримінального правопорушення (містить ознаки певного складу незакінченого кримінального правопорушення, передбаченого КК, є суспільно небезпечним, протиправним, винним діянням, вчиненим суб'єктом кримінального правопорушення; стадіям вчинення кримінального правопорушення властивий

лише прямий умисел; має місце, коли об'єктивна сторона не розвинута, шкода не настала);

- *відмінні ознаки стадій вчинення кримінального правопорушення* – різний ступінь реалізації умислу, різний момент закінчення злочинного діяння, отже безпосередньої загрози настання суспільно небезпечної шкоди (готування – створюються умови для вчинення кримінального правопорушення, опосередкована небезпека об'єкту; замах – починається виконання об'єктивної сторони складу, створюється безпосередня загроза об'єкту);

- *готування до злочину* – підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину (ст. 14 КК України);

- *закінчений замах* – вчинення особою з прямим умислом діяння, яке безпосередньо спрямоване на вчинення злочину, якщо при цьому особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, що не залежали від волі винної особи (ч. 2 ст. 15 КК України);

- *незакінчений замах* – особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця (ч. 3 ст. 15 КК України);

- *відмінність між двома видами замаху* полягає у суб'єктивному ставленні особи до вчиненого і його наслідків (вважала, що виконала всі або не всі дії, які були необхідні для завершення злочину), а об'єктивна сторона у будь-якому разі є незавершеною;

- *замах на непридатний об'єкт* – на об'єкт, що відсутній взагалі, або ж не має властивостей, із якими злочинець пов'язує свої злочинні посягання;

- *замах непридатними засобами* – засобами, які за своїми властивостями не здатні спричинити шкоду об'єкту посягання (взагалі або в конкретному випадку);

- *особливості кримінальної відповідальності за незакінчену злочинну діяльність* – передбачені ст. 16 КК і полягають у тому, що за готування та замах відповідальність настає за ст.ст. 14 або 15 КК і тією статтею КК, яка визначає відповідальність за закінчений злочин;

- *добровільна відмова при незакінченому злочині* – остаточне припинення особою за своєю волею готування до злочину або замаху

на злочин, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення злочину до кінця (ч. 1 ст. 17 КК України). Добровільна відмова можлива лише на такому етапі реалізації злочинних намірів, коли у винної особи ще є можливість ліквідувати створену нею небезпеку заподіяння шкоди об'єкту, що охороняється, отже до настання суспільно небезпечних наслідків.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Скласти схему стадій кримінального правопорушення.
2. Скласти схему ознак готування до кримінального правопорушення.
3. Скласти схему ознак замаху на кримінальне правопорушення.
4. Скласти схему видів замаху на кримінальне правопорушення.
5. Скласти схему відмежування готування від замаху на кримінальне правопорушення.
6. Скласти схему відмежування закінченого замаху від стадії закінченого кримінального правопорушення.

Самостійна робота – 2 год / 10 год

1. Стадії вчинення злочину: поняття, ознаки, види.
2. Готування до злочину: поняття, види, підстави кримінальної відповідальності.
3. Замах на злочин: поняття, види, ознаки.
4. Поняття закінченого кримінального правопорушення.
5. Добровільна відмова від вчинення злочину: поняття, ознаки, відмінність від дійового каяття.

Завдання для самостійної роботи:

1. На підставі самостійного аналізу ст.ст. 111, 114, 175, 255, 258, 260, 263, 289, 307, 309, 311, 369 КК, підготувати відповіді на наступні питання:

- За вчинення яких діянь (за ступенем тяжкості) передбачається відповідальність у ст.ст. 111, 114, 175, 255, 258, 260, 263, 289, 307, 309, 311, 369 КК статтях?
- Що зумовлює рішення законодавця про звільнення від кримінальної відповідальності у разі спеціального дійового каяття, яке визначене у цих кримінально-правових нормах?

- Що поєднує спеціальні види дійового каяття із загальним поняттям *дійового каяття*, яке є лише підставою пом'якшення покарання?
- Які відмінні властивості притаманні спеціальним видам дійового каяття порівняно із загальним інститутом *дійового каяття*?

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується **розв'язати задачі**:

Задача 1. У К. випадково опинились ключі від квартири сусідів М. Встановивши відсутність М., К. з метою вчинити крадіжку зайшов до їхньої квартири, але страх перед відповідальністю змусив його негайно піти геть. Яка стадія вчинення злочину має місце у діях К.? Чи має місце добровільна відмова від вчинення злочину?

Задача 2. К., яка мешкала в комунальній квартирі, вирішила позбутись сусідки П. і заволодіти її кімнатою. З цією метою вона підсипала у їжу П. отруту. Тяжкі страждання потерпілої сильно вплинули на К., вона викликала швидку допомогу і повідомила лікаря, яку отруту використала. Внаслідок своєчасно вжитих заходів П. повністю одужала, без наслідків для здоров'я. Яка стадія вчинення злочину має місце у діях К.? Чи має місце добровільна відмова від вчинення злочину?

Задача 3. К., через неприязні стосунки з М. умисно обробив його земельну ділянку хімічними сполуками, що знищили весь урожай. Довідавшись про те, що за умисне знищення чужого майна передбачена кримінальна відповідальність, К. віддав М. свій урожай у кількості, яка б могла вирости на ділянці останнього. Яка стадія вчинення злочину має місце у діях К.?

Задача 4. Сім'я О. вирішила незаконно перетнути державний кордон України. Для цього здійснила викрадення літака. З цією метою вони захопили літак ТУ-154, що здійснював рейс за маршрутом Одеса – Київ, і під загрозою вибуху літака з пасажирами зажадали від екіпажу змінити курс і летіти в Лондон. Враховуючи, що палива було недостатньо для такого перельоту, за згодою сім'ї О. літак здійснив посадку на аеродромі під Виборгом, де була введена в дію група захоплення, терористи знищені. Визначте стадії скоєних сім'єю О. злочинів.

Задача 5. С. вирішив виготовити гроші. Для цього він пристосував необхідне обладнання. Коли він виготовив кілька зразків, підбираючи необхідний колір, його було затримано. На виготовлених зразках номіналу купюр ще не було. С. притягнуто до кримінальної

відповідальності за виготовлення з метою збуту підроблених грошей (ст. 199 КК). Визначте стадію вчинення злочину.

Задача 6. Під час полювання В., з порушенням встановлених правил, зробив кілька пострілів. Одним пострілом був поранений О., який знаходився на лінії вогню. Слідчий кваліфікував дії В. як замах на необережне вбивство (ст. 15, ч. 1 ст. 119 КК). Чи правильне рішення слідчого?

Задача 7. М. з метою вбивства А підпалив вночі будинок, де той мешкав. У цей час А. в будинку не було, про що М. не знав. Визначить стадію вчинення злочину.

Задача 8. К. вирішив обікрасти касу одного з підприємств. Для цього він виготовив та придбав зняряддя. Вночі він виключив сигналізацію, зробив пролом у стіні, відкрив двері, де знаходився сейф. Після кількох спроб К. зрозумів, що сейф відкрити він не зможе, і зник з місця події. Визначить стадію вчинення злочину.

Задача 9. Ш. звільнив з роботи С. за пияцтво. С. вирішив за це вбити Ш. Він навів на Ш. рушницю та натиснув на курок. Однак пострілу не сталося через несправність спускового механізму. Відразу після цього рушницю у С. відібрали. Проаналізуйте ситуацію. Чи можна діяння С. визнати замахом на злочин з непридатними засобами?

Задача 10. Неповнолітні Г. та О. з метою крадіжки грошей з каси підприємства пробрались на охоронювану територію і, зламавши замок, проникли в бухгалтерію. Побачивши масивний сейф, вони зрозуміли, що заволодіти грошима їм не вдасться, вони покинули приміщення, але на заводському дворі були затримані. Чи підлягають Г. та О. кримінальній відповідальності?

Питання для самоконтроля:

1. Стадії вчинення кримінального правопорушення: поняття, ознаки, види.
2. Готування до злочину: поняття, види, підстави кримінальної відповідальності.
3. Замах на кримінальне правопорушення: поняття, види, ознаки.
4. Поняття закінченого кримінального правопорушення.
5. Добровільна відмова від вчинення злочину: поняття, ознаки, відмінність від дійового каяття.

Теми рефератів:

1. Стадії вчинення кримінального правопорушення за законодавством України.
2. Добровільна відмова від доведення злочину до кінця та дійове каяття: відмінності та значення цих правових інститутів у боротьбі із злочинністю.
3. Стадія замаху на кримінальне правопорушення: поняття та види.

Література до теми

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 Ст.141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
2. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник. Видання 10-те / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2024. 604 с.
4. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник. Видання 11-те / ша ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2025. 610 с.
5. Курс кримінального права України. Загальна частина. Том 1 : Вчення про кримінальне правопорушення : підручник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2021. 468 с.
6. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навчальний посібник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2022. 612 с.
7. Кримінальне право. Загальна частина. Практикум : практичний посібник / за ред. П. С. Берзін, Р. А. Волинець, Д. С. Птащенко. Х. : Алерта, 2023. 678 с.
8. Кримінальне право України. Загальна частина. (у схематичних діаграмах) : практичний посібник / за ред. А. В. Савченко, Ю. Л. Шуляк. К. : ЦУЛ, 2020. 156 с.
9. Тетарчук І. В. Кримінальне право України : навчальний посібник для підготовки до іспитів. К. : ЦУЛ, 2021. 296 с.
10. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до заліків та іспитів. 7-ме видання, перероблене і доповнене : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко. Видавництво «Право», 2024. 250 с.

Тема 4. Співучасть у кримінальному правопорушенні

Практичне заняття – 2 год / 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття співучасті у кримінальному правопорушенні.
2. Ознаки співучасті у кримінальному правопорушенні: поняття, зміст.
3. Характеристика суб'єктивних ознак співучасті.
4. Форми та види співучасті у кримінальному правопорушенні.
5. Особливості кримінальної відповідальності співучасників у разі добровільної відмови від вчинення злочину.
6. Поняття та форми причетності до злочину, особливості кримінальної відповідальності.
7. Зміст ознак причетності до злочину.
8. Види причетності до злочину.
9. Види причетності до злочину, які тягнуть кримінальну відповідальність.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до практичного заняття здобувачі фахової передвищої освіти мають орієнтуватися у матеріалі, який вивчається, знати і вміти формулювати основні положення та поняття з теми «Співучасть у кримінальному правопорушенні», визначати їх зміст та сутність, а саме:

– співучасть у кримінальному правопорушенні – це умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення.

– співучасть є лише там, де у вчиненні злочину беруть участь декілька осіб (мінімальною кількістю є дві особи), які мають бути суб'єктами злочину (осудною, такою що досягла віку кримінальної відповідальності особою);

– співучасть є спільністю дій співучасників, коли загальними зусиллями всіх співучасників (хоч би кожний виконував різну роль та функції) досягається єдиний результат, а наслідок є неподільним

та загальним для усіх співучасників, за який настає кримінальна відповідальність усіх, незалежно від ролі, яку виконував кожний з них; до того ж між наслідком, що є результатом свідомої дії виконавця, та свідомими діями співучасників має місце опосередкований причинний зв'язок (дії мають передувати злочину та створювати реальну можливість для його вчинення).

- співучасть можлива лише в умисних злочинах (у необережних злочинах немає об'єднання злочинної волі, а отже спільності умислу на вчинення злочину);

- всі співучасники мають діяти умисно (закон не вказує на види умислу, таким чином він може бути і прямим і непрямим);

- співучасть є спільністю умислу на вчинення злочину, коли між співучасниками заздалегідь (до початку злочину) має місце змова (узгодженість) на вчинення певного конкретного злочину;

- види співучасників за кримінальним законом: виконавець, організатор, підбурювач та пособник;

- виконавець – особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами злочину безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила злочин, передбачений КК;

- організатор – особа, яка організувала вчинення злочину, керувала підготовкою чи вчиненням злочину, утворила організовану групу чи злочинну організацію, керувала організованою групою чи злочинною організацією, забезпечувала фінансування організованої групи чи злочинної організації, організовувала приховування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації;

- підбурювач – особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення злочину;

- пособник – особа, яка порадами, вказівками, заздалегідь наданою обіцянкою переховати злочинця, знаряддя, засоби вчинення злочину, сліди злочину, предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети, (інтелектуальне пособництво); наданням засобів чи знарядь, усуненням перешкод або іншим чином сприяла приховуванню злочину (фізичне пособництво) сприяла (зміцнювала рішучість та бажання) вчиненню злочину іншими співучасниками;

– всі злочинні об'єднання співучасників різняться між собою за характером ролі, яку виконують співучасники: проста співучасть – співвиконавство, коли всі співучасники є виконавцями злочину, виконують об'єктивну сторону злочину (повністю або частково), передбаченого КК;

– складна співучасть – не всі співучасники виконують дії, передбачені диспозицією норми, має місце розподіл ролей, а всі співучасники виконують різні ролі – виконавця, організатора, підбурювача, пособника;

– за стійкістю суб'єктивних зв'язків, стійкістю умислу, отже за суб'єктивними ознаками, виокремлюється різні форми співучасті;

– вчинення злочину групою осіб, коли у ньому брали участь два і більше виконавців без попередньої змови між собою (ч. 1 ст. 28 КК);

– вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою, коли його спільно вчинили дві і більше особи, які заздалегідь, до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення;

– вчинення злочину організованою групою, коли в його готуванні або вчиненні брали участь три і більше особи, які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення злочинів, об'єднаних єдиним планом, що відомий всім співучасникам, з розподілом функцій між учасниками групи, спрямованих на досягнення цього плану;

– вчинення злочину злочинною організацією, коли він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням п'ятих і більше осіб, або ж структурних частин, які за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою:

а) безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації;

б) керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб;

в) забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Рекомендується звернути увагу на наступні особливості кримінальної відповідальності співучасників:

– виконавець (співвиконавець) підлягає кримінальній відповідальності за статтею Особливої частини КК, яка передбачає вчинений злочин (ч. 1 ст. 29 КК);

– організатор, підбурювач, пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною ст. 27 КК і тією статтею

(частиною статті) Особливої частини КК, яка передбачає злочин, вчинений виконавцем (ч. 2 ст. 29 КК);

- організатор організованої групи, злочинної організації підлягає кримінальній відповідальності за всі злочини, вчинені групою чи злочинною організацією, якщо охоплювалися його умислом (ч. 1 ст. 30 КК);

- інші співучасники організованої групи, злочинної організації підлягають кримінальній відповідальності за злочини, у підготовці яких або вчиненні брали участь, незалежно від ролі, яку виконував кожен із них (ч. 2 ст. 30 КК), отже за вчинення злочину організованою групою чи злочинною організацією;

- співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їхнім умислом (ч. 5 ст. 29 КК);

- ознаки, що характеризують особу окремого співучасника (як обтяжуючі так і пом'якшуючі відповідальність), завжди ставляться у вину лише цьому співучаснику, інші обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини КК, як ознаки злочину, що впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться у вину лише тому співучаснику, який усвідомлював ці обставини;

- у разі вчинення виконавцем незакінченого злочину (затримання, добровільна відмова від вчинення злочину) інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за співучасть у незакінченому злочині (має місце безнаслідкова співучасть) за готування або ж замах на злочин, залежно від того на якій стадії було припинено злочинну діяльність;

- у разі добровільної відмови від вчинення злочину виконавець, співвиконавець не підлягає кримінальній відповідальності за наявності умов, передбачених ст. 17 КК, інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за готування або ж замах на той злочин, від вчинення якого відмовився виконавець;

- не підлягають кримінальній відповідальності при добровільній відмові організатор, підбурювач чи пособник, якщо вони відвернули вчинення злочину або своєчасно повідомили органи державної влади про злочин, що готується або вчиняється; добровільною відмовою пособника є також ненадання засобів чи знарядь вчинення злочину, не усунення перешкод;

– у разі добровільної відмови співучасників виконавець підлягає кримінальній відповідальності за готування або замах на злочин, залежно від того на який стадії його діяння було припинено;

– у разі ексцесу виконавця, коли виконавцем вчиняються злочинні дії, що не охоплювалися ні прямим, ні непрямым умислом інших співучасників, які не бажали і не передбачали такий розвиток подій (кількісний ексцес – вчинення однорідних більш тяжких дій; якісний ексцес – вчинення неоднорідних, інших злочинів ніж передбачено за змовою), – співучасники за ексцес відповідальності не несуть, а відповідають лише в межах змови;

– причетністю до злочину в доктрині кримінального права вважаються дії чи бездіяльність, яка і пов'язана із вчиненням злочину, проте не є співучастю у ньому; такі види причетності до злочину, як: заздалегідь не обіцяне (до закінчення злочину) приховування злочину, заздалегідь не обіцяне придбання чи збут майна, добутого злочинним шляхом, заздалегідь обіцяне (обіцяне до закінчення злочину) недонесення про злочин – чинним законом злочином не визнається;

– за необіцяне заздалегідь переховування злочинця, знарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом або придбання чи збут таких предметів відповідальність настає лише у випадку передбачених ст.ст. 198 та 396 КК.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Скласти схему ознак співучасті у кримінальному правопорушенні.
2. Скласти схему форм співучасті у кримінальному правопорушенні.
3. Скласти схему видів співучасті у кримінальному правопорушенні.
4. Скласти схему видів співучасників у кримінальному правопорушенні.
5. Скласти схему видів причетності до кримінального правопорушення.

Самостійна робота – 4 год / 4 год

1. Поняття та форми співучасті у кримінальному правопорушенні.
2. Ознаки співучасті у кримінальному правопорушенні: поняття та зміст.
3. Види співучасників та правила кваліфікації їх дій.
4. Види співучасті: поняття та характеристика.
5. Поняття та форми причетності до злочину, особливості кримінальної відповідальності.
6. Зміст основних ознак причетності до злочину.
7. Види причетності до злочину.
8. Особливості кримінальної відповідальності співучасників у разі добровільної відмови від вчинення злочину.

Завдання для самостійної роботи:

1. На підставі самостійного вивчення теоретичного матеріалу, аналізу ч. 6, 7 ст. 27, ст. 31 КК необхідно відповісти на наступні запитання, а саме:
 - В чому полягає зміст основних ознак причетності до злочину?
 - Які види причетності до злочину вивчаються теорією кримінального права?
 - Які особливості кримінальної відповідальності співучасників у разі добровільної відмови від вчинення злочину?
 - Чим характеризується суб'єктивна сторона співучасті?
 - В яких випадках приховування злочину тягне кримінальну відповідальність?
 - Які види причетності до злочину тягнуть кримінальну відповідальність?

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується ***розв'язати задачі:***

Задача 1. У новорічну ніч група школярів «розважалася» тим, що:

- 1) порізала оббивку сидінь в трамваї;
- 2) з хуліганських спонукань спалила кішку;
- 3) з помсти завдала побої вчительці історії;
- 4) з корисливою метою зірвала з перехожого шапку.

Які злочини здійснені в співучасті, якщо в групу входили 12-річний А., 13-літій Б., 14-річний В., 15-річний Г., 16-річний Д.? Визначте, скільки осіб брало участь у скоєнні кожного з злочинів.

Задача 2. А., будучи в стані алкогольного сп'яніння, привів Є. в свій гараж, де перебували п'яні О. і Ш. А. намагався вступити з Є. в статевий зв'язок, вона надала йому опір. Тоді О. і Ш. стали бити і утримувати Є., а А. здійснив з нею статевий акт. Визначте форму співучасті в даному злочині, а також вид співучасті. Який критерій покладено в основу розподілу співучасті на форми і види?

Задача 3. Шістнадцятирічний Ю. разом із своїм повнолітнім братом С. домовилися вчинити крадіжку з квартири сусідки. Вони проникли до квартири потерпілої і зібрали найбільш цінні речі. Після цього С. поніс вилучене додому, а Ю. залишився в квартирі, знайшов папір і підпалив його. Внаслідок пожежі були знищені всі інші речі у квартирі потерпілої. Визначте форму співучасті та види співучасників. Як буде вирішено питання про їх відповідальність стосовно крадіжки та знищення майна?

Задача 4. 16-річний П. разом з 12-річним Р. вчинили кишенькову крадіжку. Чи будуть вони співучасниками злочину?

Задача 5. І. разом з В., після футбольного матчу, незадоволені програвом своєї команди, розбили вітрину магазину. Їх дії були кваліфіковані як хуліганство (ч. 2 ст. 296 КК) Визначіть форму співучасті?

У якій ситуації Т. буде пособником злочину?

- а) коли попросить Я. викрасти автомобіль;
- б) коли роз'яснить Я., як відмикати двері автомобіля під час викрадення;
- в) коли придбає автомобіль, який Я. викрав.

Задача 6. Р., І. та С. об'єдналися в організовану групу. Спеціалізувалися вони на квартирних крадіжках. Р. підшукував імовірну ціль – квартиру, І. забезпечував транспортом. С. безпосередньо вчинив крадіжку. Які особливості кримінальної відповідальності учасників цієї організованої групи?

Задача 7. С. замовив Р. заподіяти тілесні ушкодження Т. Р., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, не розрахував сили і вбив Т. Чи буде С. підлягати кримінальній відповідальності за умисне вбивство?

Задача 8. К., незважаючи на домовленість, злякавшись відповідальності, відмовився надавати автомобіль для перевезення викраденого іншими співучасниками. Чи буде це добровільною відмовою його від вчинення злочину?

Задача 9. А. підмовив К. вивезти старовинну ікону з України до Польщі. Він передав ікону К., але до його виїзду він добровільно відмовився від доведення злочину до кінця. Чи підлягає кримінальній відповідальності К. при добровільній відмові А.?

Задача 10. П. – син І., вчинив умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК) і приховав знаряддя злочину – ніж. Чи підлягає кримінальній відповідальності батько за здалегідь не обіцяне приховування злочину?

Питання для самоконтролю:

1. Поняття та форми причетності до злочину, особливості кримінальної відповідальності.
2. В чому полягає зміст основних ознак причетності до злочину?
3. Які є види причетності до злочину?
4. Які особливості кримінальної відповідальності співучасників у разі добровільної відмови від вчинення злочину?
5. Чим характеризується суб'єктивна сторона співучасті?
6. Які особливості інтелектуального та вольового моменту?
7. В яких випадках приховування злочину тягне кримінальну відповідальність?
8. Які види причетності до злочину тягнуть кримінальну відповідальність?

Теми рефератів:

1. Особливості кримінальної відповідальності за співучасть за кримінальним правом України.
2. Ексцес виконавця, його види та характеристика.
3. Поняття невідомого пособництва та підбурювання до кримінального правопорушення.

Література до теми

1. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
2. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Кримінальне право України. Загальна частина. Видання 10-те : навчальний посібник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2024. 604 с.
4. Кримінальне право України. Загальна частина. Видання 11-те : навчальний посібник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2025. 610 с.
5. Курс кримінального права України. Загальна частина. Том 1 : Вчення про кримінальне правопорушення : підручник / за ред. Р. В. Вереша Х. : Алерта, 2021. 468 с.
6. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навчальний посібник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2022. 612 с.
7. Кримінальне право. Загальна частина. Практикум : практичний посібник / за ред. П. С. Берзін, Р. А. Волинець, Д. С. Птащенко. Х. : Алерта, 2023. 678 с.
8. Кримінальне право України. Загальна частина. (у схематичних діаграмах) : практичний посібник / за ред. А. В. Савченко, Ю. А. Шуляк. К. : ЦУЛ, 2020. 156 с.
9. Тетарчук І. В. Кримінальне право України : навчальний посібник для підготовки до іспитів. К. : ЦУЛ, 2021. 296 с.
10. Кримінальне право України. Загальна частина : посібник для підготовки до заліків та іспитів : навчальний посібник. 7-ме видання, перероблене і доповнене / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко. Видавництво «Право», 2024. 250 с.
11. Шостко О. Організована злочинність: фантом чи реальна загроза? *LexInform. Юридичні новини України*. Дата публікації: 10 січня 2022 р. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/organizovana-zlochynnist-fantom-chy-realna-zagroza/>
12. Організована злочинність в Україні: визначення, аналіз, протидія : практичний посібник / за ред. Б. В. Романюк, О. Ю. Бусол. К. : Юрінком Інтер, 2022. 256 с.
13. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255-1, 255-2, 255-3, 256 Кримінального кодексу України). Науково-практичний коментар : коментар / за ред. С. С. Чернявський, О. О. Дудоров, А. А. Вознюк. Видавництво «Норма права», 2021. 130 с.

Тема 5. Множина кримінальних правопорушень

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття та правові наслідки повторності, сукупності та рецидиву злочинів.
2. Відмежування продовжуваного злочину від триваючого.
3. Співвідношення повторності тотожних злочинів та продовжуваного злочину.
4. Відмежування ідеальної сукупності від реальної.
5. Відмежування сукупності злочинів від складеного злочину.
6. Правові наслідки множини злочинів.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до практичного заняття здобувачі фахової передвищої освіти мають орієнтуватися у матеріалі, який вивчається, знати і формулювати основні положення та поняття з теми «Множина кримінальних правопорушень» визначати їх зміст та сутність, а саме:

– одиничні злочини мають місце, коли одній дії (бездіяльності) відповідає один наслідок, можуть складатися із однієї дії без наслідку (формальний склад злочину), коли одна дія може потягти декілька наслідків, зазначених у законі, коли у законі визначено альтернативні дії, і вчинення будь-якого є закінченим злочином;

– триваючий злочин – такий одиничний злочин, який розпочинається дією або бездіяльністю і триває далі безперервно протягом певного часу, коли має місце так би мовити певний злочинний стан, у якому винна особа перебуває увесь термін до завершення злочину;

– продовжуваний злочин – за визначенням ч. 2 ст. 32 КК, це таке діяння, яке складається з двох або більше тотожних (однакових за ознаками складу злочину) діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром, коли злочинні діяння спрямовані до єдиної мети, об'єднані єдиним умислом, а отже складають єдиний злочин;

– складений злочин – це такий злочин, який складається з двох або більше злочинних діянь, кожне з яких, якщо розглядати

їх виокремлено (ізолювано), являє собою самостійний злочин (містить ознаки самостійного складу злочину), але внаслідок їх органічної єдності утворюють один одиничний злочин, який охоплюється ознаками однієї статті (частини статті) КК;

– злочини, що кваліфікуються за наслідками, – мають місце тоді, коли конструкція складу злочину передбачає наявність двох наслідків: основного (проміжного) і додаткового (похідного), які настають послідовно один за другим, в результаті вчинення особою діяння; тобто діяння викликає проміжний наслідок, а той, у свою чергу, – похідний (містить реальну можливість настання похідного наслідку);

– у ч. 1 і 3 ст. 32 КК надається два визначення повторності злочинів: ч. 1 – повторністю визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК (повторність тотожних злочинів – однакових за складом злочину); ч. 3 – визнає, що повторністю є також вчинення двох і більше злочинів, передбачених різними статтями КК, але лише у випадках, передбачених в Особливій частині КК (повторність однорідних злочинів, схожих за безпосереднім об'єктом, за формами вини); для повторності не має значення, чи була особа засуджена за раніше вчинений злочин (у статтях КК посилається на повторність як кваліфікуючу обставину не передбачає визначення цього факту);

– кваліфікація повторності тотожних злочинів – відбувається за однією статтею, але відповідною частиною, що передбачає повторність як кваліфікуючу ознаку (ч. 2 ст. 185, ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 289 КК), проте за однієї умови: всі злочини мають бути закінченими, або готуванням чи замахом на вчинення злочину; кваліфікація повторності однорідних злочинів – кожен злочин підлягає самостійній кваліфікації за відповідною статтею КК, проте наступний злочин кваліфікується за ознакою повторності;

– у ст. 33 КК надається визначення сукупності злочинів: сукупністю злочинів визнається вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК, за жоден з яких її не було засуджено (не враховуються злочини, за які особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом); в ч. 2 ст. 33 КК додається – при сукупності злочинів кожен з них

підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини КК;

- виокремлюється ідеальна та реальна сукупність злочинів: ідеальна сукупність злочинів має місце там, де особа однією дією вчиняє два і більше злочинів, кожен з яких підпадає під ознаки окремої статті КК; реальна сукупність має місце там, де особа різними самостійними діями вчиняє два і більше злочини (які є самостійними, такими, що вчиняються через певний проміжок часу);

- поняття легального (закріпленого у законі) рецидиву (слово латинського походження – *повторення, відновлення*) злочинів визначено у ст. 34 КК: рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин;

- види рецидиву: залежно від характеру злочинів рецидив поділяється на загальний (вчинення різнорідних злочинів, різних за безпосереднім об'єктом злочинів) та спеціальний (вчинення тотожних або однорідних, східних за об'єктом, однакових за складом злочинів) рецидив; залежно від кількості судимостей рецидив поділяється на простий (дві судимості) та складний (три і більше судимості); за ступенем суспільної небезпеки виокремлюється на пенітенціарний рецидив (особа, яка засуджена до позбавлення волі, знову вчиняє протягом судимості новий злочин, за який засуджується до позбавлення волі); за тяжкістю злочину існує рецидив тяжких та особливо тяжких злочинів (за класифікацією, передбаченою ст. 12 КК).

Творчо-аналітичне завдання:

Навести практичні приклади (не менш п'яти) та записати їх у зошиті для практичних занять з розкриття наступних положень:

- особливості кваліфікації продовжуваного злочину;
- особливості кваліфікації складеного злочину;
- особливості кваліфікації повторності тотожних злочинів;
- особливості кваліфікації повторності однорідних злочинів;
- особливості кваліфікації ідеальної сукупності;
- особливості кваліфікації реальної сукупності.

Самостійна робота – 4 год / 10 год

1. Поняття та ознаки множини кримінальних правопорушень.
2. Поняття форм множини кримінальних правопорушень.

3. Значення визначення ознак та форм (видів) множини кримінальних правопорушень для кваліфікації.
4. Поняття сукупності кримінальних правопорушень та її види.
5. Поняття повторності кримінальних правопорушень. Відмежування від одиначного кримінального правопорушення.
6. Поняття та види рецидиву злочинів.

Завдання для самостійної роботи:

Здобувачі фахової передвищої освіти, на підставі самостійного вивчення теоретичного матеріалу, аналізу основних понять мають *визначитися з відповіддю на наступні питання:*

- Чим відрізняється продовжуваний злочин від триваючого?
- Що зближує повторність тотожних злочинів та продовжуваного злочину?
- Чим відрізняється ідеальна сукупність від реальної?
- Чим відрізняється сукупність злочинів від складеного злочину?
- Що зближує реальну сукупність і повторність злочинів?
- Чи має місце, якщо особа тричі скоїла необережний злочин, що потягнув загибель людей?
- Які правові наслідки множинності злочинів?

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується ***розв'язати задачі:***

Задача 1. Ч. перевищив встановлену швидкість і виїхав на тротуар, де збив пішохода С., завдавши йому тяжкі тілесні ушкодження. Щоб зникнути з місця події, Ч. знову порушив правила дорожнього руху і зіткнувся на перехресті з вантажівкою. При зіткненні пасажир А. були також завдані тяжкі тілесні ушкодження. Чи має місце множинність злочинів?

Задача 2. А., з метою помсти, вбив Б. Через декілька місяців він вчинив замах на вбивство Д. Який вид множинності злочинів тут має місце?

Задача 3. Щоб викрасти газонокосарку, Ч. 12 днів виносив складові частини до неї з фабрики, де працював. Чи має місце сукупність злочинів у діях Ч.?

Задача 4. А., у нічний час, вчинив грабіж, відібравши у перехожого гроші. Тієї ж ночі, побачивши в парку нетверезого чоловіка, який спав, А. зняв з його руки годинника. Чи є в діях А.

повторність злочинів? Аргументуйте свою відповідь з посиланням на ст. 32 КК України.

Задача 5. З., з метою ухилення від сплати боргу, вбив Д. Після чого обшукав її квартиру і забрав ювелірні вироби та гроші. Чи є в діях З. множинність злочинів?

Задача 6. А. умовив двох хлопчиків семи і восьми років влізти через вузьке вікно в квартиру на першому поверсі, відкрити його і через вікно подати йому цінні речі, які знайдуться в квартирі. Таким чином було обікрадено декілька квартир. За «послуги» А. купував дітям іграшки і солодощі. Які види множинності мають місце в поведінці А.?

Задача 7. Х. незаконно зберігав пістолет ПМ (ч. 1 ст. 263 КК – Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами). Одного разу, коли він чистив його, зламав бойову пружину, внаслідок чого зброя перестала бути придатною до стрільби. Через рік Х. придбав бойову пружину і полагодив ПМ. Чи має місце в діях Х. множинність злочинів?

Задача 8. К. два дні поспіль ходив на полювання в заповідник. Першого дня він вбив лося, а другого не здобув нічого. Що міститься у діях Кияшка: одиничний злочин, чи множинність злочинів?

Задача 9. О. вчинив шахрайство (ст. 190 КК), а потім одразу після відбуття покарання за злочин вчинив грабіж, злочин, передбачений ст. 186 КК. Чи можливе в даному випадку застосування такої кваліфікуючої ознаки, як повторність (ч. 2 ст. 186 КК)?

Задача 10. С. за вчинення крадіжки чужого майна (ч. 1 ст. 185 КК) був звільнений від кримінальної відповідальності на підставі Закону України «Про амністію». Через три місяці він знову вчинив крадіжку чужого майна. Чи має місце в даному випадку повторність злочинів?

Задача 11. К. було засуджено за ч. 1 ст. 201 КК «Контрабанда» до 3 років позбавлення волі. Через рік після відбуття покарання його знову було засуджено, але, за ч. 2 ст. 201 КК, контрабанда, вчинена особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею. Який вид множинності має місце в діях К.?

Задача 12. Під час демонтажу металевих частин пам'ятника на цвинтарі (ст. 297 КК «Наруга над могилою»), В. вчинив опір працівникам міліції, які його затримали під час патрулювання (ч. 2 ст. 342 КК). Між злочинами практично не було проміжку часу. Чи має це значення для визначення реальної сукупності злочинів?

Задача 13. Д., раніше судимий за ухилення від сплати податків (ч. 1 ст. 212 КК), знову був засуджений за необережне спричинення тяжких тілесних ушкоджень (ст. 128 КК). Визначить вид множини злочинів?

Питання для самоконтроля:

1. Правові наслідки повторності, сукупності та рецидиву злочинів.
2. Відмежування продовжуваного злочину від триваючого.
3. Співвідношення повторності тотожних злочинів та продовжуваного злочину.
4. Відмежування ідеальної сукупності від реальної.
5. Відмежування сукупності злочинів від складеного злочину.
6. Правові наслідки множинності злочинів.

Теми рефератів:

1. Поняття сукупності злочинів.
2. Особливості кваліфікації множинності злочинів за кримінальним законодавством України.
3. Поняття та види рецидиву.
4. Види сукупності злочинів за кримінальним законодавством України.

Література до теми

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
2. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Кримінальне право України. Загальна частина. Видання 11-те : навчальний посібник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2025. 610 с.
4. Курс кримінального права України. Загальна частина. Том 1 : Вчення про кримінальне правопорушення : підручник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2021. 468 с.
5. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навчальний посібник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2022. 612 с.

6. Кримінальне право. Загальна частина. Практикум : практичний посібник / за ред. П. С. Берзін, Р. А. Волинець, Д. С. Птащенко. Х. : Алерта, 2023. 678 с.

7. Кримінальне право України. Загальна частина. (у схематичних діаграмах) : практичний посібник / за ред. А. В. Савченко, Ю. А. Шуляк. К. : ЦУЛ, 2020. 156 с.

8. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до заліків та іспитів : навчальний посібник. 7-ме видання, перероблене і доповнене / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко. Видавництво «Право», 2024. 250 с.

Тема 6. Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Особливості кримінальної відповідальності у разі вчинення діяння у стані переборного фізичного примусу або психічного примусу.
2. Поняття «психічного примусу».
3. Підстави застосовування кримінальної відповідальності на загальних підставах у разі спричинення шкоди під впливом фізичного та психічного примусу.
4. Особливості кримінальної відповідальності за перевищення меж заподіяної шкоди під час виконання законного наказу (явно надмірної шкоди).
5. Поняття явно злочинного наказу.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до практичного заняття, здобувачі фахової передвищої освіти мають орієнтуватися у матеріалі, який вивчається, знати і вміти формулювати основні положення та поняття з теми «Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння», визначати їх зміст та сутність, а саме:

– обставини, що виключають злочинність діяння – як такі, що передбачені КК, зовнішньо схожі із злочинами, суспільно корисні (прийнятні), правомірні вчинки, які здійснюються лише за наявності певних підстав, виключають злочинність діяння, а отже кримінальну відповідальність за заподіяну шкоду;

– необхідна оборона – діяння, вчинене із метою захисту охоронюваних законом інтересів особи, суспільства, держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання;

– перевищення меж необхідної оборони – умисне заподіяння такої тяжкої та особливо тяжкої шкоди тому, хто посягає, яка явно не відповідає небезпечності посягання та обстановці захисту;

– підстави звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, не могла оцінити відповідність заподіяної шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту;

– *уявна оборона* – заподіяння шкоди за таких обставин, коли реального суспільно небезпечного посягання не було, і особа, неправильно оцінюючи дії потерпілого, лише помилково припускала наявність такого посягання;

– *затримання особи, що вчинила злочин* – дії, спрямовані на затримання безпосередньо після вчинення злочину особи, яка його вчинила, з метою доставлення її відповідним органам влади;

– *перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця* – умисне заподіяння тяжкої шкоди особі, що вчинила злочин, такої, що явно не відповідає небезпечності посягання та обстановці затримання;

– *заподіяння шкоди у стані крайньої необхідності* – спричинення шкоди право охоронюваним інтересам у стані необхідності негайного усунення небезпеки, що загрожує інтересам особи, суспільства, держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами;

– *правомірність шкоди у стані крайньої необхідності* – шкода має бути рівною або ж менш значною, ніж відвернена шкода;

– *правомірність заподіяння шкоди право охоронюваним інтересам під безпосереднім впливом фізичного примусу* – зумовлюється відсутністю в особи здатності керувати своїми діями;

– особливості кримінальної відповідальності за заподіяну шкоду у разі наявності у особи можливості керувати своїми діями під час застосування переборного фізичного примусу та психічного примусу;

– *фізичний примус* – насильство, протиправний фізичний вплив з метою примусити особу вчинити злочин;

– *психічний примус* – погроза застосування до особи фізичного насильства, заподіяння матеріальної або моральної шкоди із метою примусити вчинити злочин;

– *правомірність заподіяння шкоди під час виконання наказу чи розпорядження* є результатом виконання законного наказу або розпорядження;

– *законний наказ* – наказ, який віддає відповідна особа в належному порядку в межах її повноважень, за змістом не суперечить

чинному законодавству, не пов'язаний з порушеннями конституційних прав та свобод людини та громадянина;

- *межі заподіяння шкоди під час виконання наказу* – визначаються змістом наказу і не можуть бути безмежними, виключають заподіяння явно надмірної шкоди;

- *особа, що надала явно злочинний наказ, підлягає кримінальній відповідальності за зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК), а також за підбурювання, організацію вчинення злочину, передбаченого в наказі;*

- *виправданий ризик* – заподіяння шкоди за таких обставин, коли досягнення значної суспільно корисної мети в даній обстановці було неможливим без діяння, пов'язаного з ризиком, і особа, яка його допускала, обґрунтовано розраховувала, що вжиті нею заходи є достатніми для відвернення шкоди;

- *правомірність заподіяння шкоди у стані виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації* обумовлюється вимущенням заподіянням такої шкоди особою, яка виконала це завдання, та тяжкістю вчиненого злочину.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Скласти схему щодо умов правомірності спричинення шкоди при необхідній обороні.

2. Скласти схему щодо умов правомірності спричинення шкоди при уявній обороні.

3. Скласти схему щодо умов правомірності спричинення шкоди при крайній необхідності.

4. Скласти схему щодо умов правомірності спричинення шкоди при затриманні злочинця.

5. Скласти схему щодо умов правомірності спричинення шкоди при виправданому ризику.

6. Скласти схему щодо умов правомірності спричинення шкоди при виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації.

7. Скласти схему щодо умов правомірності спричинення шкоди при виконанні наказу чи розпорядженні.

Самостійна робота – 6 год / 10 год

1. Поняття та види обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, їх характеристика.
2. Умови необхідної оборони та уявної оборони: поняття та зміст.
3. Крайня необхідність: поняття та зміст умов.
4. Сутність виключення кримінальної відповідальності у разі вчинення суспільно небезпечного діяння у стані непоборного фізичного примусу.
5. Особливості кримінальної відповідальності у разі вчинення діяння у стані переборного фізичного примусу або психічного примусу.
6. Поняття *непоборний фізичний примус*.
7. Підстави застосовувати кримінальну відповідальність на загальних підставах у разі спричинення шкоди під впливом фізичного та психічного примусу.
8. Умови правомірності заподіяння шкоди право охоронюваним інтересам під час виконання наказу чи розпорядження.
9. Особливості кримінальної відповідальності за перевищення меж заподіяної шкоди під час виконання наказу.

Завдання для самостійної роботи:

На підставі самостійного вивчення матеріалу стосовно таких обставин, як фізичний та психічний примус, виконання наказу або розпорядження, необхідно *підготувати відповіді* на наступні питання:

- У чому полягає сутність виключення кримінальної відповідальності у разі вчинення суспільно небезпечного діяння у стані непоборного фізичного примусу?
- Які особливості кримінальної відповідальності у разі вчинення діяння у стані переборного фізичного примусу або психічного примусу?
- Що розуміється під поняттям *непоборний фізичний примус*?
- Що розуміється під поняттям *переборний фізичний примус*?
- Що розуміється під *психічним примусом*?
- Коли виникають підстави застосовувати кримінальну відповідальність на загальних підставах у разі спричинення шкоди під впливом фізичного та психічного примусу?
- Коли заподіяння шкоди право охоронюваним інтересам під час виконання наказу чи розпорядження визнається правомірним?

- Чи є злочином відмова особи від виконання законного наказу чи розпорядження?

- Які ознаки має законний наказ?

- Особливості кримінальної відповідальності за перевищення меж заподіяної шкоди під час виконання законного наказу (явно надмірної шкоди)?

- Який наказ вважається явно злочинним?

- За яких обставин особа, що виконала явно злочинний наказ, буде відповідати за необережне заподіяння шкоди?

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується **розв'язати задачі**:

Задача 1. Громадянин Н. нацькував собаку на громадянина В. Останній застрелив собаку з пістолета, якого мав при собі. Як потрібно розглядати дії громадянина В.?

Задача 2. Т. хотів заборонити П. забрати з подвір'я сусіда котушку алюмінієвого дроту. Коли останній зробив спробу обминути його та піти геть разом з дротом, Т. вдарив його жердиною по спині, спричинивши тілесні ушкодження середньої тяжкості. Чи буде Т. підлягати кримінальній відповідальності?

Задача 3. С. і К. вночі зустріли на вулиці 15-річного Л. і почали з хуліганських спонукань його бити. Захищаючись, Л. ударив С. складним ножом, який мав при собі, що призвело до смерті. Ознаки яких обставин містяться у діях Л.?

Задача 4. С. зачинився у будинку і викрикував погрози застосувати зброю на адресу державного виконавця, який прийшов описати майно, що підлягає конфіскації за вироком суду. Чи має місце в діях С. ознаки необхідної оборони?

Задача 5. В. з метою охорони врожаю яблук встановив у саду вовчі капкани. В один з них потрапив сусідський хлопчик, якому було спричинені тяжкі тілесні ушкодження. Чи підлягає В. кримінальній відповідальності?

Задача 6. Альпіністи Ю. та С., при сходженні з гори, були в одній зв'язці. С., при незграбному русі зірвався і зависнув над прірвою. Ю. намагався його витягнути, але не зміг. Знесилившись, він зрозумів, що сам може зірватися, і тоді перерізав мотузку. С. загинув. Як потрібно кваліфікувати дії Ю.?

Питання для самоконтроля:

1. У чому полягає сутність виключення кримінальної відповідальності у разі вчинення суспільно небезпечного діяння у стані непоборного фізичного примусу?
2. Які особливості кримінальної відповідальності у разі вчинення діяння у стані переборного фізичного примусу або психічного примусу?
3. Що розуміється під поняттям *непоборний фізичний примус*?
4. Що розуміється під поняттям *переборний фізичний примус*?
5. Що розуміється під *психічним примусом*?
6. Коли виникають підстави застосовувати кримінальну відповідальність на загальних підставах у разі спричинення шкоди під впливом фізичного та психічного примусу?
7. Коли заподіяння шкоди право охоронюваним інтересам під час виконання наказу чи розпорядження визнається правомірним?
8. Чи є злочином відмова особи від виконання законного наказу чи розпорядження?
9. Які ознаки має законний наказ?
10. Що є особливостями кримінальної відповідальності за перевищення меж заподіяної шкоди під час виконання законного наказу (явно надмірної шкоди)?
11. Який наказ вважається явно злочинним?
12. За яких обставин особа, що виконала явно злочинний наказ, буде відповідати за необережне заподіяння шкоди?

Теми рефератів:

1. Обставини, що виключають злочинність діяння, за кримінальним законодавством України.
2. Відмежування крайньої необхідності від необхідної оборони.
3. Уявна оборона: поняття та відмежування від необхідної оборони.

Література до теми

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>

2. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Кримінальне право України. Загальна частина. Видання 10-те : навчальний посібник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2024. 604 с.

4. Кримінальне право. Загальна частина. Практикум : практичний посібник / за ред. П. С. Берзін, Р. А. Волинець, Д. С. Птащенко. Х. : Алерта, 2023. 678 с.

5. Кримінальне право України. Загальна частина. (у схематичних діаграмах). Практичний посібник : за ред. А. В. Савченко, Ю. А. Шуляк. К. : ЦУЛ, 2020. 156 с.

6. Тетарчук І. В. Кримінальне право України : навчальний посібник для підготовки до іспитів. К. : ЦУЛ, 2021. 296 с.

7. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до заліків та іспитів. 7-ме видання, перероблене і доповнене : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко. Видавництво «Право», 2024. 250 с.

Тема 7. Вчення про покарання

Практичне заняття – 2 год / 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття правового інституту покарання.
2. Поняття покарання та його ознак.
3. Зміст ознак покарання.
4. Відмежування покарання від інших видів правового впливу.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до практичного заняття здобувачі передвищої освіти мають орієнтуватися у матеріалі, який вивчається, знати і формулювати основні положення та поняття з теми «Вчення про покарання» визначати їх зміст та сутність, а саме:

- реальне застосування покарання є завершальним етапом реалізації кримінальної відповідальності; сучасні тенденції розвитку кримінального законодавства (міжнародного, зокрема) полягають у прагненні розширити арсенал засобів кримінально-правового впливу на правопорушників – передбачають відмову держави від реакції на злочин лише у формі покарання, збільшення кількості й розширення сфери застосування форм кримінальної відповідальності, не пов'язаних з реальним виконанням кримінального покарання (або без призначення як такого), призначенням покарань альтернативних позбавленню волі;

- покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого;

- соціальна природа покарання полягає у тому, що воно є важливим інструментом держави щодо захисту найважливіших суспільних відносин від злочинних посягань, є жорстким регулятором поведінки людей, які вчинили правопорушення;

- покарання є найбільш суворою формою державного примусу, однією із форм кримінальної відповідальності;

- покарання за сутністю є карою за вчинене діяння і полягає у певному обсязі обмежень прав та свобод винної особи;

- за змістом кожне окреме покарання відтворюється у специфічності порядку та умов його виконання та відбування, в його терміні;

– диференціація та індивідуалізація покарання передбачає обов'язкове врахування тяжкості суспільно небезпечного діяння та особистісних властивостей винної особи;

– в ч. 2 ст. 50 КК визначено змішану теорію щодо мети покарання: покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами;

– кара як ціль покарання реалізується під час засудження, призначення, виконання та відбування покарання; полягає у позбавленнях, обмеженнях прав та свобод засудженої особи, у її моральних стражданнях;

– покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність;

– виправлення як ціль покарання полягає у досягненні позитивних змін в особистості засудженого, його готовності до самокеруваної право слухняної поведінки;

– загальне та спеціальне попередження (превенція) як ціль покарання передбачають запобігання злочинності як з боку громадян держави, так і засуджених осіб.

Творчо-аналітичне завдання:

Визначити та скласти схеми (таблиці) щодо наступних питань:

- порядок призначення громадських робіт;
- порядок призначення конфіскації майна;
- порядок призначення арешту;
- порядок призначення обмеження волі;
- порядок призначення позбавлення волі на певний строк.

Самостійна робота – 6 год / 4 год

1. Поняття системи покарань.
2. Види покарань.
3. Характеристика окремих видів покарань.
4. Поняття та характеристика основних покарань.
5. Поняття та характеристика додаткових покарань.

Під час самостійної роботи здобувачі фахової передвищої освіти мають орієнтуватися у матеріалі, який вивчається, знати

і формулювати основні положення та поняття з теми «Вчення про покарання», визначати їх зміст та сутність, а саме:

- система покарань – встановлений кримінальним законом, обов'язковий для суду, вичерпний перелік покарань, розташованих у певному порядку за ступенем їх суворості – це такі 12 покарань: штраф; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину, кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службове обмеження для військовослужбовців; конфіскація майна; арешт; обмеження волі; тримання у дисциплінарному батальйоні; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі;

- вид покарання – це певне конкретне покарання, яке має свій специфічний зміст, відповідну назву і є таким, що входить до чинної системи покарань;

- основними покараннями, що призначаються самостійно, не можуть приєднуватися до інших покарань, з якими передусім пов'язані цілі покарання у ст. 52 КК, визначені громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі;

- додатковими покараннями як такими що не призначаються самостійно, а додаються до основних покарань у ч. 2 ст. 52 КК визначено: позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину, кваліфікаційного класу; конфіскація майна;

- покараннями як такими, що можуть бути як основними, так і додатковими, у ч. 3 ст. 52 КК визначено: штраф та позбавлення права обіймати посади або займатися певною діяльністю;

- надавати аналіз змісту та сутності кожного конкретного виду покарань, визначених у ст.ст. 53–64 КК.

Штраф: поняття, зміст, розміри та порядок застосування. Специфіка призначення штрафу у якості додаткового покарання. Заміна штрафу іншими покараннями. Наслідки ухилення від сплати штрафу.

Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу: поняття, зміст, умови та порядок застосування.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною

діяльністю: поняття, зміст, підстави, строки, порядок призначення у якості основного або додаткового покарання. Відповідальність за ухилення від виконання вироку про позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Громадські роботи: поняття, зміст, підстави, строки, порядок призначення. Обмеження у призначенні громадських робіт. Наслідки ухилення від відбування громадських робіт.

Виправні роботи: поняття, зміст, види, строки, умови призначення. Порядок та умови відбування виправних робіт. Підстави та порядок включення в трудовий стаж засудженого строку відбування виправних робіт. Наслідки ухилення від виправних робіт.

Службове обмеження для військовослужбовців: поняття, зміст, підстави, строки та умови призначення.

Конфіскація майна: поняття, зміст, види, умови застосування. Майно, яке не підлягає конфіскації. Відмінність конфіскації майна як кримінального покарання від спеціальної конфіскації.

Арешт: поняття, зміст, підстави, строки, умови призначення. Обмеження в застосуванні арешту.

Обмеження волі: поняття, зміст, підстави, строки, умови застосування. Особи, до яких обмеження волі не може бути застосоване. Правові наслідки ухилення від відбування покарання у вигляді обмеження волі. Правові наслідки за умови успішного відбуття цього покарання.

Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців: поняття, зміст, підстави, строки та умови призначення.

Позбавлення волі на певний строк: поняття, зміст. Види, підстави, строки та умови призначення. Розвиток цього виду покарання в історії кримінального законодавства. Кримінально-виконавчі установи по виконанню покарання у вигляді позбавлення волі, їх види. Підстави та порядок визначення виду кримінально-виконавчої установи.

Довічне позбавлення волі: підстави їх застосування. Обмеження застосування довічного позбавлення волі.

Завдання для самостійної роботи:

1. Необхідно стисло надати відповіді на наступні питання:

- Яке має значення покарання у системі державних заходів боротьби із злочинністю?
- Які ознаки має покарання?

- Які цілі покарання визначені у кримінальному законі?
- Які можуть бути наслідки ухилення від покарання, призначеного вироком суду?

2. Здобувачі передвищої освіти, на підставі аналізу змісту та сутності кримінальних покарань, мають класифікувати всі покарання залежно від різних критеріїв:

- на підставі порядку призначення покарання;
- за характером позбавлень та обмежень прав та свобод засудженого;
- за суб'єктом, до якого застосовуються покарання;
- за можливістю визначення терміну покарання.

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується **розв'язати задачі**:

Задача 1. Під час бойових дій солдати захопили в полон, а потім розстріляли ворожого снайпера. Чи є цей розстріл кримінальним покаранням?

Задача 2. А. за дрібне хуліганство призначений арешт на 15 діб. Чи є призначений А. арешт кримінальним покаранням?

Задача 3. Неповнолітньому Ч. за замах на крадіжку в магазині одяку вартістю 1200 гривень призначено штраф у розмірі 2 тис. гривень. Чи є призначений Ч. штраф кримінальним покаранням?

Задача 4. Ч., який має судимість за зґвалтування неповнолітньої Ч., знову вчинив зґвалтування неповнолітньої особи. Суд призначив Ч. покарання у вигляді позбавлення волі на строк 4 роки. Проте звільнив його від відбування покарання з випробуванням, визначивши іспитовий строк терміном в три роки. Чи відповідає призначене покарання, умовність його застосування цілям покарання, зазначеним у законі?

Задача 5. Під час відбування покарання у виді позбавлення волі засуджений С. вчиняв дисциплінарні правопорушення, які полягали у недотриманні розпорядку дня, встановленому у кримінально-виконавчій установі, за що був переведений до штрафного ізолятору. Під час перебування в штрафному ізоляторі йому його обмежували суттєво в їжі з метою впливу на процес його виправлення. Чи відповідає такий метод впливу цілям покарання?

Задача 6. Неповнолітній Н. у складі групи, до якої входили ще троє дорослих осіб, серед яких М. вже мав судимість, А. – мати двох малолітніх дітей, до того ж, перебувала у стані вагітності, вчинив крадіжку,

поєднану з проникненням у житло. Його безпосереднім завданням було проникнення до житла через квартиру у вікні та відкриття дверей для інших співучасників злочину. Злодії були затримані та поставили перед судом. Чи має суд призначити злочинцю однакове покарання за видом та терміном, враховуючи той факт, що всі співучасники були співвиконавцями злочину.

Задача 7. За вироком суду Н. було засуджено до 3 років обмеження волі. До якого виду покарання віднесено обмеження волі?

Задача 8. За вироком суду Н. було засуджено до 3 років обмеження волі. До якого виду покарання віднесено обмеження волі?

Задача 9. Р. не зміг заплатити штраф у розмірі 1700 грн за вчинений злочин. Суд може замінити несплачену суму штрафу покаранням у виді виправних робіт. Визначить на який строк?

Задача 10. А. був засуджений на 5 років позбавлення волі та позбавлений військового звання «лейтенант» за вчинення зґвалтування (ч. 1 ст. 152 КК) Чи правомірно особа була позбавлена військового звання?

Задача 11. С. був звільнений від відбування основного покарання у виді позбавлення волі. З якого моменту буде обчислюватися для С. додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати посади, пов'язані з матеріальною відповідальністю?

Задача 12. С. було засуджено за умисне легке тілесне ушкодження (ч. 1 ст. 125 КК) до 200 годин громадських робіт. Який порядок виконання С. громадських робіт?

Задача 13. Військовослужбовець вчинив злочин, за який суд призначив покарання у вигляді тримання у дисциплінарному батальйоні замість позбавлення волі. Прокурор подав скаргу на вирок суду. За якої умови скарга підлягає задоволенню?

Задача 14. Соломатін був засуджений судом до довічного позбавлення волі за умисне вбивство (ч. 2 ст. 115 КК). Адвокат подав апеляцію на вирок суду. За якої умови апеляція адвоката підлягає задоволенню?

Питання для самоконтроля:

1. Поняття правового інституту покарання.
2. Поняття покарання та його ознак.
3. Зміст ознак покарання.
4. Відмежування покарання від інших видів правового впливу.
5. Поняття системи покарань.

6. Значення покарання у системі державних заходів боротьби зі злочинністю.

7. Види покарання: поняття та характеристика.

8. Цілі покарання, визначені у кримінальному законі.

9. Наслідки ухилення від покарання, призначеного вироком суду.

Теми рефератів:

1. Проблема кари як цілі покарання.

2. Превенція як ціль покарання.

3. Функції покарання в кримінальному праві України.

4. Кримінальне покарання та заходи кримінально-правового впливу.

5. Система покарань за кримінальним законодавством України.

6. Основні напрями реформування системи покарань в Україні.

7. Роль та значення видів покарань у боротьбі із злочинністю.

Література до теми

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>

2. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 3.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

4. Про дію міжнародних угод на території України : Закон України від 10 грудня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 10. Ст. 137.

5. Про громадянство України : Закон України від 8 жовтня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 50. Ст. 701.

6. Берзін П. С. Кримінальне право. Загальна частина: науково-експертні висновки : наукове видання. Х. : Алерта, 2024. 662 с.

7. Кримінальне право України. Загальна частина. Видання 10-те : навчальний посібник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2024. 604 с.

8. Кримінальне право України. Загальна частина. Видання 11-те : навчальний посібник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2025. 610 с.

9. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навчальний посібник / за ред. Р. В. Вереша Х. : Алерта, 2022. 612 с.

10. Принципи кримінального права: поняття, система та значення. Видання друге : монографія / О. С. Бабікова. Х. : Право, 2021. 544 с.

11. Сучасний вимір кримінального права : монографія / за ред. М. Шепітько, В. Базелюк, В. Бакіров. Х. : Право, 2023. 264 с.

12. Коломієць Ю. Ю. Кримінально-правова політика України : навчальний посібник. Київ : Видавництво «Юрінком Інтер», 2024. 212 с.

13. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : коментар / за ред. О. О. Дудоров, А. А. Вознюк, Є. О. Письменський та ін. Видавництво «Норма права», 2022. 278 с.

Тема 8. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Неповнолітній як суб'єкт кримінально-правових відносин.
2. Соціально-правові проблеми осудності неповнолітніх.
3. Загальна характеристика особливостей кримінальної відповідальності та звільнення від неї неповнолітніх.
4. Становлення у кримінальному праві України норм про кримінальну відповідальність неповнолітніх.
5. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в контексті міжнародних стандартів поводження з неповнолітніми у сфері кримінального судочинства та основних тенденцій ювенальної юстиції.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до практичного заняття здобувачі фахової передвищої освіти мають звернути увагу на зміст та сутність основних положень теми «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх», а саме:

– вчинення злочину неповнолітнім є обставиною, що пом'якшує покарання; звільнення від кримінальної відповідальності, застосовується до неповнолітнього, який уперше вчинив злочин невеликої тяжкості або необережний нетяжкий злочин, а його виправлення можливе без застосування покарання;

– до цих осіб, а також тих, хто не досяг віку, з якого настає кримінальна відповідальність та вчинив суспільно небезпечне діяння, можуть застосовуватися примусові заходи виховного характеру (застереження; обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; передача неповнолітнього під нагляд батьків та осіб, які їх замінюють, педагогічного або трудового колективу за їх згодою, окремих громадян на їхнє прохання; покладання на особу, яка досягла 15 років і має майно, кошти, заробіток, обов'язку відшкодувати заподіяні майнові

збитки; направлення до спеціальної навчально-виховної установи на строк не більше 3 років);

- до неповнолітніх застосовуються такі *основні види покарань* – штраф (має самостійний доход, власні кошти або майно); громадські, виправні роботи, арешт (у віці від 16 до 18 років); позбавлення волі; *додаткові покарання* – штраф та позбавлення права обіймати посади або займатися певною діяльністю; особливістю покарань, які застосовуються до неповнолітніх, є їх більш м'який характер; за обсягом кари всі ці покарання, порівняно із покараннями, що застосовуються до дорослих, зменшені на половину;

- особливості застосування позбавлення волі полягають у декількох чинниках: максимальний строк не може перебільшувати 10 років (за особливо тяжкий злочин, поєднаний з умисним позбавленням життя людини – 15 років); не призначається неповнолітньому, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості; встановлюється максимальний термін у разі вчинення повторно злочину невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкого та особливо тяжкого (2, 4, 7 і відповідно 10 років);

- при призначенні покарання суд додатково враховує умови життя та виховання неповнолітнього, вплив дорослих, рівень розвитку;

- при визначенні остаточного покарання за сукупністю злочинів та вироків суд обмежений терміном у 15 років;

- особливості застосування різних видів звільнення від покарання та його відбування полягають у такому – звільнення від покарання та застосування примусових заходів виховного характеру може бути застосовано судом до особи, яка вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості на підставі щирого розкаяння та подальшої бездоганної поведінки; максимальний іспитовий термін під час звільнення від відбування покарання із випробуванням встановлено 2 роки (для дорослих – 3 роки); умовно-дострокове звільнення застосовується за більш пільгових формальних підстав – через третину, половину та дві третини строку покарання (у дорослих – через половину, дві третини та три чвертини строку покарання);

- більш пільгові умови існують для погашення та зняття судимості; вважається, що не мають судимості неповнолітні – які засуджені до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, після виконання цього покарання; які протягом одного року після відбування покарання

за злочин невеликої чи середньої тяжкості (відповідно трьох, п'яти років за тяжкий та особливо тяжкий злочин) не вчинили нового злочину; дострокове зняття судимості допускається лише стосовно особи, яка відбула покарання у виді позбавлення волі за тяжкий та особливо тяжкий злочин після закінчення половини строку погашення судимості.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Скласти схему (таблицю) примусових заходів виховного характеру, передбачених ст. 105 КК України.
2. Скласти схему видів покарань, що можуть призначатись неповнолітнім.
3. Скласти схему (таблицю) щодо строків погашення та зняття судимості щодо неповнолітніх.
4. Скласти таблицю щодо порівняльної характеристики кримінальної відповідальності неповнолітніх та дорослих (повнолітніх) осіб.

Самостійна робота – 6 год / 10 год

1. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх.
2. Призначення неповнолітньому певних примусових заходів виховного характеру.
3. Особливості покарання щодо неповнолітніх.
4. Порівняльна характеристика призначення покарання щодо неповнолітніх і дорослих (повнолітніх) осіб.

Завдання для самостійної роботи:

1. На підставі самостійного аналізу змісту статей 97–106 КК підготувати відповіді на питання:
 - Чим обумовлюється особливе ставлення законодавця до неповнолітнього під час визначення обсягу кримінальної відповідальності та покарання щодо нього?
 - До яких трьох категорій неповнолітніх можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру?
 - В чому полягають відмінності між системою покарань, яка застосовується до неповнолітніх та дорослих правопорушників?
 - В чому полягають відмінності між видами та умовами застосування звільнення від покарання та його відбування, що застосовуються до неповнолітніх та дорослих правопорушників?

- У яких формах знаходить свій вияв кримінальна відповідальність щодо неповнолітнього, який вчинив суспільно небезпечне діяння?
- Які види покарання не застосовуються до неповнолітніх: підстави, доцільність?
- Які особливості застосування до неповнолітніх покарання у вигляді позбавлення волі?
- Чи обов'язкове застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру у разі звільнення його від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання?

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується **розв'язати задачі**:

Задача 1. О. (13 років) вчинив розбійний напад на П. Враховуючи те, що О. мав заможних батьків, суд виніс постанову про закриття справи і застосував до нього примусовий захід виховного характеру, зобов'язавши О. відшкодувати заподіяні потерпілому майнові збитки. Батьки О. не заперечували проти цього. Чи правильно суд застосував примусовий захід виховного характеру до О.?

Задача 2. Неповнолітній вчинив правопорушення – примушення до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ч. 1 ст. 355 КК). Він був звільнений від кримінальної відповідальності і щодо нього застосовані примусові заходи виховного характеру. Він ухилився від застосування цих заходів. Яке рішення за таких умов може бути прийнято?

Задача 3. Є. (14 років) через необережність заподіяв смерть Т., таким чином вчинив суспільно небезпечне діяння, що містило ознаки діяння, передбаченого ч.1 ст. 119 КК України. Суд відповідно до ч. 2 ст. 97 та ч. 2 ст. 105 КК України застосував до нього примусовий захід виховного характеру, направивши його до спеціальної навчально-виховної установи (професійного училища соціальної реабілітації) на один рік. Проте вже через півроку Є. втік зі школи. Враховуючи те, що його батьки постійно пиячили та не займалися його вихованням, він жив у підвалі. Згодом він вчинив крадіжку продуктів харчування (ч. 1 ст. 185 КК України). Чи може суд скасувати застосований до Є. примусовий захід виховного характеру та прийняти рішення про притягнення його до кримінальної відповідальності?

Задача 4. 17-річний Л. вчинив злочин, передбачений ч. 1 ст. 185 КК України. Суд встановив, що Л. злочин вчинив вперше, за місцем навчання, проживання характеризується позитивно, працює

за договором підряду у період літніх канікул. Суд призначив Л. покарання у виді виправних робіт на строк три місяці. Чи правильно суд призначив покарання?

Задача 5. П'ятнадцятирічні М. та Н., за змовою, викрали з гаража свого сусіда за місцем мешкання автомобіль «Мерседес». Не маючи досвіду керування автомобілем, М. не впорався з кермом та збив 12-річного Ш., який їхав на велосипеді, що спричинило смерть останнього. Надайте кримінально-правову оцінку вчиненого.

Задача 6. Група неповнолітніх, яку організував рецидивіст Л., була затримана під час їхнього наміру вчинити крадіжку із квартири громадянина П., на яку вказав 15-річний Б. Уся група була притягнута до кримінальної відповідальності. Які положення Загальної частини КК будуть враховані судом під час вирішення питання щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх?

Задача 7. М. був засуджений за вчинення грабежу із застосуванням насилля до 5 років позбавлення волі. Через 2 роки з'ясувалося, що він же у неповнолітньому віці вчинив умисне вбивство Б. із корисливих спонукань. За цей злочин він був засуджений до 10 років позбавлення волі. В яких межах мають бути складені покарання за умови визначення остаточного покарання за сукупністю вироків?

Задача 8. 17-річний студент денного відділення політехнічного інституту К. був засуджений за крадіжку індивідуального майна до 1 року виправних робіт із утриманням із його заробітку 20 %. Чи правильним є вирок суду?

Задача 9. 17-річний Г. з необережності спричинив смерть своїм однокласникам, за що був засуджений до 4 років позбавлення волі з відбуванням покарання у виховній колонії. Чи правильно було призначене покарання? Як має вирішуватися питання щодо невідбутої частини покарання, коли Г. виповниться 18 років?

Задача 10. 16-річний Б. засуджений вироком суду від 10 березня 2012 р. за ч. 1 ст. 185 КК України до покарання у виді штрафу. Після сплати штрафу він 1 травня 2012 р. вчинив злочин, передбачений ч. 1 ст. 135 КК України. Під час судового розгляду справи було встановлено, що Б. навчається в технікумі, позитивно характеризується за місцем навчання, проживання. Свою вину у вчиненні злочину Б. визнав повністю, у вчиненому розкався. Законний представник потерпілої від злочину наполягала на притягненні його до кримінальної відповідальності. Чи є підстави для звільнення Б. від кримінальної відповідальності?

Задача 11. М. (16 років) був засуджений до 4 років позбавлення волі за ч. 1 ст. 152 КК України. Через півроку після свого звільнення М. звернувся до суду з проханням зняти з нього судимість. Чи має право суд достроково зняти судимість з М.? Коли він буде вважатися таким, що не має судимості?

Питання для самоконтроля:

1. Чим обумовлюється особливе ставлення законодавця до неповнолітнього під час визначення обсягу кримінальної відповідальності та покарання щодо нього?

2. До яких трьох категорій неповнолітніх можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру?

3. В чому полягають відмінності між системою покарань, яка застосовується до неповнолітніх та дорослих правопорушників?

4. В чому полягають відмінності між видами та умовами застосування звільнення від покарання та його відбування, що застосовуються до неповнолітніх та дорослих правопорушників?

5. У яких формах знаходить свій вияв кримінальна відповідальність щодо неповнолітнього, який вчинив суспільно небезпечне діяння?

6. Які види покарання не застосовуються до неповнолітніх: підстави, доцільність?

7. Які особливості застосування до неповнолітніх покарання у вигляді позбавлення волі?

8. Чи обов'язкове застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру у разі звільнення його від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання?

9. Які чинники впливають на особливості застосування позбавлення волі?

10. Які основні види покарань застосовуються до неповнолітніх?

11. Які обставини крім загальних суд враховує при призначенні покарання неповнолітньому?

12. Соціально-правові проблеми осудності неповнолітніх.

Теми рефератів:

1. Неповнолітній як суб'єкт кримінально-правових відносин.

2. Соціально-правові проблеми осудності неповнолітніх.

3. Загальна характеристика особливостей кримінальної відповідальності та звільнення від неї неповнолітніх.

4. Становлення у кримінальному праві України норм про кримінальну відповідальність неповнолітніх.

5. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в контексті міжнародних стандартів поведінки з неповнолітніми у сфері кримінального судочинства та основних тенденцій ювенальної юстиції.

Література до теми

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>

2. Постанови Пленуму Верховного Суду в кримінальному судочинстві : практичний посібник / за ред. Р. В. Вереша, В. В. Карпунцов. Видавництво «Алерта», 2025. 370 с.

3. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

4. Кримінальне право України. Загальна частина. Видання 10-те : навчальний посібник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2024. 604 с.

5. Правові висновки об'єднаної та Великої палат у кримінальній юрисдикції : практичний посібник / за ред. Н. О. Антонюк, І. Ю. Новаківська. К. : Алерта, 2024. 212 с.

6. Кримінальне право України на сучасному етапі. Загальна частина : навчальний посібник / за ред. Р. В. Вереша. Х. : Алерта, 2022. 612 с.

7. Кримінальне право. Загальна частина. Практикум : практичний посібник / за ред. П. С. Берзін, Р. А. Волинець, Д. С. Птащенко. Х. : Алерта, 2023. 678 с.

8. Кримінальне право України. Загальна частина. (у схематичних діаграмах) : практичний посібник / за ред. А. В. Савченко, Ю. Л. Шуляк. К. : ЦУЛ, 2020. 156 с.

9. Тетарчук І. В. Кримінальне право України : навчальний посібник для підготовки до іспитів. К. : ЦУЛ, 2021. 296 с.

10. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до заліків та іспитів : навчальний посібник. 7-ме видання, перероблене і доповнене / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко. Видавництво «Право», 2024. 250 с.

Тема 9. Поняття, система Особливої частини кримінального права. Злочини проти основ національної безпеки України

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття Особливої частини кримінального права.
2. Система Особливої частини кримінального права.
3. Взаємозв'язок та взаємодія Особливої та Загальної частин кримінального права.
4. Поняття та види кваліфікації кримінальних правопорушень. Значення цих питань для правозастосовної діяльності.
5. *Процес кваліфікації* та відмежування від *поняття кваліфікації*.
6. Стадії (етапи) кваліфікації: поняття та характеристика.
7. Правила кваліфікації та їх види.
8. Значення роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, аналізу судової практики для кваліфікації.
9. Поняття, система та загальна характеристика злочинів проти основ національної безпеки України.
10. Відмінність державної зради від шпигунства.
11. Поняття диверсії та її форми. Особливості кваліфікації.
12. Кримінальна відповідальність за посягання на життя державного чи громадського діяча. Аналіз складу. Відмежування від умисного вбивства.

Методичні рекомендації

Здобувачам фахової передвищої освіти треба приділити особливу увагу поняттю та змісту кваліфікації кримінальних правопорушень, її видам, співвідношенню понять: «кваліфікація» та «процес кваліфікації», знати умови правильної і точної кваліфікації кримінальних правопорушень, а також поняття конкуренції кримінально-правових норм, правила кваліфікації при конкуренції правових норм, також необхідно виходити з особливостей застосування кримінального закону при сукупності кримінальних правопорушень.

Норми Особливої частини складають основу кваліфікації кримінальних правопорушень, що пов'язане із застосуванням конкретних статей Кримінального кодексу, а також розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень.

Кваліфікація взагалі – віднесення певних явищ за їхніми властивостями (якостями) до певного складу чи категорії. Правова кваліфікація – це пошук, вибір і застосування до певної події, випадку конкретної правової норми. У кримінальному праві кваліфікацією називається кримінально-правова оцінка злочину і встановлення (застосування) кримінально-правової норми, яка описує ознаки цього злочину.

Кваліфікація кримінальних правопорушень полягає у зв'язку між ознаками вчиненого особою діяння і ознаками визначеними у законі як ознаками конкретного складу кримінального правопорушення, тому кваліфікація застосовується на глибокому вивченні кримінального закону. Під кваліфікацією розуміється встановлення точної відповідності ознак вчиненого суспільно-небезпечного діяння ознакам передбаченого кримінальним законом складу. Під відповідністю мається на увазі щось інше, чим однаковість (тотожність) порівнювальних різнопорядкових явищ абстрактної норми кримінального закону і соціального явища – кримінального правопорушення.

Закон є абстрагованим від індивідуальності. Він виражає лише найбільш типові ознаки кримінального правопорушення визначеного виду, що дозволяє відмежувати його від інших протиправних діянь. Якщо ознаки суспільно небезпечного діяння збігаються з ознаками норми, то це і буде визнанням того, що є необхідним і достатнім для кваліфікації кримінального правопорушення, його кримінально-правової оцінки.

Кваліфікацію в загальному виді можна уявити як зіставлення окремих фактів і обставин вчиненого з елементами й ознаками складу кримінального правопорушення. Одні з ознак, що характеризують склад кримінального правопорушення, які визначені в самому законі, є необхідними (обов'язковими) ознаками, які властиві даному складу, інші – непередбачені законом, але теж характеризують склад кримінального правопорушення (додаткові ознаки). З'ясування тих чи інших ознак складу є умовою правильної кваліфікації.

Оскільки кваліфікація є складовою частиною застосування кримінально правової норми, вона виступає в якості необхідного компонента фактичної реалізації кримінально-правових відносин. Вирок суду, який вступив в законну силу, є заключним правовим актом офіційної кваліфікації, що тягне за собою правові наслідки для обвинуваченого. Він забезпечує повноту реалізації кримінально-правової норми – соціально-політичної і юридичної оцінки вчиненого і покарання винного.

Правильна кваліфікація кримінального правопорушення має принципове значення для встановлення ступеня суспільної небезпеки вчиненого, виду і міри покарання, для застосування амністії, помилування, погашення і зняття судимості. Кваліфікація кримінального правопорушення обумовлює усі правові наслідки реалізації відповідальності. Процес кваліфікації – це індивідуальна діяльність конкретного правозастосовника. Професійні знання, навички, досвід дозволяють застосовувати евристичні (інтуїтивні) шляхи кваліфікації, а також розкриття та розслідування злочинів, які тісно пов'язані з кваліфікацією (кримінально-правовою оцінкою) суспільно небезпечного діяння.

Вірна кваліфікація вказує на рівень професійної підготовки юриста до застосування ним кримінального законодавства, реалізації принципів кримінального права: законності, винний відповідальності, забезпечення справедливого покарання винних, тобто реалізувати цілі кримінального закону. Крім того, правильна та повна кваліфікація надає можливості точного судження про злочинність, яка реєструється, та вирішення адекватних мір кримінальної політики.

Процес кваліфікації складається в підборі кримінально-правової норми, найбільш повно відповідній фактичному складу кримінального правопорушення. Сутністю процесу кваліфікації є зіставлення різних фактів та обставин, які відносяться до події вчинення суспільно небезпечного діяння, з ознаками та елементами конкретного складу кримінального правопорушення, закріпленими у кримінальному законі та на цій основі виводиться попередня (в період попереднього розслідування) чи кінцева правова оцінка вчиненого (за вироком суду, який вступив у законну силу).

В процесі кваліфікації важливе значення має встановлення конкретного складу кримінального правопорушення, який виконує наступні функції:

- фундаментальну, тобто кримінальна справа порушується тільки при наявності складу кримінального правопорушення;
- розмежувальну (диференціюючи), тобто відмежування одного складу кримінального правопорушення від іншого;
- індивідуалізуючу, тобто забезпечуючи індивідуалізацію кримінальної відповідальності.
- здобувачам передвищої освіти слід звернути увагу на підвищену суспільну небезпеку кримінальних правопорушень, передбачених нормами Особливої частини КК України.
- здобувачам передвищої освіти слід вміти кваліфікувати кримінальні правопорушення, відмежовуючи їх як у межах одного розділу Кримінального кодексу (суміжні склади), так й за межами одного розділу.

Творчо-аналітичне завдання:

1. З'ясувати систему Особливої частини кримінального права України. Скласти схему.
2. Скласти схему етапів процесу кваліфікації.
3. Вказати на необхідні та кваліфікуючі ознаки злочинів проти основ національної безпеки України. Скласти схему (таблицю).

Самостійна робота – 6 год / 10 год

1. Ефективність кримінально-правових норм.
2. Визначення поняття «кваліфікація кримінального правопорушення», його складові характеристики.
3. Як можна визначити практичне значення таких понять, як «кваліфікація» та «процес кваліфікації»? Як співвідносяться ці поняття?
4. Чим відрізняються кваліфікація при сукупності злочинів від кваліфікації при конкуренції кримінально-правових норм?
5. Які загальні правила кваліфікації злочинів розроблені теорією кримінального права?
6. Поняття офіційної кваліфікації.
7. Тлумачення кримінально-правових норм.

8. Поняття, система та загальна характеристика злочинів проти основ національної безпеки України.

9. Злочини, які посягають на внутрішню (суспільно-політичну) безпеку держави.

10. Злочини проти безпеки держави у політичній, інформаційній, економічній, соціальній, екологічній, науково-технічній і військовій сферах. Особливості кваліфікації вказаних злочинів.

Особлива частина може розглядатися як складова кримінального права, як сукупність (система) кримінально-правових норм, які встановлюють соціально-правові ознаки *конкретних* діянь, визнаних кримінально-протиправними (злочинними) та *конкретні* види та розміри покарань.

Значення Особливої частини кримінального права полягає в тому, що тільки кримінально-правовими нормами визначається кримінальна протиправність і караність діянь.

Особлива частина визначає коло діянь, які визначаються кримінальними правопорушеннями (кримінальними проступками і злочинами). При цьому конкретизується принципіальне положення закону: «Кримінальний відповідальності та покаранню підлягає особа, яка винна у вчиненні злочину».

В Особливій частині Кримінального закону визначаються конкретні види кримінальних правопорушень (кримінальних проступків та злочинів), наприклад, крадіжка – ст. 185 КК України, хуліганство – ст. 296 КК України, найманство – ст. 447 КК України.

У процесі реформ кримінального законодавства Особлива частина змінюється.

Структура Особливої частини кримінального права України відображає нові підходи. Пріоритети кримінально-правової охорони визначені у такому порядку: держава, особистість, суспільство, безпека миру та людства.

Система Особливої частини Кримінального права являє собою розташування норм, які визначають відповідальність за ті чи інші кримінальні правопорушення, по певних групах (розділах) залежно від спільності родового об'єкту, а також один відповідно іншого у межах кожної групи. Система Особливої частини Кримінального права складається зі згрупованих норм, в основу яких традиційно покладена ознака родового об'єкту, тобто сукупність близьких (однорідних)

суспільних відносин, охоронюваних даною групою кримінально-правових норм. Особлива частина Кримінального кодексу України складається з 20 – ти розділів.

За структурою статті Особливої частини містять частини, у деяких випадках – пункти, які визначають види складу одного і того ж кримінального правопорушення.

Кримінально-правові норми Особливої частини складаються з диспозиції та санкції. Описові диспозиції окремих статей носять понятійний характер (ст.ст. 115 ч. 1, 152 ч. 1, 185 ч. 1, 186 ч. 1, 201 ч. 1, 296 ч. 1 КК України), тобто визначають поняття конкретного кримінального правопорушення.

Здобувачам фахової передвищої освіти треба приділити особливу увагу бланкетним диспозиціям, які зобов'язують звернутися до інших нормативних актів. Необхідність звернення до визначеного виду нормативного акту визначається шляхом логічного з'ясування сенсу кримінального закону (наприклад, ст.ст. 204, 236, 240, 242, 244, 276, 286 КК України та інші).

Санкції статей Особливої частини носять відносно-визначний, альтернативний характер. Диспозиції окремих норм мають приписи, які за сутністю є аутентичними тлумачення Закону (наприклад, Примітка до ст. 185 КК України визначає поняття повторності викрадення чужого майна, а також значної, великої та особливо великої шкоди при викраденні майна).

Норми Особливої частини Кримінального закону розподіляються на види:

- а) забороняючі (ст.ст. 109 – 111, 121, 126 КК України);
- б) роз'яснювальні (Примітка до ст. 289, ст. 364 ч. 1, ст. 401, 152, 296 КК України);
- в) заохочувальні (ст.ст. 307 ч. 4, 289 ч. 4, 255 ч. 6 КК України).

Особлива частина Кримінального закону у його практичному застосуванні базується на положеннях Загальної частини, тому при притягненні до кримінальної відповідальності за конкретні кримінальні правопорушення, необхідно перевірити дію норми Загальної частини.

Особлива частина Кримінального права нерозривно пов'язана, а також взаємодіє із Загальною частиною. Це відображається у тому, що Загальна частина без Особливої частини являє собою звід хоч

і важливих, але положень, які не можуть самостійно застосуватись на практиці. Норми Особливої частини Кримінального права можуть бути застосовані тільки на підставі використання і додержання норм Загальної частини. У свою чергу, норми Загальної частини можуть бути реалізовані за допомогою нормативних приписів Особливої частини. Єдність норм Загальної та Особливої частин проявляється і в єдності їх основних завдань: правового забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням (ст. 1 КК України). Норми Загальної частини спрямовані на забезпечення встановлення та розслідування положень, які відносяться у цілому до кримінального права, у той час як норми Особливої частини встановлюють заборону та потребують його реалізації.

Необхідно звернути увагу на підвищену суспільну небезпеку злочинів, передбачених розділом I Особливої частини Кримінального кодексу України. Також треба правильно визначати поняття та форми диверсії, предмет цього злочину, особливості встановлення стадій вчинення цього злочину, особливості кваліфікації та його відмежування від терористичного акту та умисного знищення або пошкодження майна, кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи.

Крім того, слід вміти відмежовувати державну зраду від шпигунства. Треба приділити особливу увагу суб'єкту, об'єктивній стороні цих злочинів, а також спеціальним видам звільнення за ці злочини. Також слід мати на увазі, що злочини цієї групи вчинюються тільки з прямим умислом. За видом суб'єкт цих злочинів – загальний, крім злочинів, передбачених ст. 111 КК та ст. 114 КК (суб'єкт цих злочинів за видом – спеціальний).

Творчо-аналітичне завдання:

1. Скласти схему щодо відмежування державної зради від шпигунства, диверсії від умисного знищення майна шляхом вибуху, підпалу (ч.2 ст.194 КК).
2. Розібратись у понятті та загальній характеристиці злочинів проти основ національної безпеки України. Визначити родовий,

видовий та безпосередній об'єкти цих злочинів, використовуючи Особливу частину КК України. Скласти схему.

3. Дати кримінально-правову характеристику складів конкретних злочинів проти основ національної безпеки України, а саме: державна зрада, шпигунство, диверсія, посягання на життя державного чи громадського діяча. Вказати на необхідні та кваліфікуючі ознаки цих злочинів. Скласти схеми (таблиці).

4. Скласти схеми щодо відмежування державної зради від шпигунства, диверсії від умисного знищення або пошкодження майна шляхом вибуху, підпалу (ч. 2 ст. 194 КК).

5. Скласти схему форм диверсії та предмету цього злочину.

Завдання для самостійної роботи:

Здобувачі фахової передвищої освіти мають розібратися у видах кримінально-правових норм Кримінального кодексу України. З цієї метою здобувачам фахової передвищої освіти пропонуються **виконати** такі **завдання**:

Завдання 1. Використовуючи Кримінальний кодекс України, здобувачі передвищої освіти повинні знайти різні види норм кримінального права та розібратися, чому вони відносяться до того чи іншого виду.

Завдання 2. Здобувачам передвищої освіти належить розібратися у системі Особливої частини Кримінального кодексу України. З цієї метою треба виписати у конспект всі назви та номери розділів Особливої частини КК та запам'ятати їх назви; уявляти, які злочини належать до відповідного розділу.

Завдання 3. Здобувачі передвищої освіти повинні у зошитах навести приклади загальної та спеціальної норм Особливої частини КК та показати у цих прикладах яка норма буде застосовуватись при конкуренції правових норм. Навести не менш 5-ти прикладів.

Завдання 4. Навести приклади (не менш 5-ти) сукупності злочинів, використовуючи Кримінальний кодекс України та записати ці приклади у зошит. Також треба записати кваліфікацію незакінчених злочинів та злочинів скоєних у співучасті, використовуючи правила кваліфікації визначених у законі.

Завдання 5. Яким чином у санкціях кримінально-правових норм Особливої частини КК відображена подальша гуманізація

кримінального права України? Обґрунтуйте відповідь прикладами норм Особливої частини КК України.

Завдання 6. Що лежить в основі побудови системи Особливої частини Кримінального кодексу України? Відповідь обґрунтуйте, використовуючи Особливу частину КК України.

Завдання 7. Які наслідки можуть мати помилки при кваліфікації злочинів? Наведіть приклади з судової практики та практики ОВС.

Завдання 8. Як можна визначити практичне значення таких понять як «кваліфікація» та «процес кваліфікації»? Як співвідносяться ці поняття?

Завдання 9. Чим відрізняється кваліфікація при сукупності кримінальних правопорушень від кваліфікації при конкуренції кримінально-правових норм? Наведіть приклади з правозастосовної діяльності.

Завдання 10. Записати кваліфікацію кримінальних правопорушень (навести не менш п'яти прикладів).

Завдання 11. Відмежувати державну зраду від шпигунства. Треба приділити особливу увагу суб'єкту, об'єктивній стороні цих злочинів, а також на спеціальні види звільнення за ці злочини. Крім того, слід мати на увазі, що злочини цієї групи вчинюються тільки з прямим умислом. За видом суб'єкт цих злочинів загальний, крім злочинів, передбачених ст. 111 КК та ст. 114 КК (суб'єкт цих злочинів – спеціальний).

Завдання 12. Розібратись у понятті та загальній характеристиці злочинів проти основ національної безпеки України. Визначити родовий об'єкт цих злочинів.

Завдання 13. Дати кримінально-правову характеристику складів конкретних злочинів проти основ національної безпеки України: державна зрада, шпигунство, диверсія, посягання на життя державного чи громадського діяча.

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується **розв'язати задачі**:

Задача 1. Пілот військового літака-винищувача (нової конструкції) Ром прийшов на аеродром, заволодів літаком та здійснив переліт до іншої держави, де просив там політичного притулку та громадянства. Як слід кваліфікувати дії Рома? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2. Науковий співробітник одного з інститутів Марушак за винагороду надав можливість стажистові з-за кордону

сфотографувати документи, що містили державну таємницю. На слідстві з'ясувалось, що стажист був агентом іноземних розвідувальних органів. *Дайте кримінально-правову оцінку діям вказаних осіб. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 3. Завербований іноземною розвідкою Краснов прибув до одного з портів країни (м. Одеса) і зупинився в будинку Воровського. Побачивши жадібність того до грошей, Краснов, що прибув з-за кордону, відразу вручив за користування квартирою 200 доларів. Проживаючи на квартирі Воровського, Краснов відвідував кафе, закусочні де намагався знайомитись з працівниками режимного заводу. Він увійшов у довіру до Черненка, якому за чаркою «зізнався» в тому, що збуває валюту, і дав 10 доларів у борг. У розмові з новим «другом», Черненко виказав таємні дані про оборонний завод, на якому працював. *Кваліфікуйте дії Черненка. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 4. Завербовані іноземною розвідкою автотуристи з Європи Адольф та Херміна Вернери фотографували та території України військові об'єкти, лінії електропередач, шосейні шляхи. *Дайте кримінально-правову оцінку діям вказаних осіб. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 5. Козачков та Кириченко, з власної ініціативи, встановили зв'язки з іноземною розвідкою і в подальшому підтримували конспіративний зв'язок із співробітниками цієї розвідки на території України. Вони займалися зберіганням відомостей, що становлять військову та державну таємницю і намагалися передати їх іноземній розвідці; при цьому Кириченко, у своєму письмовому зверненні до керівництва розвідки, дав конкретні пропозиції щодо ведення диверсійної роботи в Україні. *Дайте кримінально-правову оцінку діям вказаних осіб. Відповідь обґрунтуйте.*

Питання для самоконтроля:

1. Поняття, структура та система Особливої частини кримінального права.
2. Єдність та взаємодія Загальної та Особливої частин Кримінального права.
3. Види кримінально-правових норм Особливої частини Кримінального кодексу, їх тлумачення.
4. Функції кримінального права: поняття та види, характеристика.
5. Злочини, які посягають на внутрішню (суспільно-політичну) безпеку держави.

6. Злочини проти безпеки держави у політичній, інформаційній, економічній, соціальній, екологічній, науково-технічній і війсьній сферах.
7. Відмежування державної зради від шпигунства.
8. Поняття та форми диверсії.
9. Посягання на життя державного чи громадського діяча. Відмежування від умисного вбивства.

Теми рефератів:

1. Поняття та зміст функцій кримінального права.
2. Тлумачення кримінально-правових норм.
3. Кримінальний закон та його застосування.
4. Поняття та види кваліфікації кримінальних правопорушень.
5. Правила кваліфікації кримінальних правопорушень та їх класифікація.
6. Зміст кваліфікації та її стадії.

Література до теми

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
2. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 3.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Сучасний вимір кримінального права : монографія / за ред. М. Шепітько, В. Базелюк, В. Бакіров. Х. : Право, 2023. 264 с.
5. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / за ред. Ю. Ю. Коломієць, О. В. Ободовський. К. : Юрінком Інтер, 2023. 228 с.
6. Постанови Пленуму Верховного Суду в кримінальному судочинстві : практичний посібник / за ред. Р. В. Вереша, В. В. Карпунцов. Видавництво «Алерта», 2025. 370 с.
7. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : коментар / за ред. О. О. Дудоров, А. А. Вознюк, Є. О. Письменський та ін. Видавництво «Норма права», 2022. 278 с.

8. Кримінальне право України. Особлива частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів : Навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгіна, М. А. Рубашенко. Х. : Видавництво «Право», 2025. 180 с.
9. Тетарчук І. В. Кримінальне право України : навчальний посібник для підготовки до іспитів. К. : ЦУЛ, 2021. 296 с.
10. Кримінальне право України. Особлива частина: посібник для підготовки до заліків та іспитів. 7-ме видання, перероблене і доповнене : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко. Х. : Видавництво «Право», 2024. 192 с.
11. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко. Видавництво «Право», 2024. 366 с.
12. Правові висновки об'єднаної та Великої палат у кримінальній юрисдикції : практичний посібник / за ред. Н. О. Антонюк, І. Ю. Новаковська. К. : Алерта, 2024. 212 с.
13. Кримінальний кодекс України. Окремі думки суддів. Постатейні матеріали : практичний посібник / за ред. М. С. Туркот, А. В. Столітній, С. В. Шмаленя, М. І. Снігар. К. : Норма права, 2024. 1080 с.
14. Навроцький В. О. Наскрізнi кримінально-правові поняття : навчальний посібник. К. : Юрінком Інтер, 2023. 376 с.
15. Дзьобань О. П. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади : монографія. Х. : Право, 2025. 856 с.

Тема 10. Кримінальні правопорушення проти життя, здоров'я, волі, статевої свободи та статевої недоторканності особи

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Загальна характеристика, поняття та система кримінальних правопорушень проти життя особи.
2. Поняття та кримінально-правова характеристика вбивства.
3. Види вбивств та їх характерні ознаки.
4. Умисне вбивство при обтяжуючих обставинах. Відмежування та аналіз складів.
5. Система та загальна характеристика злочинів проти здоров'я особи.
6. Види тілесних ушкоджень, які передбачені кримінальним законом.
7. Відмінність побоїв та мордування від спричинення тілесних ушкоджень.
8. Зараження венеричною хворобою. Аналіз складу.
9. Залишення у небезпеці та відмежування від ненадання допомоги.
10. Поняття катування та відмінність від спричинення тілесних ушкоджень та мордування.
11. Кримінальні правопорушення проти здоров'я особи, суб'єктом яких є медик або фармацевт. Характеристика та особливості їх кваліфікації.
12. Значення вивчення вказаної теми для правозастосовної діяльності.
13. Поняття та система кримінальних правопорушень проти волі, честі і гідності особи.
14. Кримінально-правова характеристика кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи.
15. Відмежування незаконного позбавлення волі від викрадення людини.
16. Захоплення заручників. Аналіз складу.

17. Підміна дитини. Необхідні ознаки.
18. Торгівля людьми. Аналіз складу.
19. Експлуатація дітей. Особливості кваліфікації.
20. Використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом.
21. Незаконне поміщення до психіатричного закладу. Особливості суб'єкта.
22. Загальна характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи.
23. Зґвалтування та його відмінність від інших злочинів розділу IV Особливої частини Кримінального кодексу України.
24. Примушування до вступу у статевий зв'язок. Аналіз складу. Кваліфікуючі ознаки цього злочину.
25. Статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку. Відмежування цього злочину від зґвалтування.
26. Розбещення неповнолітніх. Відмежування цього злочину від інших статевих злочинів. Особливості визначення віку потерпілого.
27. Значення вказаної теми для правозастосовної діяльності.

Методичні рекомендації

Одним із показників набуття Україною ознак сучасної цивілізованої держави є нормативне визначення пріоритетів в ієрархії тих соціальних цінностей, які становлять основу життєдіяльності людського суспільства. У загальній формі таке визначення дано в Конституції України, стаття 3 якої, зокрема, проголошує: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

Наведені конституційні положення мають ряд конкретних кримінально-правових аспектів, зокрема:

1. Об'єктом кримінально-правової охорони можуть бути різні за своїм характером та змістом соціальні цінності.
2. Як найвища соціальна цінність людина є самостійним об'єктом кримінально-правової охорони; при цьому зазначена охорона здійснюється, зокрема, шляхом встановлення кримінальної

відповідальності за посягання не на «людину взагалі», а на її конкретні блага, права та свободи.

3. Серед таких благ, прав та свобод людини найбільш соціально значущими згідно з Конституцією України є життя і здоров'я, честь і гідність, статева свобода та статева недоторканість. Така значущість має знайти конкретне втілення в механізмі кримінально-правової охорони зазначених благ, перш за все, у такому його елементі, як кримінально-правові норми.

4. Особлива цінність життя і здоров'я, честі й гідності, статевої свободи та статевої недоторканості зумовлена тим, що ці блага становлять необхідну біологічну і соціальну основу всіх інших її особистих благ, а це дає достатні підстави виділяти їх як спеціальний об'єкт кримінально-правової охорони і, отже, розглядати як родовий об'єкт відповідної групи кримінальних правопорушень.

5. Кожне з названих у ч. 1 ст. 3 Конституції України благ відіграє свою «роль» у забезпеченні існування (можливості існування) будь-якої людини як окремої біосоціальної істоти, а відтак, має відносно самостійну соціальну цінність, тому посягання на окреме із цих благ навіть за відсутності у людини деяких інших, а також посягання на «неповноцінне» благо за наявності необхідних умов має розглядатись як злочин проти особи.

Таким чином, *при вивченні теми слід засвоїти*, що життя і здоров'я, як особисті блага людини:

а) визнаються Конституцією України найвищою соціальною цінністю і з цієї точки зору повинні мати певні пріоритети в механізмі кримінально-правової охорони прав і свобод людини та громадянина;

б) можуть бути самостійним об'єктом кримінально-правової охорони;

в) за своїм змістом становлять необхідну біологічну і соціальну основу існування людини, що дає підстави для виділення їх як окремого родового об'єкта (кількох родових об'єктів) для певних груп злочинів;

г) мають охоронятися незалежно від індивідуальних особливостей конкретного потерпілого, зокрема, «якості» окремих благ, відсутності у нього окремих із них.

Здобувачі фахової передвищої освіти повинні відрізнати практичні випадки, коли треба застосовувати ст.ст. 116–118 КК, а коли – ст. 115 ч.ч. 1, 2 КК; не плутати застосування ст. 115 ч. 1 КК (просте умисне

вбивство) та можливість при призначенні покарання судом за цей злочин застосувати ст. 66 КК України, з випадками застосування лише ст. 116 КК, ст. 118 КК, при цьому ст. 66 КК вже не застосовується. Крім того, треба вивчити напам'ять та розібратися в ознаках вбивства, знати їх зміст.

Здобувачі фахової передвищої освіти повинні класифікувати вбивства, при цьому увагу приділити кваліфікованим видам умисного вбивства, як найбільш небезпечним злочинам. Вони передбачені ч. 2 ст. 115 КК.

Здобувачі фахової передвищої освіти повинні відрізнити різні кваліфіковані склади умисного вбивства, розібратись в особливостях їх кваліфікації. Треба також приділити увагу системі злочинів проти здоров'я особи, розібратись в характеристиці злочинів проти здоров'я особи з матеріальними та формальними складами. Слід класифікувати тілесні ушкодження за формою вини та ступенем тяжкості.

Здобувачам фахової передвищої освіти треба звернути увагу на особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126 КК, вміти їх відрізнити від спричинення тілесних ушкоджень. Крім того, слід пам'ятати, що склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 135 КК (залишення у небезпеці) за видом є формальним, для його кваліфікації цього не має значення настання наслідків.

Здобувачам фахової передвищої освіти треба акцентувати увагу на суб'єкта посягань, передбачених ст.ст. 131, 132, 139–145 КК України (суб'єкт за видом спеціальний, ним є медичний або фармацевтичний працівник). Особливістю їх кваліфікації є те, що законодавець, у диспозиціях вищевказаних норм, вказує на настання наслідків – тяжкі наслідки, смерть особи. Тільки з настанням цих наслідків можна застосовувати вказані норми.

Отже, при вивченні даної теми необхідно детально проаналізувати зміст положень Конституції України, які закріплюють характеристики невід'ємних прав та свобод людини та громадянина та, які знайшли відповідну регламентацію у положеннях розділу III Особливої частини Кримінального кодексу України.

Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності особи об'єднані в розділ IV Особливої частини КК. У порівнянні з раніше діючим кримінальним законодавством, новий Кримінальний Кодекс розширив межі кримінальної

відповідальності за ці злочини, установивши, що потерпілим від зґвалтування, насильницького задоволення полової пристрасті в перекручених формах і спонуки до вступу в статевий зв'язок може бути не тільки особа жіночого, але і чоловічої статі.

Об'єктами злочинів цієї групи є статевая свобода і недоторканність особи, а також нормальний фізичний і моральний розвиток дітей і підлітків. Додатковим об'єктом може виступати здоров'я потерпілого.

Об'єктивна сторона злочинів проти статевої свободи і недоторканності особи характеризується протиправними активними діями винних. Переважна більшість злочинів розглянутої групи – це злочину з формальним складом, тобто вони є закінченими з моменту вчинення протиправних дій. Кваліфіковані види зґвалтування (ч. 4 ст. 152 КК), передбачають настання особливо тяжких наслідків, а кваліфікований вид статевих зносин з особою, що не досягла шістнадцятирічного віку (ч. 2 ст. 155 КК) – наслідків у виді безплідності або інших тяжких наслідків.

Суб'єктивна сторона всіх злочинів даної групи характеризується виною у формі прямого умислу. Мотиви їхнього здійснення на кваліфікацію не впливають. Відношення до наслідків, передбаченим у зазначених кваліфікованих складах злочинів, може бути як умисним, так і необережним.

Суб'єкти злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи відрізняються за віком або за наявністю інших ознак, що дозволяють віднести їх до спеціальних.

Злочини, передбачені розділом IV Особливої частини КК, в залежності від особливостей безпосереднього об'єкту, можна поділити на наступні **види**:

1. *Злочини, що посягають на статеву свободу та статеву недоторканність особи:*

- зґвалтування (ст. 152 КК);
- сексуальне насильство (ст. 153 КК);
- примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК);

2. *Злочини, що посягають на нормальний фізичний та моральний розвиток дітей і підлітків:*

- статеві зносини з особою, яка не досягла 16-ти річного віку (ст. 155 КК);
- розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК).

Творчо-аналітичне завдання:

1. Складіть схему системи злочинів, які передбачені III розділом Особливої частини Кримінального кодексу України.

2. Прокоментуйте цю схему, звертаючи увагу на об'єкт вказаних злочинів.

3. Законспектувати, проаналізувати та прокоментувати зміст положень Конституції України, які закріплюють характеристики прав та свобод людини та громадянина, які знайшли відповідну регламентацію в положеннях розділу III Особливої частини Кримінального кодексу України.

4. Здобувачі фахової передвищої освіти повинні законспектувати в окремих зошитах постанову Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про зґвалтування та інші статеві злочини» від 2008 р. та засвоїти її основні положення.

5. Аналіз відповідних норм повинен супроводжуватись уважним вивченням сутності сексуального насильства, грубого порушення статевої моралі по відношенню до неповнолітніх. Скласти схему щодо відмежування сексуального насильства від зґвалтування.

Самостійна робота – 6 год / 10 год

1. Поняття, система та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти здоров'я особи.

2. Аналіз конкретних складів, їх відмежування.

3. Відмежування тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості від удару, побоїв, мордувань.

4. Характеристика кримінальних правопорушень проти здоров'я особи, які ставлять у небезпеку життя особи.

5. Характеристика кримінальних правопорушень проти здоров'я особи, суб'єктом яких є медичний або фармацевтичний працівник.

6. Поняття та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи.

7. Відмежування незаконного позбавлення волі від викрадення людини.

8. Захоплення заручників. Аналіз складу.

9. Підміна дитини та її відмежування від викрадення малолітньої особи.

10. Торгівля людьми. Аналіз складу.

11. Особливості кваліфікації вказаних кримінальних правопорушень та їх відмежування від кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи.

12. Поняття, система та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

13. Зґвалтування та його відмінність від інших кримінальних правопорушень розділу IV Особливої частини Кримінального кодексу України.

14. Сексуальне насильство. Аналіз складу. Відмежування від зґвалтування.

15. Примушування до вступу у статевий зв'язок. Аналіз складу. Кваліфікуючі ознаки, їх зміст.

16. Статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку. Відмежування від зґвалтування.

17. Розбещення неповнолітніх. Відмежування від статевих кримінальних правопорушень. Особливості визначення віку потерпілого.

18. Відмежування вказаних кримінальних правопорушень від кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи.

Одним із засобів державного захисту волі, честі і гідності людини є їхня кримінально-правова охорона. Кримінальна відповідальність за посягання на ці блага встановлена у розділі III Особливої частини КК України.

Об'єктами розглянутих посягань є суспільні відносини, що забезпечують особисту волю, честь і гідність людини. *Особиста воля* як об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених розділом III Особливої частини КК, являє собою невід'ємне право людини на вибір місцеперебування, пересування, проживання.

Під *честю* слід розуміти суспільну оцінку особистості з моральних позицій, властивих в ідеалі членам суспільства.

Гідність – це самооцінка людини, що базується на його моральних ідеалах і цінностях.

Отже, об'єктом є воля і недоторканість особи, особиста безпека людини, а також нормальний фізичний і моральний розвиток дітей і підлітків. Додатковим об'єктом може виступати здоров'я потерпілого.

Специфіка даного розділу полягає в тому, що усі вхідні в нього кримінальні правопорушення мають основним безпосереднім об'єктом особисту волю людини. Честь і гідність основними безпосередніми об'єктами цих посягань не виступають, а можуть лише бути додатковими об'єктами злочину, передбаченого ст. 149 КК – «Торгівля людьми».

Об'єктивна сторона посягань проти волі, честі і гідності особи характеризується тільки здійсненням активних дій, крім при цьому можливість їхнього здійснення шляхом бездіяльності. Основні склади розглянутих кримінальних правопорушень сформульовані як формальні, моментом закінчення яких є здійснення зазначених у них дій незалежно від наслідків, що наступили. І лише кваліфіковані склади окремих посягань проти волі, честі і достоїнства особистості передбачають як обов'язкову ознаку настання суспільно небезпечних наслідків (настання тяжких наслідків – ч. 2 ст. 146, ч. 2 ст. 147, ч. 3 ст. 149, ч. 2 ст. 151 КК, а також заподіяння істотної шкоди здоров'ю, фізичному чи розвитку освітньому рівню дитини (ч. 2 ст. 150 КК).

Суб'єктивна сторона даних посягань характеризується виною у формі прямого умислу. Відношення до суспільно небезпечних наслідків, передбаченим у ряді кваліфікованих складів, може бути як умисним, так і необережним. Мотиви вчинення кримінальних правопорушень на кваліфікацію не впливають, за винятком підміни дитини (ст. 148 КК), що визнається кримінальним правопорушенням лише за умови його здійснення з корисливих чи інших особистих спонукань. Для окремих посягань даного розділу обов'язковою ознакою є наявність спеціальної мети, наприклад, спонукання родичів затриманої, державної чи іншої установи, підприємства чи організації, фізичної чи службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника (ст. 147 КК).

Суб'єктом виступає фізична осудна особа, що досягла 16 років, а при здійсненні захоплення заручників (ст. 147 КК) – що досягла 14 років. Суб'єкти посягань проти волі і недоторканності особи за видом – загальні, крім діяння, передбаченого ст. 151 КК України.

Завдання для самостійної роботи:

- Приділити особливу увагу поняттю та характеристиці кримінальних правопорушень проти здоров'я особи, їх системі, розібратись

в характеристиці кримінальних правопорушень проти здоров'я особи з матеріальними та формальними складами, вміти їх відмежовувати та засвоїти особливості їх кваліфікації. Слід класифікувати тілесні ушкодження за формою вини та ступенем тяжкості.

- Звернути увагу на особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126 КК України, вміти їх відрізнити від спричинення тілесних ушкоджень. Крім того, слід пам'ятати, що склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 135 КК (залишення у небезпеці) за видом є формальним, для його кваліфікації не має значення настання наслідків.

- Акцентувати увагу на суб'єкта посягань, передбачених ст.ст. 131, 132, 139–145 КК України (суб'єкт за видом спеціальний, ним є медичний або фармацевтичний працівник). Особливістю їх кваліфікації є те, що законодавець, у диспозиціях вищевказаних норм, вказує на настання наслідків – тяжкі наслідки, смерть особи. Тільки з настанням цих наслідків можна застосовувати вказані норми (винний відноситься до настання цих наслідків з необережністю – недбалістю чи самовпевненістю).

- При вивченні теми слід засвоїти, що життя і здоров'я, як особисті блага людини:

- а) визнаються Конституцією України найвищою соціальною цінністю і з цієї точки зору повинні мати певні пріоритети в механізмі кримінально-правової охорони прав і свобод людини та громадянина;

- б) можуть бути самостійним об'єктом кримінально-правової охорони;

- в) за своїм змістом становлять необхідну біологічну і соціальну основу існування людини, що дає підстави для виділення їх як окремого родового об'єкта (кількох родових об'єктів) для певних груп злочинів;

- г) мають охоронятися незалежно від індивідуальних особливостей конкретного потерпілого, зокрема, «якості» окремих благ, відсутності у нього окремих із них.

- Необхідно приділити особливу увагу поняттю та характеристиці кримінальних правопорушень проти життя особи, їх системі, поняттю вбивства, його видам, особливостям їх кваліфікації, відмежуванню доведення до самогубства від суїциду, погрози вбивством від виявлення умислу.

- Необхідно відрізнити практичні випадки, коли треба застосувати ст.ст. 116–118 КК, а коли – ст. 115 ч.ч. 1, 2 КК; не плутати застосування ст. 115 ч. 1 КК (просте умисне вбивство) та можливість при призначенні покарання судом за цей злочин застосувати ст. 66 КК України, з випадками застосування лише ст. 116 КК, ст. 118 КК, при цьому ст. 66 КК вже не застосовується. Крім того, треба вивчити напам'ять та розібратися в ознаках вбивства, знати їх зміст.

- Слід класифікувати вбивства, при цьому увагу треба приділити кваліфікованим видам умисного вбивства, як найбільш небезпечним злочинам (вони передбачені ч. 2 ст. 115 КК).

- Здобувачі фахової передвищої освіти повинні відрізнити різні кваліфіковані склади умисного вбивства, розібратись в особливостях їх кваліфікації.

- Слід уявити, що злочини проти волі особи вчинюються тільки з прямим умислом за мотивом: помста, ревнощі, особисті неприязні стосунки, корисливий мотив, інша особиста зацікавленість.

- Приділити особисту увагу об'єкту злочинів проти волі особи та пам'ятати, що безпосередній об'єкт цих злочинних посягань може бути подвійним (основний об'єкт – воля особи, а додатковий – здоров'я, життя особи).

- Слід уявити, що кримінальні правопорушення проти волі особи вчинюються тільки з прямим умислом за мотивом: помста, ревнощі, особисті неприязні стосунки, корисливий мотив, інша особиста зацікавленість. Також треба приділити особисту увагу об'єкту цих посягань та пам'ятати, що їх безпосередній об'єкт може бути подвійним (основний об'єкт – воля особи, а додатковий – здоров'я, життя особи).

- Здобувачі фахової передвищої освіти повинні пам'ятати, що в залежності від безпосереднього об'єкту вказаних злочинів вони *класифікуються* таким чином:

- 1) злочини, які посягають на статеву свободу та статеву недоторканність особи;

- 2) злочини, які посягають на нормальний фізичний та моральний розвиток підлітків.

- Аналіз вказаних норм повинен супроводжуватись уважним вивченням сутності сексуального насильства, грубого порушення статевої моралі по відношенню до неповнолітніх.

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується **розв'язати задачі**:

Задача 1. Ревнуючи дружину, Корнієнко вирішив з нею розправитись. У себе на квартирі він облив її окропом, що спричинило опіки I–II ступеня, після чого завдав численних ударів гайковим ключем по голові. Від крику потерпілої прокинулись діти. Коли 15-річний Олег намагався умовити батька, той завдав йому кількох ударів тим самим ключем по голові, заподіявши поранення, від яких Олег помер у лікарні. Не бажаючи мати свідка, Корнієнко ключем завдав також кілька ударів по голові Миколі, спричинивши тяжкі тілесні ушкодження, небезпечні для життя в момент заподіяння. Побачивши, що дружина ворухнулась, Корнієнко завдав їй ще три удари гайковим ключем. Потерпілій були спричинені середньої тяжкості тілесні ушкодження. Вважаючи всіх трьох убитими, Корнієнко викликав швидку допомогу, порізавши собі вену і симулюючи психічне захворювання. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 2. Оленюк мав відомості, що у Верченко, яка проживає одна, є багато грошей, що їх вона виграла в лотерею. Він запропонував Іванчуку обікрати Верченко. Вночі вони через вікно проникли до неї в хату і почали шукати гроші. Коли Верченко прокинулась і закричала, Оленюк двома ударами ножа в шию і груди вбив її. У приміщенні злочинці знайшли лише 580 гривень, які й забрали. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 3. З метою розпиту спиртних напоїв Пустовіт і Радосюк пізно ввечері зайшли до будинку Степанова, де, крім останнього, знаходились також Макогон та Федоров. На ґрунті ревностів до Макогон, сожительки Пустовіта, яка прийшла в дім до Степанова зі своїм знайомим Федоровим, Пустовіт прогнав останнього і здійняв сварку з Макогон. Наніс їй побої, а потім вирішив убити. Реалізуючи свій намір, Пустовіт, нібито проводячи її додому, разом з Радосюк довів Макогон до водойми, з допомогою Радосюк зв'язав їй руки і почав завдавати ударів кухонним ножом у різні частини тіла. Всього він завдав 24 ножових поранення черевної порожнини та грудної клітки. Потім ніж взяла Радосюк і з помсти за образу, заподіяну їй Макогон під час сварки в будинку Степанова, завдала ним удару в серце. Від одержаних поранень Макогон померла. З висновку судово-медичної експертизи видно, що кожне із 9 проникаючих поранень, завданих

потерпілій Пустовітом, саме по собі призвело б до настання смерті. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 4. Дудник разом з Качковським, який мав допомагати йому у виконанні будівельних робіт, розпивав спиртні напої. Коли Дудник відлучився, Качковський сам випив горілку, що залишилася, після чого заснув на подвір'ї. Дудник намагався розбудити Качковського, але той нецензурно вилаявся на його адресу і продовжував дрімати. Обурившись і згадавши, що Качковський сам випив частину горілки, а, крім того, не повернув йому давній борг, Дудник вирішив розправитись з ним. Він вилив на одяг Качковського бачок гасу і підпалив, а сам втік з місця вчинення злочину. Потерпілий від одержаних опіків через два тижні помер. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 5. Ілясов, Романченко і Воронєцький на квартирі останнього розпивали спиртні напої. Між Ілясовим та Романченком виникла сварка, а далі бійка, в процесі якої Романченко спричинив Ілясову легкі тілесні ушкодження без розладу здоров'я. Бійку було припинено Воронєцьким. Випивка продовжувалась. Збираючись йти додому, Ілясов не знайшов свого шкіряного пальта і запідозрив, що його сховав Романченко, щоб потім забрати собі. Обурений такою підозрою, Романченко накинувся з кулаками на Ілясова. Щоб заспокоїти Романченка, Воронєцький та Ілясов зв'язали йому руки і ноги. Озлоблений на Романченка, Ілясов через якийсь час зтяг його на кухню, де протягом тривалого часу завдавав у різні частини тіла ударів руками, ногами, а також ременем з металевою пряжкою, душив його цим ременем. Ілясов спричинив Романченку численні двосторонні переломи ребер, крововиливи в ділянці грудної клітки, на серцевій сумці, в гіпофіз, сонячне сплетіння, оболонки і тканини головного мозку та внутрішню оболонку серця. Від одержаних ушкоджень, що потягли за собою тяжкий травматичний шок і жирову емболію малого кола обігу, Романченко на місці вчинення злочину помер. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 6. Гольцев, звільнившись з місць позбавлення волі, де він відбував покарання за замах на вбивство із хуліганських спонукань, зійшовся з Пановою. Вони обоє зловживали спиртними напоями, сварилися, при цьому Гольцев неодноразово погрожував Пановій вбивством. Під час чергової сварки Гольцев збив Панову на підлогу

і завдав їй ногою, взутою у черевик, удару в груди в ділянку серця, спричинивши тупу травму грудної клітки з розривом лівого шлуночка серця. Від одержаного ушкодження Панова померла на місці. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 7. К., з метою заволодіння автомобілем, що належав львівській геологорозвідувальній експедиції, вчинив напад на водія цієї машини Т., в процесі якого мисливським ножом (він постійно носив його з собою, хоч і не був мисливцем) завдав сім ударів у шию і спину. Від одержаних ушкоджень Т. через декілька днів помер. Підробивши дорожнього листа, К. намагався перегнати автомобіль в іншу область, але був затриманий. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 8. Повертаючись з весілля вночі додому, п'яний Ватрич побачив ще більш п'яного односельця Лукашука, що ледве тримався на ногах, вчепившись за паркан. У відповідь на пропозицію Ватрича йти додому разом Лукашук висловився нецензурно. Тоді Ватрич витяг з кишені пляшку горілки і завдав нею Лукашуку удару по голові, збивши його з ніг, а коли той намагався звестись на ноги, повторив удар. Пляшка розбилась. Тоді Ватрич почав завдавати Лукашуку ударів у різні частини тіла ногами й гострою шийкою пляшки, а також підібраним з землі каменем. Після цього Ватрич волоком потяг Лукашука до мосту. Коли Лукашук застогнав, Ватрич каменем ще кілька разів ударив його по голові та скинув у річку. Потерпілому було заподіяно смертельні тілесні ушкодження, зокрема, закриту травму черепа з крововиливом у мозок. Смерть Лукашука настала від утоплення. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 9. Кочегар Швидко, через неприязні стосунки, зіштовхнув троюрідного брата Кизю в дренажний колодязь глибиною 18 м, де той утопився. Коли дружина загиблого через 3 дні прийшла до котельної спитати про свого чоловіка, Швидко вбив її молотком і труп кинув у той самий колодязь. Потерпіла була на 8-му місяці вагітності близнятами. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 10. Чехун, керуючи закріпленою за ним вантажною автомашиною в стані сп'яніння, зупинив її біля легкової автомашини, що частково стояла на проїжджій частині сільської вулиці, і почав нецензурно лаяти Гуйбу, Вербного і Троян, які сиділи в цій

автомашині, за те, що вони зупинились на дорозі. Він витягнув з автомашини Гуйду і вдарив кулаком в обличчя. Троян повела Гуйду до себе у двір, а Чехун із залізним брусом підбіг до Вербного і замахнувся на нього. Підбіг Ткаченко, забрав брусок і поклав у кабінку вантажівки. Чехун знову схопив брусок і намагався вдарити Вербного, але цьому завадив Ткаченко. Тоді Чехун схопив свій «дипломат» і все ж наніс удар по голові Вербному, після чого поїхав. Невдовзі він повернувся з мисливською рушницею, лаючись та погрожуючи («Застрелю!»), підбіг до Вербного і Ткаченка та вистрілив у їхньому напрямі. Ткаченко почав тікати. Чехун з близької відстані вистрілив у Вербного, тяжко поранивши його в живіт, від чого потерпілий помер. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 11. В сім'ї Руденка, на ґрунті пияцтва голови сім'ї, часто виникали сварки. Він ображав дружину, бив її. Під час чергової сварки Руденко завдав потерпілій удару ногою в живіт, що потягло переривання вагітності, про яку він знав. Перебуваючи у стані сп'яніння, невдовзі він знову вчинив з дружиною сварку і завдав їй кількох ударів по обличчю і в груди. Потерпіла заявила, що піде зі скаргою до дільничного уповноваженого, взяла на руки малолітню дочку Галю і вийшла на подвір'я. Руденко схопив мисливську рушницю, прицілився в голову дружини і вистрілив. Пострілом було вбито Галю, а її мати одержала легке дробове поранення лівої кисті. Тримавши на руках убиту дочку, потерпіла крикнула «Що ти наробив?» і вибігла на вулицю. Руденко наздогнав її і вбив пострілом у голову. Коли на постріл прийшла сусідка Євтушенко і побачила два трупи, Руденко, намагаючись позбавитись свідка, вистрілив і в неї, спричинивши численні поранення шиї та обличчя, а сам втік. Євтушенко вижила. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 12. У сім'ї Попових часто виникали сварки. При цьому Попов бив дружину, погрожував вбити її й сина. Під час чергової сварки, Попов, перебуваючи в стані сп'яніння, схопив пістолет і почав його перезаряджати. Злякавшись, дружина забігла в туалет та покликала туди сина. Попов вирішив вбити їх обох. Він зробив спочатку два постріли в дружину і один у сина, а потім намагався покінчити життя самогубством, вистріливши в ліву частину грудей. Дружина померла у лікарні, син вижив, сам Попов одержав середньої тяжкості тілесне ушкодження. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 13. Не бажаючи мати дітей, Т. зажадав від дружини зробити аборт. Коли дружина відмовилась, Т. побив її, завдаючи ударів ногою в живіт, що спричинило переривання вагітності. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 14. Журавчук у себе в саду впіймав 7-річного Гришу Продана і побив за те, що той намагався нарвати у кошик ранніх полуниць. Дружина Журавчука запропонувала «провчити злодія» таким чином: потримати його дві доби у вогкому погребі, що й було виконано. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Варіант. Глибоко переживаючи те, що з ним трапилось, Гриша намагався втопитися в річці, але його врятували рибалки. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 15. Мередик і Гладченко обманним шляхом заманили Шафрана в автомашину, наклеїли на очі пластир, накинули на шию ремінь і вивезли за місто. Вони привезли його в лісову сторожку, де зажадали видати прізвища багатих людей і місця зберігання ними цінностей, щоб потім вони змогли організувати їх викрадення. Коли Шафран сказав, що він таких не знає, вони заперли його в льоху, щоб він «все пригадав». *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 16. Ейдинов взяв у свою автомашину 8-річного хлопчика, який «голосував» на дорозі, й разом з Худіновим завіз його на віддалену дачу останнього, щоб вимагати потім від батьків викуп. Вони помістили хлопчика в підвал, поставили йому їжу і закрили люк, а самі почали обдумувати деталі майбутньої «операції». Ранком вони виявили, що хлопчик задихнувся від нестачі повітря: стіни підвалу були пофарбовані масляною фарбою, перекриття залізобетонне, а люк пригнаний дуже щільно. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 17. Єсипенко і Павлов у вагоні потяга, який після повернення з рейсу стояв у тупику, вночі, погрожуючи ножом, забрали гаманець із 5 тис. грн. у Храмова, який, не маючи іншої можливості, ночував там по приїзді в чуже місто. Щоб потерпілий не міг одразу ж звернутись у поліцію, Єсипенко і Павлов зв'язали йому руки й ноги і замкнули купе. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 18. Ліцкевич поводила себе аморально, у зв'язку з чим суд позбавив її прав материнства. Її 7-річного сина помістили

в школу-інтернат і на його утримання стягли аліменти. Аліментів Ліцкевич не платила, виїхала в інше місто і не давала про себе знати два роки. Коли у Ліцкевич «заговорила совість», вона нишком забрала сина зі школи-інтернату. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 19. Ув'язнені Шумов та Проскурня розробили план втечі з ВТК і почали його здійснювати. Вони напали на лікаря медчастини ВТК Кумилка та медсестру Карпенко, зв'язали їх, забарикадувались у приміщенні медчастини і під загрозою позбавлення життя медиків-бранців виготовленими ними саморобними фінськими ножами зажадали від адміністрації ВТК надання в їх розпорядження автомашини з запасними бензобаками. Їхні вимоги були виконані. Після виїзду з ВТК, коли Кумилко і Карпенко були відпущені, вжитими заходами втікачів вдалося затримати і обеззброїти. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 20. При розлученні подружжя Пелехатих, суд вирішив залишити 4-річного сина з матір'ю. Скарги батька про передачу сина йому нічого не змінили. Тоді він під виглядом прогулянки з сином взяв його з дитячого садка і відвіз до своєї матері, де той і жив. Колишня дружина подала заяву на ім'я прокурора про притягнення Пелехатого до відповідальності за ч. 1 ст. 146 КК України. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 21. Рішенням суду Климчук була позбавлена батьківських прав. Тоді вона викрала свою 6-річну дочку зі школи-інтернату. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 22. *Переслідуючи* мету зареєструвати шлюб зі своїм колишнім співмешканцем, Головатенко сказала йому, що у них народилась донька. Для підтвердження цього «факту», вона, від приміщення дитячої молочної кухні, перекотила додому коляску з трьох-місячним немовлям. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 23. Самусенко познайомився з Мажевською і запросив її до себе в гості. Пізно ввечері, маючи намір вступити з нею в статевий зв'язок, Самусенко намагався підняти її з крісла. Мажевська вирвалась і вибігла в коридор. Наздогнавши її, Самусенко замкнув двері, заявивши з погрозою, що з цієї квартири так не виходять. Не бачачи виходу зі становища, Мажевська підбігла до відкритого вікна і викинулась з 8-го поверху. Від одержаних тілесних ушкоджень

вона померла на місці. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 24. Заєць познайомився з односельчанкою Дунайською, вони зустрічались. Довідавшись, що Дунайська почала зустрічатися з іншим, Заєць двічі приходив до неї додому для з'ясування стосунків, але вона не пустила в квартиру і не стала розмовляти. Заєць погрожував їй убивством, причому другий раз приходив з рушницею, яку в нього відібрали сусіди. Коли через день Дунайська поїхала в Київ, Заєць попрямував за нею. Прихопивши ножа, він підстеріг Дунайську і разом з нею зайшов у квартиру, де вона мешкала. Погрожуючи ножем, Заєць зґвалтував Дунайську. Коли вона заявила, що повідомить про це міліцію, то він удруге зґвалтував її і завдав 10 ударів ножем, заподіявши 9 різаних ран і одне колото-різане поранення передньої поверхні грудної клітки з ушкодженням тканини лівої легені та стінки судини легеневої артерії, що викликало смерть. Як кваліфікувати дії Зайця? *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 25. П'яний Гурін вирішив зґвалтувати Риженку, яка при смерком поверталася з роботи додому. Він ударив її в голову палицею, виламанною з паркану, після чого затягнув на город, роздягнув і намагався вчинити статевий акт. Зробити цього він не зміг, оскільки потерпіла чинила опір. З помсти за опір Гурін завдав їй численних ударів палицею і взутими в чоботи ногами в голову, шию та інші частини тіла, заподіявши смерть. Після цього Гурін ввів палицю в статеві органи потерпілої і втік з місця вчинення злочину. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 26. Нетверезий Сурилін з метою зґвалтування зайшов у квартиру односельчанки Дудник. Скориставшись тим, що Дудник була у стані сп'яніння, а також своєю фізичною перевагою, Сурилін насильно вступив з нею в статевий зв'язок. Коли ображена насильством потерпіла пригрозила, що заявить в органи міліції, він злякався і завдав їй тілесних ушкоджень, від яких Дудник померла. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 27. Бабинець і Раєнков, будучи напідпитку, ввечері проникли в квартиру своєї знайомої Січук. У квартирі знаходилась лише бабуся останньої Пашук, яку Раєнков вирішив зґвалтувати. Він повалив її на ліжко і намагався вчинити статевий акт, але Пашук вчинила опір, кричала. Раєнков покликав Бабинця, який почав закривати

потерпілій рукою рота, включив на повну гучність телевізор. Раєнков з великою силою пальцями рук здушив її шию, переламавши різьки під'язичної кістки й щитовидного хряща, спричинив тяжке тілесне ушкодження, однак статевий акт не зміг вчинити з фізіологічних причин. Боячись, що Пашук розкаже про вчинене з нею дочці або онуці, Бабинець кухонним ножом ударив її в груди. Від проникаючого поранення з ушкодженням легені та рясної внутріплевральної кровотечі потерпіла на місці померла. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 28. Раніше судимий за ч. 1 ст. 117 КК України 1960 р. Осипенко напав на 12-річну Савлук, зтягнув її у траншею напірного колектора заводу, вдарив кулаком у щелепу, здушив горло і, коли потерпіла втратила свідомість, зґвалтував її. Отямившись, Савлук почала тікати, але Осипенко наздогнав її і знову зґвалтував. Щоб приховати злочин, Осипенко трьома ударами металевого прута в голову вбив її. Взявши з сумки потерпілої гаманця, у якому було 200 грн, Осипенко труп і решту речей закопав. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 29. Гребенников і Симонян зайшли до жіночого гуртожитку і проникли в кімнату, де спала Половцева. Гребенников почав її роздягати, щоб вступити в статевий зв'язок. Половцева прокинулася, почала кричати, чинити опір. Вони обоє впали на підлогу. Гребенников із застосуванням сили поклав її на ліжку, головою вдарив об стіну, розбивши носа. Почувши крики, в кімнату намагались увійти мешканці сусідніх кімнат, але не змогли цього зробити, оскільки Симонян тримав двері. Боячись бути затриманими, Гребенников і Симонян вистрибнули у вікно і втекли. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 30. Куценко, який був напідпитку, прогулюючись берегом Каховського моря з Ялижко, намагався схилити її до статевого зв'язку. Зустрівши рішучу відмову, Куценко із застосуванням фізичної сили і погроз звалив її на землю, почав зривати одяг, намагаючись здійснити статевий акт насильно. Чинячи опір, Ялижко вкусила його за плече. Скориставшись тим, що Куценко послабив свої зусилля, потерпіла вирвалася і почала тікати. Рятуючись від Куценка, який її переслідував, вона стрибнула з кручі, гадаючи, що впаде у воду і випливе, але впадала на каміння, одержавши тяжку травму. Судово-медичною експертизою

остання віднесена до розряду тяжких тілесних ушкоджень. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 31. Неповнолітні Коротков, Савченко і Холоденко на квартирі останнього розпивали спиртні напої. На запрошення Холоденка пізніше до них приєдналась 16-річна Лобач. Коли Коротков у коридорі намагався обійняти Лобач, вона його відштовхнула. Тоді Коротков ударив її в обличчя, силою зтягнув у вільну кімнату, де повалив на диван і намагався вчинити статевий акт, хоча Лобач чинила опір. У кімнату зайшли Холоденко і Савченко, які з метою подолання опору почали допомагати Короткову: Савченко тримав Лобач за руки, а Холоденко закрив рота руками, щоб вона не кричала і не звала на допомогу, позбавивши Лобач можливості чинити ефективний опір. Коротков із застосуванням сили роздяг Лобач і почав здійснювати статевий акт. У цей час у двері квартири Холоденка почали стукати сусіди, а невдовзі й батьки потерпілої, через що Коротков не закінчив статевого акту. Лобач було спричинено легкі тілесні ушкодження, що не потягли короткочасного розладу здоров'я, у неї також була розірвана плівка незайманості. Як визначила судово-медична експертиза, потерпіла на момент вчинення злочину не досягла статевої зрілості. *Як визначити відповідальність винних осіб?*

Задача 32. Заїка, учень 8-го класу, на початку вересня обманним шляхом завів на кукурудзяне поле 10-річну Мусіяку Оксану і з застосуванням фізичного і психічного насильства зґвалтував її. Через тиждень він завів на це поле 7-річну Калашник Любу і, погрожуючи ножем, задовольнив статеву пристрасть, попередивши Любу, щоб вона нікому не говорила про те, що з нею сталося, інакше він її «заріже»; після чого задовольнив статеву пристрасть неприродним способом. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 33. Кардаш, зустрівши пізно ввечері у парку неповнолітню Славову, ударив її палицею по голові, внаслідок чого вона знепритомніла. Спочатку Кардаш задовольнив з потерпілою статеву пристрасть неприродним способом. Коли ж вона прийшла до тями, він приготувався вчинити статевий акт у природній формі, але припинив свої дії щодо потерпілої, яка благала пожаліти її. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 34. Перебуваючи на міському пляжі, Жук розташувався біля групи дівчаток віком 11–13 років, яким показував пеніс.

Познайомившись того ж вечора з 12-літньою Раєю Пищик, він показував їй порнографічні світлини, розповідав про принади сексуального життя, схиливши її до статевого акту. Після інтимної близькості, Рая зізналась, що вже мала певне уявлення про сексуальні стосунки з телевізійних передач. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 35. 16-річна Панькіна та 15-річна Татарчук, які відбували покарання у виховній колонії, побивши новоприбулу 15-річну Красулю, вчинили щодо неї дії сексуального характеру. Красуля чинила опір, але на допомогу Панькіній і Татарчук прийшла 17-річна Козочкіна. Панькіна і Татарчук захворіли на венеричну хворобу. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 36. П'яний Борсук пізно ввечері зустрів неповнолітню Братищеву, повалив її на землю і, долаючи опір, зґвалтував. Відразу ж після зґвалтування Братищева покінчила життя самогубством, кинувшись під потяг. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Варіант. Братищева покінчила життя самогубством після того, як дізналася, що вона була заражена венеричною хворобою і є вагітною. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 37. Борисюк розбудив на залізничному вокзалі раніше незнайому йому

11-річну Катю і, скориставшись безпорадним її станом (у зв'язку з малолітством) та, застосувавши фізичну силу й погрози розправою, завів дівчинку у вантажний вагон, де задовольнив із нею свою статеву пристрасть неприродним способом. *Кваліфікуйте діяння винної особи. Відповідь обґрунтуйте.*

Питання для самоконтролю:

1. Поняття, система та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти життя особи.
2. Поняття вбивства та його види, їх характеристика.
3. Доведення до самогубства та відмежування від суїциду.
4. Погроза вбивством та відмежування від виявлення умислу.
5. Відмежування вбивства з необережності від казусу (випадку).
6. Умисне вбивство на замовлення. Особливості кваліфікації.
7. Поняття, система та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти здоров'я особи.

8. Класифікація тілесних ушкоджень за ступенем тяжкості.
9. Характеристика побоїв, мордувань та катувань. Їх відмежування.
10. Специфіка кримінальних правопорушень, пов'язаних із зараженням невиліковною інфекційною хворобою, венеричною хворобою.
11. Особливості кваліфікації злочинів, суб'єктом яких є медик або фармацевт. Відмежування суміжних складів.
12. Загальна характеристика злочинів проти особистої безпеки, які вчинюються у сфері медицини.
13. Закріплення конституційних прав і свобод людини і громадянина.
14. Поняття, система та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи.
15. Поняття незаконного позбавлення волі та викрадення людини, їх відмежування.
16. Особливості кваліфікації вищевказаних кримінальних правопорушень, якщо вони супроводжуються вчиненням інших кримінальних правопорушень.
17. Відмежування вищевказаних кримінальних правопорушень від захоплення заручників.
18. Відмежування викрадення малолітньої дитини від підміни дитини. Значення цього питання для кваліфікації.
19. Торгівля людьми. Аналіз складу.
20. Поняття та система статевих кримінальних правопорушень.
21. Характеристика статевих кримінальних правопорушень.
22. Ознаки зґвалтування та їх зміст.
23. Поняття групи осіб при зґвалтуванні.
24. Поняття сексуального насильства та його відмежування від інших статевих кримінальних правопорушень.
25. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх.

Теми рефератів:

1. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство на замовлення.
2. Кримінальна відповідальність за погрозу вбивством.
3. Кримінальні правопорушення проти здоров'я особи, суб'єктом яких є медичний або фармацевтичний працівник: поняття та особливості кваліфікації.

4. Кримінальна відповідальність за катування.
5. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми.
6. Захоплення заручників. Особливості кваліфікації.
7. Кримінальна відповідальність за викрадення дорослої та малолітньої особи.
8. Поняття групи осіб при зґвалтуванні.
9. Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх.

Література до теми

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
2. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Коломієць Ю. Ю. Кримінально-правова політика України : навчальний посібник. Київ : Видавництво «Юрінком Інтер», 2024. 212 с.
4. Постанови Пленуму Верховного Суду в кримінальному судочинстві : практичний посібник / за ред. Р. В. Вереша, В. В. Карпунцов. Видавництво «Алерта», 2025. 370 с.
5. Основи кваліфікації кримінальних правопорушень : навчальний посібник / за ред. М. І. Панов, С. О. Харитонов. Х., 2023. 460 с.
6. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / за ред. Ю. Ю. Коломієць, О. В. Ободовський. К. : Юрінком Інтер, 2023. 228 с.
7. Сучасний вимір кримінального права : монографія / за ред. М. Шепітько, В. Базелюк, В. Бакіров. Х. : Право, 2023. 264 с.
8. Кримінальне право України. Особлива частина: посібник для підготовки до заліків та іспитів : навчальний посібник. 7-ме видання, перероблене і доповнене / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко. Х. : Видавництво «Право», 2024. 192 с.
9. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко. Видавництво «Право», 2024. 366 с.

10. Правові висновки об'єднаної та Великої палат у кримінальній юрисдикції : практичний посібник / за ред. Н. О. Антонюк, І. Ю. Новаковська. К. : Алерта, 2024. 212 с.

11. Кримінальний кодекс України. Окремі думки суддів. Постатейні матеріали : практичний посібник / за ред. М. С. Туркот, А. В. Столітній, С. В. Шмаленя, М. І. Снігар. К. : Норма права, 2024. 1080 с.

12. Кримінальне право України. Особлива частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгіна, М. А. Рубашенко. Х. : Видавництво «Право», 2025. 180 с.

13. Вбивства на замовлення. Історична довідка, правова характеристика кримінального правопорушення, попередження та розкриття, правові позиції Верховного Суду : практичний посібник / за ред. І. М. Копотун, О. В. Назимко, Ю. О. Данилевська та ін. К. : Видавничий дім «Професіонал». 2024. 438 с.

14. Корогод С. В., Примаченко В. Ф. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством : монографія. Видавництво «Юридика», 2023. 172 с.

Тема 10. Кримінальні правопорушення проти власності

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття та система кримінальних правопорушень проти власності.
2. Родове поняття викрадення майна. Значення цього питання для кваліфікації.
3. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти власності.
4. Поняття крадіжки, її відмінність від грабежу, шахрайства.
5. Поняття грабежу його відмінність від розбою.
6. Поняття розбою, його необхідні та кваліфікуючі ознаки.
7. Поняття шахрайства, його необхідні та кваліфікуючі ознаки.
8. Поняття вимагання та його відмінність від розбою. Способи скоєння цього злочину.
9. Корисливі злочини проти власності, які викраденням не являються. Їх загальна характеристика та відмінність від Інших злочинів проти власності.
10. Значення визначення предмету злочинів проти власності для правильної кваліфікації.
11. Злочини проти власності, які не мають ознак викрадення та не є корисливими. Їх загальна характеристика.
12. Умисне та необережне знищення та пошкодження майна. Особливості кваліфікації цих злочинів.
13. Приховування майна, здобуте злочинним шляхом. Аналіз складу злочину.

Методичні рекомендації

При вивченні теми необхідно звертати увагу на те, що у КК 2001 р. відповідальність за злочини проти власності визначена в самостійному розділі VI «Кримінальні правопорушення проти власності». При цьому рівним з охорони визнаються злочини проти приватної власності.

Така вказівка в законі щодо оцінки правового захисту власника майна відповідає, закріпленому в ч. 4 ст. 13 Конституції України

положенню, згідно з яким «Всі суб'єкти права власності рівні перед законом», та про те, що «Україна створює рівні умови для розвитку всіх форм власності та їх захисту».

Здобувачі фахової передвищої освіти повинні пам'ятати, що всі викрадання, крім розбою та вимагання, відносяться до злочинів з матеріальним складом, тому обов'язковою ознакою їх об'єктивної сторони є наслідок, який висловлюється у спричиненні матеріальної шкоди. Велике значення для правильного розуміння сутності всіх форм викрадань має суб'єктивна сторона злочину. Викрадення відносяться до корисливих злочинів та можуть бути вчинені тільки з прямим умислом. Якщо відсутня корислива ціль – не буде складу злочину (викрадання).

Слід також мати на увазі, що вік суб'єкту злочину є різним у залежності від форми викрадання (ст. 22 КК).

При вивченні розбою, здобувачі фахової передвищої освіти повинні напам'ять вивчити поняття нападу та розібратись у його сутності, звернути увагу відсічний склад цього злочину, на момент його закінчення.

Крім того, здобувачам фахової передвищої освіти необхідно розібратись та уявити зміст понять: «насильство, яке є небезпечним для життя та здоров'я особи, а також погрози ним», «насильство, яке є безпечним для життя та здоров'я особи, а також погроза ним». Для з'ясування цих понять треба звернутись до визначення поняття «короткочасний розлад здоров'я». Визначення вказаних понять дає можливість відмежувати грабіж від розбою. Також треба звернути увагу на кваліфікуючі ознаки цих злочинів, знати кваліфікацію дій винного у скоєнні розбою з спричиненням смерті потерпілому, відрізнити його від умисного вбивства з корисливих мотивів.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Здобувачі фахової передвищої освіти повинні засвоїти відмінність безпосереднього об'єкту викрадання та предмета викрадання, а також уявити, які речі та предмети матеріального світу можуть бути предметом викрадання. Скласти схему.

2. Вивчаючи об'єктивну сторону викрадення, слід звернути увагу на форми протиправного (незаконного) оборту винним чужого майна на свою користь. Скласти схему.

2. Здобувачі фахової передвищої освіти мають вивчити специфічні ознаки кожної з форм викрадення, а також вміти відмежовувати одну форму від іншої. Скласти схему.

3. Здобувачам фахової передвищої освіти слід звернути увагу на поняття виду викрадення майна і розуміти значення відмежування форми та виду викрадення майна для кваліфікації злочинів проти власності. Скласти схему (таблицю).

4. Скласти схему форм та видів викрадення майна.

5. Скласти таблицю ознак викрадення майна.

6. Скласти у виді схеми (таблиці) поняття проникнення до житла, інше приміщення та сховище.

7. Скласти схему повторності викрадення.

8. Уявити, що злочини, які належать до викрадення майна, можуть бути вчинені тільки з прямим умислом. Законспектувати відповідні положення з роз'яснень Пленуму Верховного Суду України.

9. Уявити, що юридичним вираженням відносин власності є право власності, під яким розуміється врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження майном та Конституція України (ст.13) виокремлює приватну, комунальну та державну форму власності та проголошує рівність охорони всіх суб'єктів права власності та рівне забезпечення захисту їх прав державою. Законспектувати відповідні положення.

Самостійна робота – 6 год / 10 год

1. Поняття та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти власності.

2. Родове поняття викрадення майна, його ознаки та їх зміст.

3. Поняття крадіжки та її відмежування від привласнення, розтрати майна та шахрайства.

4. Поняття грабежу та його відмежування від розбою та вимагання.

5. Заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

6. Відмежування шахрайства від цивільно-правового делікту.

7. Поняття та характеристика привласнення і розтрати шляхом зловживання службовим становищем.

8. Характеристика корисливих кримінальних правопорушень проти власності без ознак викрадення.

9. Умисне та необережне знищення або пошкодження майна. Особливості кваліфікації.

10. Погроза знищення майна та його відмежування від виявлення умислу.

11. Придбання, зберігання, отримання, збут майна, здобутого кримінально-протиправним шляхом. Аналіз складу.

Юридичним вираженням відносин власності є право власності, під яким розуміється врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження майном. Конституція України (ст. 13) виділяє приватну, комунальну та державну форму власності та проголошує рівність охорони всіх суб'єктів права власності та рівне забезпечення захисту їх прав державою.

Суспільна сутність викрадення полягає в тому, що злочинець ставить себе на місце власника. Суспільна небезпечність розкрадань полягає в тому, що вони позбавляють власника можливості володіти, користуватися і розпоряджатися своїм майном. Так порушується одна із головних суспільних відносин: власність. Необхідно відрізняти економічні відносини власності і право власності як їх юридичне закріплення. Розкрадання чужого майна права власності на це майно не руйнує, не порушує. Право власності на викрадене майно завжди залишається за власником. Викрадення чужого майна порушують лише економічні відносини власності – забезпечувальні суспільством і державою можливості для власника володіти, користуватися і розпоряджатися належним йому майном. Ці економічні відносини і є родовим об'єктом викрадення чужого майна. Видовим об'єктом кримінальних правопорушень проти власності є суспільні відносини власності та права законного володіння власністю. Безпосереднім об'єктом викрадення є власність окремої певної особи (фізичної чи юридичної). Предметом кримінальних правопорушень проти власності є будь-які фізичні предмети матеріального світу, будь-яке майно, яке не виключено з загально-цивільного обігу та яке має споживацьку вартість. Предметом можуть бути гроші, цінні папери, документи, які є еквівалентом вартості (наприклад, авіа білети). Не можуть бути предметом кримінальних правопорушень проти власності природні об'єкти (ліс, звірі в лісі, надра, рибні ресурси у морі, ріці), посягання на які відносяться до кримінальних правопорушень проти довкілля. Вищевказане стає предметом кримінальних правопорушень проти

власності, якщо вони раніше були вилучені з природного стану, та в них вкладена праця людини. Також не можуть бути предметом кримінальних правопорушень проти власності вогнепальні (крім гладко ствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї, пневматичних рушниць) вибухові речовини; радіоактивні матеріали, наркотичні засоби, психотропні речовини; військове майно та інше, які на підставі своїх властивостей передбачені законом як предмет злочинів проти громадської безпеки (розділ IX); злочинів проти здоров'я населення (розділ XIII КК України), військових злочинів (розділ XIX КК України). У деяких кримінальних правопорушеннях проти власності (вимагання, шахрайство) як предмет поруч і з майном є право на майно. Хоча церква відділена від держави, її майно (церковні предмети, гроші) охороняються нормами розділу VI Особливої частини КК як державна власність.

Таким чином, предметом кримінальних правопорушень проти власності є речі, включаючи гроші та інші цінні папери, а також, в деяких випадках, майнові права; також причому предметом може бути як рухоме, так й нерухоме майно.

Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень проти власності характеризується, як правило, активними діями.

Суб'єктом кримінальних правопорушень проти власності можуть бути фізичні осудні особи, які досягли 14-річного (за крадіжку, грабіж, розбій, вимагання, кваліфікований склад умисного знищення або пошкодження майна) або 16-річного віку (за останні посягання проти власності). За видом суб'єкт багатьох розглянутих кримінальних правопорушень є загальним, за винятком злочинів, передбачених ст.ст. 191, 197 КК України (суб'єкт цих злочинів – спеціальний).

Суб'єктивна сторона більшості кримінальних правопорушень проти власності характеризується виною у виді прямого умислу. Необхідними ознаками більшості кримінальних правопорушень проти власності є корисливий мотив (ст.ст. 185–193 КК України) та мета – заволодіння майном.

Кримінальні правопорушення проти власності можна **систематизувати** таким чином:

Перша група – викрадення (ст.ст. 185–191 КК України).

Друга група – інші корисливі посягання, які не є викраденням (ст.ст. 192, 193, 198 КК України).

Третя група – інші посягання проти власності (ст.ст. 194–197 КК України).

Отже, законодавець встановив *родове поняття викрадення* як умисне, вчинене з корисливих мотивів, протиправне, безоплатне вилучення та обертання чужого майна на користь винного або інших осіб, що спричинює шкоду власникові цього майна.

Творчо-аналітичне завдання

Завдання 1. Замалюйте схему ознак викрадення майна. Прокоментуйте її.

Завдання 2. Складіть схему системи кримінальних правопорушень проти власності. З'ясуйте, яке значення має визначення системи кримінальних правопорушень проти власності для правозастосовної діяльності ОВС.

Завдання 3. Складіть схему форм викрадення майна. Визначте значення відмежування форм викрадення майна для кваліфікації.

Завдання 4. Складіть схему кваліфікуючих ознак викрадення, з вказівкою на частину та номер статті кримінального кодексу України.

Завдання 5. Складіть у виді схеми (таблиці) такої кваліфікуючої ознаки як проникнення у житло, інше приміщення та сховище.

Завдання 6. Складіть схему повторності викрадення та уясніть її.

Завдання 7. Складіть схему видів викрадення та уясніть її. Визначте значення відмежування видів викрадення майна для кваліфікації.

Завдання для самостійної роботи:

- Здобувачам фахової передвищої освіти слід звернути увагу на поняття виду викрадення майна і розуміти значення відмежування форми та виду викрадення майна для кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності.

- Треба пам'ятати, що всі викрадання, крім розбою та вимагання, відносяться до злочинів з матеріальним складом, тому обов'язковою ознакою їх об'єктивної сторони є наслідок, який висловлюється у спричиненні матеріальної шкоди.

- Суттєве значення для правильного розуміння сутності всіх форм викрадень має суб'єктивна сторона злочину. Викрадення відносяться до корисливих кримінальних правопорушень та можуть бути

вчинені тільки з прямим умислом. Якщо відсутня корислива ціль – не буде складу викрадення.

- Слід мати на увазі, що вік суб'єкту, з якого настає кримінальна відповідальність, є різним в залежності від форми викрадення (ст. 22 КК).

- При вивченні розбою треба напам'ять вивчити поняття нападу та розібратись у його сутності, звернути увагу на відсічний склад цього злочину, на момент його закінчення.

- Необхідно розібратись та уянити зміст понять: «насильство, яке є небезпечним для життя та здоров'я особи, а також погрози ним», «насильство, яке є безпечним для життя та здоров'я особи, а також погроза ним». Для вияснення цих понять треба звернутись до визначення поняття «короткочасний розлад здоров'я». Визначення вказаних понять дає можливість відмежувати грабіж від розбою.

- Треба звернути увагу на кваліфікуючі ознаки вищевказаних кримінальних правопорушень, знати кваліфікацію дій винного у вчиненні розбою зі спричиненням смерті потерпілому, відмежовувати його від умисного вбивства з корисливих мотивів.

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується **розв'язати задачі**:

Задача 1. Старченко зайшов до подвір'я Бурцевої та використовавши відсутність господарки, взяв лом який був біля будинку, зірвав дверний замок та проник в сарай, де взяв різні речі на суму 300 гривень та втік. *Кваліфікуйте дії Старченка. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 2. Гудимов проходив по вулиці міста та побачив, що у вході магазину з автомашини розвантажують одяг. Використовуючи неуважність працівників магазину, Гудимов схопив пальто та хотів втекти. Іванов, який проходив біля магазину, хотів затримати Гудимова, але той вдарив його кулаком в обличчя та втік. *Кваліфікуйте дії Гудимова. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 3. Соколюк та Карпенко напали на шофера таксі Возюка. Карпенко спричинив водію кілька сильних ударів по голові, приказав йому залишити машину. Водій почав чинити протидію, але Карпенко ще раз вдарив Вознюка і забрав гроші в сумі 3000 гривень, які належали Вознюку. Внаслідок утриманих ушкоджень Вознюк 17 днів знаходився на лікуванні. *Кваліфікуйте дії Соколюка та Карпенка. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 4. Під час поїздки у потягу, Титулін взяв наручного годинника з браслетом, якого залишив хтось з пасажирів у туалеті і привласнив його. *Чи притягується Титулін до кримінальної відповідальності? Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 5. Сусідка попросила Куценко побути в неї вдома з дітьми, поки вона з'їздить на ринок. Куценко запалила піч, а сама лягла спати. Від головешки, що випала, загорілась солома, потім підлога. Дітей Куценко змогла врятувати, а будинок згорів. *Чи притягується Куценко до кримінальної відповідальності? Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 6. П'яний Тараненко на квартирі своєї колишньої дружини облив гасом скриню з речами, які він їй подарував, і підпалив. Всі речі згоріли. Пожежу вдалося ліквідувати. *Чи притягується Тараненко до кримінальної відповідальності? Відповідь обґрунтуйте.*

Питання для самоконтролю:

1. Кримінально-правова охорона всіх форм власності в Україні.
2. Значення родового поняття викрадення у правозастосовній діяльності правоохоронних органів.
3. Поняття викрадення, його форми та види.
4. Поняття, система та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти власності.
5. Відмежування суміжних складів та значення цього питання для кваліфікації.
6. Крадіжка та її відмінність від привласнення майна, розтрата та шахрайства.
7. Шахрайство та його відмінність від цивільно-правового делікту та від заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою.
8. Грабїж, розбій, вимагання. Поняття та відмінність цих складів.
9. Привласнення, розтрата та заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Аналіз складів та відмежування.
10. Характеристика корисливих кримінальних правопорушень проти власності без ознак викрадення.
11. Умисне та необережне знищення або пошкодження майна. Відмежування складів. Особливості кваліфікації.
12. Погроза знищення майна та його відмежування від виявлення умислу. Особливості кваліфікації.

13. Кримінальна відповідальність за придбання, зберігання, отримання або збут майна, заранне здобутого злочинним шляхом. Відмежування від співучасті при викраденні майна.

Теми рефератів:

1. Поняття грабежу та його види.
2. Кримінальна відповідальність за розбій.
3. Кримінальна відповідальність за придбання, зберігання, отримання, збут майна, здобутого кримінально-протиправним шляхом.
4. Погроза знищення майна та його відмежування від виявлення умислу.

Література до теми

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
2. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Коломієць Ю. Ю. Кримінально-правова політика України : навчальний посібник. Київ : Видавництво «Юрінком Інтер», 2024. 212 с.
4. Постанови Пленуму Верховного Суду в кримінальному судочинстві : практичний посібник / за ред. Р. В. Вереша, В. В. Карпунцов. Видавництво «Алерта», 2025. 370 с.
5. Правові висновки Верховного суду у кримінальному судочинстві після реформи правосуддя : збірка статей / за ред. М. І. Іншин, Д. В. Журавльов, О. Ю. Дрозд та ін. Видавництво «ЦУЛ», 2020. 512 с.
6. Основи кваліфікації кримінальних правопорушень : навчальний посібник / за ред. М. І. Панов, С. О. Харитонов. Х. : 2023. 460 с.
7. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / за ред. Ю. Ю. Коломієць, О. В. Ободовський. К. : Юрінком Інтер. 2023. 228 с.
8. Сучасний вимір кримінального права : монографія / за ред. М. Шепітько, В. Базелюк, В. Бакіров. Х. : Право, 2023. 264 с.

9. Кримінальне право України. Особлива частина: посібник для підготовки до заліків та іспитів. 7-ме видання, перероблене і доповнене : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко Х. : Видавництво «Право». 2024. 192 с.

10. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко. Видавництво «Право». 2024. 366 с.

11. Правові висновки об'єднаної та Великої палат у кримінальній юрисдикції : практичний посібник / за ред. Н. О. Антонюк, І. Ю. Новаківська. К. : Алерта, 2024. 212 с.

12. Кримінальний кодекс України. Окремі думки суддів. Постатейні матеріали : практичний посібник / за ред. М. С. Туркот, А. В. Столітній, С. В. Шмаленя, М. І. Снігар. К. : Норма права, 2024. 1080 с.

13. Кримінальне право України. Особлива частина : посібник для підготовки до заліків та іспитів : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгіна, М. А. Рубашенко. Х. : Видавництво «Право», 2025. 180 с.

Тема 12. Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки, безпеки виробництва та безпеки руху та експлуатації транспорту

Практичне заняття – 2 год / 2 год

Питання до заняття:

1. Поняття та загальна характеристика злочинів проти громадської безпеки.
2. Система злочинів проти громадської безпеки.
3. Створення злочинної організації. Аналіз складу злочину. Ознаки злочинної організації.
4. Поняття банди, її ознаки. Відмежування банди від злочинної групи. Значення цього питання для кваліфікації.
5. Аналіз складу бандитизму. Особливості кваліфікації цього злочину.
6. Терористичний акт. Аналіз складу злочину, необхідні ознаки цього злочину.
7. Характеристика злочинів терористичної спрямованості.
8. Злочини, які пов'язані з незаконним обігом вогнепальної, холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин та радіоактивних матеріалів. Об'єктивна сторона та предмет цих злочинів.
9. Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки. Відмежування цього злочину від адміністративного правопорушення.
10. Поняття та загальна характеристика злочинів проти безпеки виробництва.
11. Особливості кваліфікації вказаних злочинів.
12. Відмежування злочинів проти безпеки виробництва від злочинів проти життя та здоров'я особи.
13. Аналіз конкретних складів злочинів, передбачених розділом X Особливої частини КК України.
14. Поняття транспортних злочинів, їх загальна характеристика, система.

15. Відмежування транспортних злочинів від злочинів проти життя та здоров'я особи, від злочинів проти власності.

16. Визначення предмету злочинів, які передбачені розділом XI Особливої частини КК, для кваліфікації злочинів.

17. Значення вивчення вищевказаних питань для правозастосовної діяльності працівників ОВС.

18. Поняття незаконного заволодіння транспортним засобом. Аналіз складу злочину. Особливості кваліфікації. Відмінність від інших злочинів.

19. Самовільна зупинка поїзду. Необхідні ознаки цього злочину.

20. Порушення правил безпеки руху та експлуатації транспорту. Відмінність цього злочину від адміністративного правопорушення.

21. Угон або захоплення морського судна. Відмінність цього злочину від піратства.

22. Порушення чинних на транспорті правил.

Методичні рекомендації

При підготовці до практичного заняття, необхідно звернути увагу на те, що в розділі IX Особливої частини КК України встановлена відповідальність за кримінальні правопорушення, що посягають на громадську безпеку.

Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки є загально небезпечними діями, що порушують загальну безпеку, ставлячи ряд цінностей, передусім життя та здоров'я невизначеного кола осіб, під загрозу заподіяння їм істотної шкоди.

Об'єктом цих злочинів є громадська безпека – стан захищеності суспільства – таких його цінностей, як життя та здоров'я людей, власності, довкілля, нормальної діяльності підприємств, установ та організацій від загально небезпечних посягань.

Предметом багатьох злочинів проти громадської безпеки є зброя, боеприпаси, вибухові речовини, вибухові пристрої, радіоактивні матеріали та інші предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення.

Об'єктивна сторона злочинів проти громадської безпеки полягає у суспільно небезпечному, протиправному діянні (дії або бездіяльності), що порушує громадську (загальну) безпеку і створює загальну небезпеку для життя людей чи заподіяння істотної шкоди здоров'ю і/або власності, довкіллю, нормальній діяльності підприємств, установ та організацій.

Більшість злочинів проти громадської безпеки відносяться до злочинів з формальним складом і можуть бути вчинені лише шляхом дії, а злочини з матеріальним складом (статті 264, 267 і 270 КК) вчиняються як шляхом дії, так і бездіяльності. Засобами вчинення багатьох злочинів проти громадської безпеки є або можуть бути предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення.

Суб'єктивна сторона багатьох цих злочинів – прямий умисел або змішана форма вини, що передбачає умисел щодо діяння (наприклад, щодо порушення певних правил) і необережність щодо наслідку (наприклад, до загибелі людей).

Суб'єкт злочинів проти громадської безпеки, як правило, – будь-яка особа, а за деякі злочини, наприклад, терористичний акт – особа, яка досягла 14-ти років.

У багатьох випадках кваліфікуючими або особливо кваліфікуючими ознаками злочинів проти громадської безпеки є загибель людей або настання інших тяжких наслідків. *Загибель людей* означає загибель однієї або кількох осіб. Під *іншими тяжкими наслідками* необхідно розуміти заподіяння тяжкого тілесного ушкодження одній або кільком особам, середньої тяжкості двом чи більше особам, заподіяння майнової шкоди у великому або в особливо великому розмірі тощо.

Систему кримінальних правопорушень проти громадської безпеки можна уявити таким чином, а саме:

Перша група. Створення злочинної організації, терористичної групи та інших злочинних об'єднань, участь у них та у злочинах, що вчиняються ними чи пов'язаних з ними (ст.ст. 255–261 КК України);

Друга група. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами чи радіоактивними матеріалами (ст.ст. 262–266 КК України);

Третя група. Порушення різних правил, що забезпечують громадську безпеку (ст.ст. 267–270 КК України).

Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва передбачені розділом X Особливої частини КК України.

З *об'єктивної сторони* кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва вчинюються як шляхом дії, так і бездіяльності винного. Всі склади цієї групи сконструйовані у диспозиціях норм, як кримінальні правопорушення з матеріальним складом.

Особливістю їх об'єктивної сторони є вимога законодавця спричинення реальної шкоди у вигляді загибелі людей чи заподіяння шкоди їх здоров'ю або погрози спричинення такої шкоди, і з цього моменту розглядувані діяння вважаються закінченими.

З суб'єктивної сторони кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва характеризуються різним психічним ставленням винного до скоєного діяння та наслідками, які настали. По відношенню до скоєного діяння (встановлених законодавством вимог чи правил) може мати місце як умисна, так й необережна форми вини. Стосовно до наслідків – тільки необережна. В цілому кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва вчинюються необережно.

Суб'єктом цих кримінальних правопорушень може бути осудна особа, у функціональні обов'язки якої включається дотримання правил безпеки передбачених у виробництві. Ними можуть бути як службові особи (керівники підприємств, головні інженери, механіки, майстри), так і суб'єкт підприємницької діяльності. За видом суб'єкт є спеціальним.

Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту передбачені розділом XI Особливої частини КК України.

В розділі XI Особливої частини КК ці злочини розташовані в певній послідовності. При цьому враховується тяжкість злочину, а також вид транспорту, яким він вчиняється. На першому місці стоять злочини, які вчиняються на залізничному, водному чи повітряному транспорті (статті 276–285 КК), на другому – на автомобільному і міському електротранспорті (статті 286–290 КК). Завершують розділ злочини, що виражаються в порушенні чинних на транспорті правил та в пошкодженні магістральних трубопроводів (статті 291 і 292 КК).

Розміщення транспортних злочинів у певній послідовності дає можливість більш правильно конструювати санкції цих статей, що підвищить ефективність кримінально-правових заходів боротьби з цими посяганнями, поліпшить статистичний облік цих злочинів тощо.

Безпосереднім об'єктом першої групи злочинів є відносини, що забезпечують безпеку руху та експлуатації залізничного, водного і повітряного транспорту; другої групи – безпеку руху та експлуатації автомобільного і міського електротранспорту; третьої

групи – безпечне функціонування всіх видів механічного та магістрального трубопровідного транспорту.

Відповідальність за більшість транспортних злочинів диференційована залежно від тяжкості наслідків, що наступили. Враховуються при цьому тяжкість тілесного ушкодження, загибель однієї чи кількох осіб, а також розмір матеріальної шкоди. Крім того, у статтях цього розділу законодавець передбачає інші кваліфікуючі обставини, такі як: вчинення злочину: за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 278, ч. 2 ст. 280, ч. 2 ст. 289, ч. 2 ст. 292 КК); організованою групою (ч. 3 ст. 278, ч. 3 ст. 280, ч. 3 ст. 289, ч. 3 ст. 292 КК); поєднане з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого або з погрозою застосування такого насильства (ч. 2 ст. 278, ч. 2 ст. 289 КК); поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого або з погрозою застосування такого насильства (ч. 3 ст. 278, ч. 3 ст. 280, ч. 3 ст. 289 КК); вчинення злочину повторно (ч. 2 ст. 280, ч. 2 ст. 289, ч. 2 ст. 292 КК).

Поняття групи, яка вчинила ці злочини за попередньою змовою або організованою групою, дається в ст. 28 КК. Якщо така організована група озброєна вогнепальною чи холодною зброєю і має за мету напад на транспортні підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, то відповідальність настає за бандитизм (ст. 257 КК).

Під насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого слід розуміти нанесення ударів, побоїв, викручування рук, утримання, зв'язування або позбавлення волі іншим способом, заподіяння легкого тілесного ушкодження, яке не спричинило короточасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності. Психічне насильство проявляється в погрозі застосування зазначеного фізичного насильства.

Небезпечним для життя і здоров'я насильством визнається заподіяння потерпілому легкого тілесного ушкодження, яке спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження, а також інші насильницькі дії, які не заподіяли вказаних наслідків, але були небезпечними в момент застосування такого насильства. Це насильство, що викликало втрату свідомості, здавлювання ший, скидання з транспортного засобу, що рухається, застосування спеціальних засобів, зброї тощо. Психічне насильство проявляється в погрозі застосування такого ж фізичного насильства.

Повторністю злочинів, відповідно до ч. 1 ст. 32 КК, визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК. Повторним вважається заволодіння транспортним засобом, якщо йому передувало таке ж заволодіння (ч. 2 ст. 289 КК).

У сучасних умовах серед проблем нейтралізації негативних наслідків науково-технічного прогресу одна з найбільш актуальних – боротьба з транспортними правопорушеннями. В процесі розвитку суспільства гострота вказаної проблеми постійно росла та її актуальність не втратиться у найближчому майбутньому, оскільки є значним рівень аварійності авто- мото- транспорту, залізничного та повітряного транспорту, на річковому та морському транспорті.

Отже, має місце високий ступінь суспільної небезпеки транспортних кримінальних правопорушень.

Творчо-аналітичне завдання:

1. Скласти схему *системи* кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва за критерієм об'єкта посягання.
2. Скласти схему *системи* кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва за критерієм небезпеки робіт на виробництві.
3. Скласти схему *системи* кримінальних правопорушень проти громадської безпеки.
4. Скласти схему *системи* кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту.
5. Скласти схему (таблицю) *предмета* кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

Самостійна робота – 6 год / 4 год

1. Поняття, система та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти громадської безпеки.
2. Аналіз конкретних складів, їх характеристика.
3. Відмежування вказаних кримінальних правопорушень від кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, проти власності, проти громадського порядку.
4. Особливості кваліфікації вказаних кримінальних правопорушень та відмежування суміжних складів.
5. Поняття, система та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва.

6. Аналіз конкретних складів, їх відмежування та особливості кваліфікації.

7. Відмежування вказаних кримінальних правопорушень від кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи.

8. Поняття, система та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

9. Особливості предмету вказаних кримінальних правопорушень. Значення його визначення для кваліфікації.

10. Аналіз конкретних складів, їх характеристика.

11. Відмежування вказаних кримінальних правопорушень від кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, проти власності.

12. Особливості кваліфікації вказаних кримінальних правопорушень та відмежування суміжних складів.

З розвитком транспорту збільшується потужність транспортних засобів та швидкість їх руху, що має важливе значення для розвитку суспільства. Проте це викликає і негативні явища, оскільки більш тяжкими стають наслідки транспортних аварій, в яких гинуть люди, матеріальні цінності. Боротьба з транспортними злочинами в сучасних умовах набуває важливого значення, про що свідчить віднесення цих злочинів до самостійного розділу Особливої частини КК України.

Головною ознакою, за якою транспортні злочини об'єднані в одну групу, є родовий об'єкт. Таким об'єктом є відносини, що забезпечують безпеку руху та експлуатацію транспорту.

Безпосередні об'єкти окремих транспортних злочинів лежать у площині родового об'єкту, хоч і мають свої особливості. Вони залежать, насамперед, від видів транспорту, якими можуть вчинятися ці злочини, а також від характеру об'єктивної сторони та кваліфікуючих обставин. Так, деякі злочини можуть бути вчинені із застосуванням насильства або погроз, у зв'язку з чим виникає питання про додатковий безпосередній об'єкт – життя і здоров'я особи.

Предметом цих злочинів є транспортні засоби, шляхи сполучення, споруди на них, транспортні комунікації, вокзали, засоби зв'язку, сигналізації, автоматизації, що забезпечують-безпеку руху транспортних засобів.

З об'єктивної сторони ці злочини побудовані по-різному. Більша частина цих посягань описана в законі, як злочини з матеріальним складом, менша частина – з формальним.

У злочинах з матеріальним складом об'єктивна сторона містить у собі діяння, наслідки і причинний зв'язок між ними. Діяння в цих злочинах виражається в дії або бездіяльності особи. Деякі злочини (наприклад, пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів) можуть бути вчинені лише шляхом дії.

У багатьох злочинах діяння виражається в порушенні певних правил. Це означає, що диспозиції таких статей є бланкетними, тому для встановлення факту порушення цих правил, необхідно звертатися до відомчих нормативних актів, що регламентують поведінку працівника транспорту чи іншого учасника дорожнього руху. Важливо точно визначити, які статті, пункти, параграфи нормативних актів порушені та у чому це порушення виразилося. Обов'язковою ознакою злочинів з матеріальним складом є наслідки.

Наслідками, у статтях цього розділу КК названі: загибель однієї чи кількох осіб, тяжкі, середньої тяжкості тілесні ушкодження, а також велика матеріальна шкода, інші тяжкі наслідки.

Відповідальність за транспортні злочини диференційована залежно від тяжкості наслідків, що наступили. Тому тяжкі тілесні ушкодження, загибель однієї чи кількох осіб, в деяких статтях вказуються як кваліфікуючі обставини.

До інших тяжких наслідків відносяться: заподіяння потерпілому тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, а також велика матеріальна шкода.

При встановленні матеріальної шкоди, яка заподіюється транспортними злочинами, необхідно враховувати вартість знищених або пошкоджених транспортних засобів, вантажів, шляхів сполучення, споруд на них тощо.

Своєрідними наслідками, вказаними в деяких статтях, є створення небезпеки для життя людей або настання інших тяжких наслідків. Така небезпека створюється внаслідок порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту, недоброякісного ремонту або пошкодження шляхів сполучення чи транспортних засобів. У технічній системі транспорту відбуваються певні зміни і створюється реальна можливість настання тяжких наслідків, тобто висока

ступінь імовірності їхнього настання. Ці зміни в технічній системі транспорту порушують нормальне її функціонування, чим заподіюється шкода об'єкту злочину. Така небезпека (загроза) виступає і як ознака злочинного діяння, і як своєрідний наслідок, нерозривний з ним. Обов'язковим у таких ситуаціях є встановлення причинного зв'язку між діянням особи і змінами, що відбулися в технічній системі транспорту.

Третьою обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочинів з матеріальним складом є причинний зв'язок між діянням і наслідками, що наступили. За справами цієї категорії для його встановлення призначаються експертизи.

Суб'єктивна сторона транспортних злочинів характеризується залежно від складності її об'єктивної сторони. Злочини з формальним складом вчиняються з прямим умислом. У злочинах з матеріальним складом необхідно встановлювати психічне ставлення особи до діяння і його наслідків, що має важливе значення для кваліфікації та призначення покарання.

Суб'єктом транспортних злочинів є особа, яка досягла 16-річного віку. Лише за пошкодження шляхів сполучення та транспортних засобів (ст. 277 КК), угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст. 278 КК), а також за незаконне заволодіння транспортним засобом (частини 2 і 3 ст. 289 КК) відповідальність настає з 14-річного віку.

Деякі транспортні злочини може вчиняти лише працівник транспорту, тобто спеціальний суб'єкт.

Таким чином, під транспортними злочинами слід розуміти передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння, що посягають на безпеку руху та експлуатації всіх видів механічного транспорту, а також магістрального трубопровідного транспорту.

Завдання для самостійної роботи:

- Здобувачі фахової передвищої освіти повинні звернути увагу на об'єкт кримінальних правопорушень проти громадської безпеки, на їх систему.
- Треба засвоїти необхідні ознаки злочинної організації, які передбачені ст. 28 КК України і розібратись у їх змісті.

- Вивчаючи Загальну частину кримінального права, здобувачі фахової передвищої освіти мають пам'ятати ознаки банди. Ці знання вони повинні застосувати при аналізі складу бандитизму.

- Здобувачі фахової передвищої освіти мають засвоїти, що більшість злочинів проти громадської безпеки відносяться до злочинів з формальним складом і можуть бути вчинені лише шляхом дії, а злочини з матеріальним складом (ст. ст. 264, 267, 270 КК) вчиняються як шляхом дії, так і бездіяльності.

- Запам'ятати, що засобами вчинення багатьох злочинів проти громадської безпеки є або можуть бути предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення.

- Здобувачі фахової передвищої освіти повинні систематизувати кримінальні правопорушення проти громадської безпеки.

- Уявити, що ст. 271 КК України має застосовуватися тоді, коли вчинене діяння не охоплюється жодною зі спеціальних норм, а у випадку порушення безпеки виробництва, які передбачені спеціальними нормами, треба застосувати саме такі норми.

- Здобувачам фахової передвищої освіти треба приділити особливу увагу поняттю безпеки виробництва, особливостям суб'єкта та місця вчинення цих кримінальних правопорушень; вміти відмежовувати суміжні склади.

- Слід вивчити напам'ять зміст Примітки до ст.286 КК, в якій є вказівка про те, що треба розуміти під транспортними засобами, як предметом вищевказаних злочинів. Крім того, транспортні злочини кваліфікуються залежно від тяжкості наслідків. У якості кваліфікуючих ознак цих злочинів законодавець вказує тяжкі тілесні ушкодження, загибель однієї чи декількох осіб. При цьому додаткова кваліфікація за статтями, які передбачають злочини проти життя та здоров'я особи не потрібна.

- Здобувачам фахової передвищої освіти треба звернути увагу, на те, що з об'єктивної сторони транспортні кримінальні правопорушення побудовані по-різному. Більша їх частина вказана в законі як злочини з матеріальним складом, менша частина – з формальним. У злочинах з матеріальним складом об'єктивна сторона містить діяння, наслідки і причинний зв'язок між ними. У злочинах з формальним складом, злочин вважається закінченим з моменту скоєння діяння, незалежно від настання наслідків. В цьому випадку факт настання наслідків на кваліфікацію не впливає.

- Треба приділити особливу увагу поняттю безпеки руху та експлуатації транспорту, особливостям предмета, суб'єкта та місця вчинення цих злочинів; вміти відмежовувати суміжні склади.

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується **розв'язати задачі**:

Задача 1. Брати Володимир та Георгій Коровіни, Петрушко і Щекальов вбили працівника міліції Шаронова і заволоділи пістолетом. Після цього всі вони вчинили чотири збройних напади на окремих громадян. Одного разу Коровін Володимир прийшов разом з братом додому вночі, зізнався дружині, що вони вчинили напад на сім'ю Ахімблат, і попросив викинути в річку їхні черевики та замити сліди на кухні. Дружина виконала прохання. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 2. Погрожуючи зброєю, Галоян і Гогідзе неодноразово вчиняли напади на водіїв таксі та забирали грошову виручку. Пістолет, яким вони при цьому погрожували потерпілим, був непридатним для стрільби. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 3. Федотов, Татаренко і Наумов вчинили в нічний час чотири збройних напади на магазини, залишаючись при цьому ніким не поміченими. Чверть награбованого вони віддали Миронову за те, що той передав у їх розпорядження револьвер системи «Наган». Останній участі в нападах не брав. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 4. Малич і Баришников, які ніде не працювали, домовились про спільне вчинення нападів на відділення банку. З цією метою Малич купив собі мисливську рушницю, з якої виготовив обріз, а Баришников придбав фінського ножа. Вони розробили конспіративні способи зв'язку між собою, склали план дій для нападу на ряд філій банку. Жодного нападу Малич і Баришников не вчинили, оскільки були затримані, обріз і фінський ніж у них вилучено. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Варіант. Дружина Баришникова зажадала від чоловіка відмовитися від злочину. Під час сварки з нею Баришников фінським ножом заподіяв їй легке тілесне ушкодження з короткочасним розладом здоров'я.

Задача 5. Гриценко незаконно зберігав удома револьвер. Розповівши про це Усенкові, він запропонував останньому вчинити напад на когось з громадян. Той погодився. Вночі, Гриценко та Усенко напали на Одинцова і, погрожуючи зброєю, відібрали у нього наручний годинник, але тут же були затримані працівниками поліції. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Варіант. При вчиненні нападу на Одинцова Гриценко погрожував потерпілому дерев'яним макетом револьвера, а Усенко — складаним ножом.

Задача 6. Брати Карашуки організували групу для нападу на квартири громадян. Пізніше у групу ввійшов Смолій. Упродовж трьох місяців велись пошуки будинків, де живуть багаті люди. В цей період групою було придбано пістолет і 30 патронів до нього, виготовлено два фінські ножі. Використовуючи зброю, група вчинила напад на квартиру Мучника, який вчинив опір. Карашук Василь застрелив Мучника. Карашук Анатолій фінським ножом завдав тяжкого тілесного ушкодження дружині Мучника, а Смолій зґвалтував малолітню дочку Мучників. Забравши гроші, коштовності та цінні речі — всього на суму 29 тис. грн, група покинула будинок, але була затримана працівниками міліції, яким намагалась вчинити збройний опір. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 7. Чайченко зателефонував до чергової частини РУВС м. Києва і під погрозою вибуху міни в лікарні зажадав відпустити затриманого за підозрою у вчиненні розбійного нападу його друга Шумова. Через півгодини зателефонував удруге, попередивши, що до вибуху залишилося менше години. Хворі та персонал лікарні були змушені покинути приміщення, обстеження якого встановлено, що ніякої міни в ньому немає. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 8. 16-річний Матічук і 15-річний Туріченко, щоб «подивитись, що буде», подзвонили в обласну клінічну лікарню і повідомили, що в лікарні закладена бомба з годинниковим механізмом, яка вибухне. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 9. Бригадир комплексної бригади сільськогосподарського підприємства Тинчук, відповідальний за додержання правил техніки безпеки в бригаді, послав робітниць Марущенко і Віренник виносити

картоплю із земляного льоху, який перебував в аварійному стані. Під час їх роботи стеля льоху завалилась. Робітниць засипало землею. Марущенко було заподіяно середньої тяжкості тілесні ушкодження, а Віренник від заподіяних тілесних ушкоджень померла. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 10. Капітан катера Ампілогов та його помічник Дяченко визнані винуватими в тому, що, всупереч правилам техніки безпеки на судах флоту рибної промисловості України, намагались ривком зняти з мілини сейнер. Внаслідок цього буксирний трос обірвався і кінцем ударив матроса Панова, який від заподіяних йому тілесних ушкоджень помер. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 11. Диспетчер порту і виконавець робіт Горяч не проінструктував зміну вантажників про порядок розвантаження судна, а також призначив сигнальником вантажника Андрюка, не обізнаного з правилами сигналізації. Останній, всупереч цим самим правилам, подав кранівникові неточну команду, не супроводжуючи її жестами рук, — підвести грейфер у бік вантажників, що знаходилися в трюмі пароплава. Внаслідок цього грейфером, поданим за сигналом Андрюка на значно більшу, ніж було потрібно, відстань, були притиснуті до перегородки трюму вантажники, одному з яких при цьому було заподіяно тяжкі, а іншому — середньої тяжкості тілесні ушкодження. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 12. Комендант будинку Уткін не забезпечив необхідної безпеки під час скидання снігу з даху будинку, внаслідок чого скинутою крижиною було смертельно травмовано Саніну. Скидав сніг Чебак, який, виконуючи цю роботу, не виявив належної уваги. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 13. Начальник транспортного цеху Фрумкін без технічної документації і необхідних креслень переобладнав легковий автомобіль на смоловозку та дозволив її експлуатацію без приймання спеціальною комісією і дозволу головного інженера заводу. Не забезпечений спецодягом і необхідними захисними засобами, шофер Гұра, зливаючи відходи через недосконалу трубу смоловозки, дістав опіки другого ступеня. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 14. Бригада монтажників міняла опори контактної мережі на залізниці. За інструкцією про це слід було доповісти черговому диспетчеру, однак прораб діляниці Єнченко дав вказівку зростити дроти і закріпити їх на опорах до ізоляторів. З'єднуючи дроти без гумових рукавиць, яких не виявилось в бригаді, монтер Магдика був смертельно уражений струмом. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Варіант. Магдика одержав легке тілесне ушкодження, що викликало короточасний розлад здоров'я.

Задача 15. На одному зі суден у морському порту Одеси отруїлось кілька чоловік; їх у тяжкому стані було доставлено в лікарню. Розслідуванням встановлено, що за два дні до цього на судні здійснювалася фумігація (знезаражування) від небезпечного карантинного шкідника. При цьому було порушено спеціальні правила: не було організовано достатню вентиляцію приміщень, наявність бромметилу визначалась без урахування погодних умов, балони з ним не прогрівали, а фумігацію проводили аварійним способом, розливаючи фумігант. Не встановивши наявності отрутохімікатів, начальник фумігаційного загону державної інспекції з карантину рослин Лункевич, який керував роботами, дав дозвіл на заселення судна. Коли було включено опалювальну систему судна, бромметил почав випаровуватись, що й стало причиною отруєння деяких членів команди судна. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 16. Прораб асфальтобетонного заводу Марчук грубо порушив правила техніки безпеки при будівництві, ремонті й утриманні автомобільних шляхів, не виконав вказівки інспектора держсіль електронагляду та головного механіка тресту огородити трансформатор та навісити замки на розподільчий прилад і хвіртку огорожі. Марчук, давши завдання теслі заводу Савенку відремонтувати огорожу трансформатора, не проінструктував його щодо особливостей роботи на цьому об'єкті, не сповістив електромонтера заводу Тищенка про ремонтні роботи і необхідність зняття напруги з трансформатора на час цих робіт. Савенко, не знаючи правил техніки безпеки, підняв матеріал на площадку трансформатора і був смертельно уражений електрострумом. *Хто і за вчинення якого злочину повинен нести відповідальність?*

Задача 17. Як інженер-електрик промислового об'єкта, Карпов був зобов'язаний контролювати дотримання правил техніки безпеки працівниками бригади електромонтерів, які забезпечують роботу трансформаторної будки, розташованої поблизу житлового масиву, 6-літній Боря Маїлов, граючись біля трансформаторної будки, закинув іграшковий пістолет на дах розташованих біля задньої стінки статичних конденсаторів. Він виліз на огорожу, встановлену навколо будки, намагаючись палицею з вбитим у неї цвяхом дістати іграшку, пробивши при цьому ізоляцію. Боря Маїлов був смертельно уражений електрострумом. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 18. На заводських шляхах азотнотукового заводу формувалася ешелон цистерн з нашатирем. Внаслідок порушення правил руху під час цих робіт ешелон зіткнувся з вагоном, що перебував під навантаженням. Вагон змістився, зрушивши транспортер, за допомогою якого здійснювалось навантаження, а той зачепив опорну цегляну колону навантажувальної площадки і зруйнував її. Цеглинами з колони було смертельно травмовано вантажника. Зіткнення допустив машиніст локомотива Шевчук. *Дайте кримінально-правову оцінку вчиненому. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 19. Під час бурі вітер зірвав електричний провід, який провис біля заводської огорожі. Пройшло п'ять годин. Робітник Кушнір після закінчення роботи, щоб скоротити шлях додому, намагався перелізти через огорожу. В темряві він доторкнувся до проводу і був смертельно уражений електрострумом. *Чи повинен відповідати за смерть Кушніра начальник дільниці електричної мережі й підстанції Борисов?*

Задача 20. Шимченко, рухаючись на технічно справному автомобілі «Мазда», належному фармокологічній фірмі «Дарниця», заснув за кермом, внаслідок чого на вул. Цитадельній у м. Києві вчинив наїзд на дерево. Наслідком такого наїзду були поломка автомобіля і спричинення тілесного ушкодження пасажиру (перелам стегнової кістки зі зміщенням осколків). *Кваліфікуйте дії Шимченка. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 21. Пилипенко, Дронь та Скубій на належній останньому автомашині «Мазда» виїхали в ліс на полювання. Невдале полювання закінчилось випивкою. По дорозі додому Скубій задовольнив

прохання Дроня, дозволивши керувати машиною. Дронь не справився з керуванням, машина наїхала на стовпчик огороження внаслідок чого всі мисливці дістали тяжкі тілесні ушкодження. *Кваліфікуйте дії вказаних осіб. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 22. Руденко та Кливленко за домовленістю між собою на польовій дорозі зупинили вантажний автомобіль і, погрожуючи ножем, примусили шофера Морозюка залишити кабінку. Вони зв'язали Морозюка і залишили його в лісопосадці, наказавши дві години «не подавати голосу». Вони планували з допомогою автомобіля вкрасти зерно з колгоспної комори, перевезти до Кривленка додому, після чого автомобіль кинути. Їхні плани не здійснились, оскільки за сигналом Морозюка автомобіль був зупинений одним з постів ДАІ, а Руденко і Кливленко – затримані. *Дайте кримінально-правову оцінку діям вказаних осіб. Відповідь обґрунтуйте.*

Варіант 1: Руденко і Кливленко мали намір автомобіль розібрати і запчастини продати.

Варіант 2: Руденку і Кливленку було по 15 років.

Задача 23. Погрожуючи вибухом, Маєвська наказала екіпажу літака, що виконував рейс «Київ – Львів», змінити курс і летіти в Стамбул. Розуміючи, що виконується ця вимога, вона заспокоїлась, але екіпаж посадив літак у Чернівцях. При затриманні, у Маєвської вилучили згорток з молотком і кухонним ножем, який вона видавала за вибуховий пристрій. *Кваліфікуйте дії Маєвської. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 24. Водій Беспалов, у кузові керованої ним автомобіля, перевозив залізобетонні конструкції, які перевищували габарити по ширині. Для скорочення шляху, Беспалов ухилився від рекомендованого маршруту і, при перетинанні кільцевої дороги, зачепив опори шляхопроводу, чим змістив балку моста, вивівши його з ладу. *Дайте кримінально-правову оцінку діям Беспалова. Відповідь обґрунтуйте.*

Варіант: Наслідком дій Беспалова було також заподіяння середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом особам.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти громадської безпеки.
2. Система кримінальних правопорушень проти громадської безпеки.

3. Створення злочинної організації. Аналіз складу.
4. Ознаки злочинної організації: поняття та зміст.
5. Створення терористичної групи та інших злочинних об'єднань, участь у них та у злочинах, що вчиняються ними чи пов'язаних з ними. Аналіз складів та відмежування.
6. Поняття банди, її ознаки. Відмежування банди від злочинної організації та організованої групи. Значення цього питання для кваліфікації.
7. Аналіз складу бандитизму. Особливості кваліфікації цього злочину.
8. Терористичний акт. Аналіз складу, необхідні ознаки цього злочину.
9. Злочини, які пов'язані з незаконним обігом вогнепальної, холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин та радіоактивних матеріалів. Об'єктивна сторона та предмет цих злочинів.
10. Порушення різних правил, що забезпечують громадську безпеку: загальна характеристика.
11. Поняття та характеристика злочинів проти безпеки виробництва.
12. Види кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва в залежності від безпосередніх об'єктів.
13. Поняття безпеки виробництва.
14. Специфічні особливості вказаних кримінальних правопорушень.
15. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва та їх відмежування від кримінальних правопорушень проти власності та проти життя та здоров'я особи.
16. Поняття, система та загальна характеристика транспортних кримінальних правопорушень.
17. Особливості предмета та суб'єкта транспортних кримінальних правопорушень.
18. Порушення правил безпеки руху та експлуатації транспорту. Відмінність від адміністративного правопорушення.
19. Викрадення або захоплення морського судна. Відмінність від піратства.
20. Відмежування транспортних кримінальних правопорушень від кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи та проти власності.
21. Поняття, система та характеристика злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

22. Особливості предмета транспортних кримінальних правопорушень.

23. Відмежування транспортних кримінальних правопорушень від адміністративних.

Теми рефератів:

1. Бандитизм. Особливості кваліфікації.
2. Кримінальна відповідальність за викрадення вогнепальної зброї та боеприпасів.
3. Поняття та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва.
4. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки.
5. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом.
6. Кримінальна відповідальність за порушення чинних на транспорті правил.

Література до теми

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
2. Кримінальний кодекс України : прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Коломієць Ю. Ю. Кримінально-правова політика України : навчальний посібник. Київ : Видавництво «Юрінком Інтер», 2024. 212 с.
4. Постанови Пленуму Верховного Суду в кримінальному судочинстві : практичний посібник / за ред. Р. В. Вереша, В. В. Карпунцов. Видавництво «Алерта», 2025. 370 с.
5. Правові висновки Верховного суду у кримінальному судочинстві після реформи правосуддя : збірка статей / за ред. М. І. Іншин, Д. В. Журавльов, О. Ю. Дрозд та ін. Видавництво «ЦУЛ», 2020. 512 с.
6. Основи кваліфікації кримінальних правопорушень : навчальний посібник / за ред. М. І. Панов, С. О. Харитонов. Х., 2023. 460 с.

7. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / за ред. Ю. Ю. Коломієць, О. В. Ободовський. К. : Юрінком Інтер, 2023. 228 с.

8. Сучасний вимір кримінального права : монографія / за ред. М. Шепітько, В. Базелюк, В. Бакіров. Х. : Право, 2023. 264 с.

9. Кримінальне право України. Особлива частина: посібник для підготовки до заліків та іспитів. 7-ме видання, перероблене і доповнене : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко Х. : Видавництво «Право», 2024. 192 с.

10. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко. Видавництво «Право». 2024. 366 с.

11. Правові висновки об'єднаної та Великої палат у кримінальній юрисдикції : практичний посібник / за ред. Н. О. Антонюк, І. Ю. Новаковська. К. : Алерта, 2024. 212 с.

12. Кримінальний кодекс України. Окремі думки суддів. Постатейні матеріали : практичний посібник / за ред. М. С. Туркот, А. В. Столітній, С. В. Шмаленя, М. І. Снігар. К. : Норма права, 2024. 1080 с.

13. Кримінальне право України. Особлива частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгіна, М. А. Рубашенко. Х. : Видавництво «Право», 2025. 180 с.

14. Навроцький В. О. Наскрізнi кримінально-правові поняття : навчальний посібник. К. : Юрінком Інтер, 2023. 376 с.

15. Федчун Н. О., Д'ячкова М. О. Сучасні прояви необережності при поводженні з джерелами підвищеної небезпеки. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття: (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) : у 2-х т. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 449. -5 02.

16. Шостко О. Організована злочинність: фантом чи реальна загроза? *LexInform. Юридичні новини України*. Дата публікації: 10 січня 2022 р. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/organizovana-zlochynnist-fantom-chy-realna-zagroza/>

Тема 13. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності

Практичне заняття – 2 год

Питання до заняття:

1. Поняття та система злочинів проти громадського порядку та моральності.
2. Загальна характеристика злочинів проти громадського порядку.
3. Поняття та необхідні ознаки хуліганства. Відмінність цього злочину від злочинів проти життя та здоров'я особи та від злочинів проти власності. Особливості кваліфікації хуліганства, якщо воно супроводжується скоєнням інших злочинів.
4. Поняття масових заворушень. Необхідні ознаки цього злочину. Поняття натовпу при скоєнні цього злочину.
5. Поняття та загальна характеристика злочинів проти моральності. Відмежування цих злочинів від адміністративних правопорушень.
6. Жорстоке поводження з тваринами. Аналіз складу злочину.
7. Наруга над могилою. Відмежування цього злочину від злочинів проти власності.
8. Створення або утримання місць розпусти і звідництво. Аналіз складу злочину. Суб'єкт цього злочину.
9. Нищення, руйнування чи псування пам'яток історії або культури.
10. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. Особливості кваліфікації цього злочину.
11. Втягнення неповнолітніх у пияцтво, у зайняття жебрацтвом, азартними іграми.
12. Поняття творів, що пропагують культ насильства та жорстокості, а також порнографічних предметів. Значення цього питання для кваліфікації.

Методичні рекомендації

При підготовці до практичного заняття необхідно звернути увагу на те, що у розділі XII Особливої частини КК України встановлена відповідальність за кримінальні правопорушення, що посягають на громадський порядок та моральність.

Виходячи з об'єкту посягання, ці злочини можуть бути поділені на **два види**:

1) *злочини проти громадського порядку* (групове порушення громадського порядку – ст. 293 КК, масові заворушення – ст. 294 КК, заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку, – ст. 295 КК, хуліганство – ст. 296 КК);

2) *злочини проти громадської моральності* (наруга над могилою – ст. 297 КК, нищення, руйнування чи псування пам'яток історії або культури – ст. 298 КК, жорстоке поводження з тваринами – ст. 299 КК, ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, – ст. 300 КК, ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів – ст. 301 КК, створення або утримання місць розпусти і звідництва – ст. 302 КК, втягнення до заняття проституцією – ст. 303 КК, втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність – ст. 304 КК).

У свою чергу, *злочини проти суспільної моральності* можна поділити на *три види*:

1) посягання на основні моральні принципи і цінності у сфері духовного і культурного життя суспільства (статті 297, 298, 299 і 300 КК);

2) посягання на основні принципи моральності у сфері статевих відносин (статті 301, 302 і 303 КК);

3) посягання на основні принципи моральності у сфері морального і фізичного розвитку неповнолітніх (ч. 2 ст. 299 КК, частини 2 і 3 ст. 300 КК, частини 2 і 3 ст. 301 КК, ч. 3 ст. 302 КК, ч. 3 ст. 303 КК, ст. 304 КК).

Творчо-аналітичне завдання

1. Вкажіть об'єктивну сторону злочину – створення або утримання місць розпусти, і звідництва (ст.302 КК). Скласти схему.

2. Вкажіть предмет наруги над могилою (ст.297 КК). Яке значення має це питання для кваліфікації? Скласти схему щодо предмета вказаного злочину.

3. Визначити суб'єктів злочину – створення або утримання місць розпусти і звідництва (ст.302 КК). Скласти схему.

4. Скласти схему системи злочинів проти громадського порядку та моральності і прокоментувати її.

5. Законспектувати постанову Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про хуліганство» від 22 грудня 2006 р. № 10 та засвоїти зміст її положень.

6. Скласти схему ознак масових заворушень та прокоментувати її.

7. Скласти схему (таблицю) необхідних та кваліфікуючих ознак хуліганства.

8. Скласти таблицю з визначенням ознак, за якими хуліганство, передбачене Кримінальним кодексом України (ст.296 КК), відмежовується від дрібного хуліганства – адміністративного правопорушення.

9. Скласти схему ознак суб'єктивної сторони складу – створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст.302 КК).

10. Скласти схему відмежування масових заворушень від організації групових дій, що порушують громадський порядок.

Самостійна робота – 6 год / 6 год

1. Поняття та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти громадського порядку.

2. Групове порушення громадського порядку та його відмежування від масових заворушень.

3. Поняття та види хуліганства. Необхідні та кваліфікуючі ознаки, їх зміст.

4. Відмежування хуліганства від кримінальних правопорушень проти здоров'я особи та проти власності.

5. Поняття та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти громадської моральності.

6. Особливості кваліфікації та відмежування кримінальних правопорушень проти громадської моральності від кримінальних правопорушень проти громадського порядку, а також від кримінальних правопорушень проти власності.

Суспільна небезпека діянь, полягає в тому, що вони заподіюють або ставлять під загрозу заподіяння істотної шкоди громадському порядку і моральним основам життя суспільства. Сукупність цих відносин і є родовим об'єктом зазначених злочинів.

Громадський порядок, громадська моральність виступають як самостійні родові об'єкти злочинів.

Громадський порядок — це сукупність суспільних відносин, що забезпечують спокійні умови життя людей у різних сферах

суспільне корисної діяльності, відпочинку, побуту і нормальної діяльності підприємств, організацій, установ у цій сфері.

Громадська моральність — це погляди, уявлення і правила, що визначають поведінку, духовні та моральні якості, необхідні людині в суспільстві, та відповідні правила, що визначають умови нормального громадського життя людей.

Більшість із посягань, що передбачає розділ XII Особливої частини КК України, є злочинами з формальним складом. Вони вчинюються шляхом активних дій.

Всі вказані злочини характеризуються умисною формою вини, як правило – прямим умислом, мотивом – хуліганські спонування та метою – порушення громадського порядку та моральності.

Суб'єктом цих злочинів є особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку. Лише суб'єктом всіх видів хуліганства є особа 14-річного віку та суб'єктом втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність є 18-річна особа.

Отже, кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності можна визначити як умисні суспільне небезпечні посягання на громадський порядок у різних сферах забезпечення життєдіяльності людей і моральні основи життя суспільства, взяті під охорону законом про кримінальну відповідальність.

Завдання для самостійної роботи:

- Здобувачі фахової передвищої освіти повинні *засвоїти* ознаки масових заворушень, звернути увагу на кваліфікацію дій організатора цього злочину. Організатор притягується до кримінальної відповідальності за цей злочин за правилами кваліфікації дій виконавця.

- визначити об'єкт вказаних злочинів і визначити його специфіку.
- слід засвоїти зміст необхідних та кваліфікуючих ознак хуліганства та вміти правильно застосовувати частини ст.296 КК.

- Здобувачі фахової передвищої освіти повинні відмежовувати вищевказані злочини від інших злочинів (злочинів проти власності, проти життя та здоров'я особи та ін.).

- Слід правильно визначити специфіку об'єкта злочинів проти моральності для їх відмежування від інших злочинів (наприклад, злочинів проти власності).

- слід звернути увагу на предмет вищевказаних злочинів, на його специфіку. За предметом відмежовуються ці злочини від злочинів проти власності.

- треба засвоїти, що всі злочини проти громадської моральності вчинюються з прямим умислом. Мотив цих злочинів може бути різним: хуліганські, корисливі спонукання.

- Здобувачі фахової передвищої освіти мають чітко визначати об'єкт посягання вказаних кримінальних правопорушень, а також їх мотив та мету, тому що саме за ними вони відмежовуються від інших кримінальних правопорушень (кримінальних правопорушень проти громадського порядку, життя та здоров'я особи, проти власності).

- Треба звернути особливу увагу на необхідні та кваліфікуючі ознаки окремих складів, на відмежування суміжних складів, а також відмежування від інших кримінальних правопорушень (кримінальних правопорушень проти громадського порядку, життя та здоров'я особи, проти власності).

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується *розв'язати задачі*:

Задача 1. Перебуваючи в стані сп'яніння, Чуйко на вулиці підійшов до гурту хлопців, висловляючись на їхню адресу нецензурними словами. Коли Кушта зробив йому зауваження та зажадав, щоб Чуйко йшов додому, той вдарив Кушту по голові піджаком, у кишені якого лежав молоток. Цим ударом потерпілому було заподіяно легке тілесне ушкодження з короточасним розладом здоров'я. *Кваліфікуйте дії Чуйка. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 2. Нетверезий Томенко зайшов вночі до під'їзду одного з будинків і намагався ключем відчинити двері квартири Бочарової, просив, щоб йому відчинили. Коли йому ніхто не відповів, Томенко почав стукати ногами у двері, пошкодивши їх і замки. Від шуму прокинулись мешканці квартири Бочарової і сусідніх квартир, вийшли на площадку сходів. Томенко пояснив, що переплутав цю квартиру зі своєю, яка в сусідньому будинку, і просив вибачення за порушений спокій. *Дайте кримінально-правову оцінку діям Томенка. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 3. Семенов, напідпитку, у дворі, відправляв природну потребу. На зроблене йому Крюковим та Сальниковим зауваження, він відповів нецензурною лайкою, потім відбив шийку пляшки і ударив нею Сальникова, заподіявши йому легкі тілесні ушкодження з короточасним розладом здоров'я. *Дайте кримінально-правову оцінку діям вказаних осіб. Відповідь обґрунтуйте.*

Варіант: Семенов ударив Сальникова підібраним з землі відламком скла.

Задача 4. Чайка, за домовленістю з Шумом, о 24 год, зателефонував у чергову частину РУВС м. Києва і, під загрозою вибуху на одному з державних об'єктів, зажадав 5000 доларів США. Через півтори години – зателефонував вдруге. У зв'язку з цими дзвінками, були сформовані групи для затримання зловмисника, приведений у повну бойову готовність резерв працівників поліції. Всього безпосередньо було задіяно 65 працівників поліції та 12 автопатрулів. Крім безпосередніх учасників операції по затриманню зловмисника, у кожному РУВС м. Києва були сформовані і екіповані групи для можливого використання в ході операції по затриманню. *Кваліфікуйте дії Чайки. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 5. Нетверезі Корнієнко і Гуліна, на зупинці автобуса, о 23³⁰ год, лаялись між собою нецензурними словами. На відстані 10–15 м від них, на зупинці було п'ять-шість чоловік, деякі з дітьми. Після того, як Корнієнко кинув целофановий кульок у бік автомашини, яка проїжджала повз, до нього підійшов працівник поліції Дуленов і зробив йому зауваження про неправильну поведінку. Корнієнко кілька разів ударив Дуленова, який був у формі працівника поліції, заподіявши тому легке тілесне ушкодження без розладу здоров'я. *Кваліфікуйте дії вказаних осіб. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 6. На квартирі Васиної влаштовувались п'яні оргії. Серед учасників оргій були 15-річна Надя та 16-річна Оля, яких втягнув в оплатне надання сексуальних послуг шофер таксі Стадник. *Кваліфікуйте дії Стадника та Васиної. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 7. Вошкін та Бабак вночі проникли на кладовище, розкопали могилу, відкрили труну та зняли з трупа золоті прикраси, після чого ці прикраси продали. *Кваліфікуйте дії Вошкіна та Бабака. Відповідь обґрунтуйте.*

Питання для самоконтролю:

1. Поняття та система кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності.

2. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти громадського порядку.

3. Поняття хуліганства та його види. Аналіз складу. Особливості кваліфікації.

4. Необхідні і кваліфікуючі ознаки хуліганства та їх зміст.
5. Відмежування хуліганства від злочинів проти життя і здоров'я особи та від злочинів проти власності.
6. Особливості кваліфікації хуліганства, якщо воно супроводжується вчиненням інших злочинів.
7. Поняття масових заворушень. Необхідні ознаки цього злочину. Поняття натовпу при вчиненні цього злочину.
8. Поняття та загальна характеристика злочинів проти моральності та їх відмежування від адміністративних правопорушень.
9. Жорстоке поводження з тваринами. Аналіз складу злочину.
10. Наруга над могилою. Відмежування цього злочину від злочинів проти власності та від хуліганства.
11. Створення або утримання місць розпусти і звідництво. Аналіз складу злочину. Суб'єкт цього злочину.
12. Нищення, руйнування чи псування пам'яток історії та культури. Аналіз складу.
13. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. Особливості кваліфікації цього злочину.
14. Поняття творів, що пропагують культ насильства та жорстокості, а також порнографічних предметів. Значення цього питання для кваліфікації.

Теми рефератів:

1. Відмежування хуліганства від кримінальних правопорушень проти здоров'я особи.
2. Відмежування хуліганства від дрібного хуліганства (адміністративного правопорушення).
3. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти громадського порядку.
4. Кримінальна відповідальність за наругу над могилою.
5. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами.

Література до теми

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>

2. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст.131. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Коломієць Ю. Ю. Кримінально-правова політика України : навчальний посібник. Київ : Видавництво «Юрінком Інтер», 2024. 212 с.

4. Постанови Пленуму Верховного Суду в кримінальному судочинстві : практичний посібник / за ред. Р. В. Вереша, В. В. Карпунцов. Видавництво «Алерта», 2025. 370 с.

5. Правові висновки Верховного суду у кримінальному судочинстві після реформи правосуддя : збірка статей / за ред. М. І. Іншин, Д. В. Журавльов, О. Ю. Дрозд та ін. Видавництво «ЦУА», 2020. 512 с.

6. Основи кваліфікації кримінальних правопорушень : навчальний посібник / за ред. М. І. Панов, С. О. Харитонов. Х., 2023. 460 с.

7. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / за ред. Ю. Ю. Коломієць, О. В. Ободовський. К. : Юрінком Інтер, 2023. 228 с.

8. Сучасний вимір кримінального права : монографія / за ред. М. Шепітько, В. Базелюк, В. Бакіров. Х. : Право, 2023. 264 с.

9. Кримінальне право України. Особлива частина: посібник для підготовки до заліків та іспитів. 7-ме видання, перероблене і доповнене : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко. Х. : Видавництво «Право», 2024. 192 с.

10. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко. Видавництво «Право», 2024. 366 с.

11. Правові висновки об'єднаної та Великої палат у кримінальній юрисдикції : практичний посібник / за ред. Н. О. Антонюк, І. Ю. Новаковська. К. : Алерта, 2024. 212 с.

12. Кримінальний кодекс України. Окремі думки суддів. Постатейні матеріали : практичний посібник / за ред. М. С. Туркот, А. В. Столітній, С. В. Шмаленя, М. І. Снігар. К. : Норма права, 2024. 1080 с.

13. Кримінальне право України. Особлива частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгіна, М. А. Рубашенко. Х. : Видавництво «Право», 2025. 180 с.

14. Навроцький В. О. Наскрізнi кримінально-правові поняття : навчальний посібник. К. : Юрінком Інтер, 2023. 376 с.

Тема 14. Кримінальні правопорушення проти правосуддя

Практичне заняття – 2 год

Запитання до заняття:

1. Поняття правосуддя та значення цього питання для вивчення теми.
2. Поняття та система кримінальних правопорушень проти правосуддя.
3. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти правосуддя.
4. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на охоронні законом права та інтереси особи, якими вона наділена як учасник або інший суб'єкт кримінального процесу.
5. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на інтереси всебічного, повного, об'єктивного попереднього розслідування та судового розгляду справи.
6. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на безпеку, честь та гідність суддів.
7. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на інтереси своєчасного присікання та розкриття злочинних діянь.

Методичні рекомендації

Кримінальні правопорушення проти правосуддя – це передбачені кримінальним законом суспільне небезпечні діяння, які порушують нормальну діяльність суду, а також діяльність органів, які забезпечують відправлення правосуддя.

До таких органів належить крім судів, органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, органи, які виконують вирок, рішення, постанови, що вступили в закону силу.

Об'єктом цих злочинів є нормальна, яка ґрунтується на законі, діяльність органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури суду, а також органів, які виконують покарання, а в деяких випадках – інтереси окремих громадян.

З об'єктивної сторони злочини проти правосуддя вчинюються в основному шляхом дії (примушення давати показання, втеча з місця

позбавлення волі або з-під варти), а також шляхом бездії (невиконання судового рішення, недонесення про злочин).

Більшість злочинів проти правосуддя – злочини з формальним складом злочину, але є злочини, які належать до матеріальних складів злочину.

З суб'єктивної сторони всі злочини проти правосуддя вчинюються з прямим умислом. Для наявності деяких злочинів потрібно встановлювати мотив – корисливі спонукання чи іншу особисту заінтересованість.

Суб'єктом злочинів проти правосуддя можуть бути посадові особи, працюючі у сфері правосуддя, засуджені особи або особи, втягнуті до цієї сфери.

Творчо-аналітичне завдання:

Здобувачі фахової передвищої освіти повинні *звернути увагу* на поняття правосуддя, яке фігурує у назві розділу XVIII Особливої частини КК України та порівняти його з поняттям правосуддя у Конституції України. Законспектувати вказані положення:

- пропонується скласти схему системи злочинів проти правосуддя та прокоментувати її.

- слід *звернути увагу* на родовий та безпосередній об'єкти цих злочинів, а також на їх суб'єктивну сторону. Скласти схему (таблицю).

- слід законспектувати постанову Пленуму Верховного Суду України та засвоїти зміст її положень: «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» від 24.10.2003 р. № 8.

- систематизувати злочини проти правосуддя з метою виокремлення різних видів злочинів проти правосуддя, визначити характеристику окремих груп цих злочинів, знати особливості їх кваліфікації. Скласти схеми (таблиці).

- законспектувати основні положення постанов Пленуму Верховного Суду України: від 26.06.1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів» та від 13 червня 2007 р. № 8 «Про незалежність судової влади».

Самостійна робота – 2 / 4 год

1. Поняття, система та загальна характеристика кримінальних правопорушень проти правосуддя.

2. Аналіз конкретних складів кримінальних правопорушень проти правосуддя, їх відмежування та особливості кваліфікації.

3. Відмежування кримінальних правопорушень проти правосуддя від кримінальних правопорушень проти громадського порядку, життя та здоров'я особи, а також від кримінальних правопорушень проти власності.

Усі, передбачені розділом XVIII Особливої частини КК України, кримінальні правопорушення, виходячи з їх безпосередніх об'єктів, можуть бути розподілені на такі **групи**:

Перша група. Кримінальні правопорушення, які посягають на конституційні принципи діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду;

Друга група. Кримінальні правопорушення, які посягають на життя, здоров'я, особисту безпеку, власність суддів, народних засідателів, присяжних та інших учасників судочинства;

Третя група. Кримінальні правопорушення, які посягають на відносини, що забезпечують одержання достовірних доказів та істинних висновків у справі;

Четверта група. Кримінальні правопорушення, які посягають на відносини, що забезпечують своєчасне розкриття та припинення злочинних посягань;

П'ята група. Кримінальні правопорушення, які посягають на відносини, що забезпечують належне виконання рішень, вироків, ухвал, постанов суду.

Завдання для самостійної роботи:

1. Здобувачі фахової передвищої освіти повинні звернути увагу на поняття *правосуддя*, яке фігурує у назві розділу XVIII Особливої частини КК України та порівняти його з поняттям *правосуддя* у Конституції України.

2. Слід звернути увагу на родовий та безпосередній об'єкти злочинів проти правосуддя, а також на їх суб'єктивну сторону.

3. Визначити особливості суб'єкта кримінальних правопорушень проти правосуддя.

Для закріплення теоретичного матеріалу здобувачам фахової передвищої освіти пропонується **розв'язати задачі**:

Задача 1. Суддя Сидорчук одержав матеріали про хуліганство, вчинене Васильєвим. Той почав просити суддю не порушувати кримінальної справи, пообіцяв віддячити його матеріально. Сидорчук не порушив проти Васильєва кримінальної справи, а Васильєв передав Сидорчуку 2,5 тис. у.о. *Кваліфікуйте дії вказаних осіб. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 2. Справа по обвинуваченню Рощенка надійшла в суд і була прийнята до провадження суддею Баранчиковою. Під час розгляду справи Баранчикова у своїй поштовій скриньці знайшла анонімного листа з порадою не проявляти заповзяття при розгляді справи Рощенка, пам'ятаючи, що в неї є донька, яка повертається із школи пізно і може бути зґвалтована. Було встановлено, що записку написав спільник Рощенка по злочинній діяльності Решетняк. *Кваліфікуйте дії Решетняка. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 3. Климчук, перебуваючи в стані сп'яніння і внаслідок цього не впоравшись з керуванням закріпленим за ним по роботі автомобілем, виїхав на тротуар, спричинивши середньої тяжкості тілесне ушкодження пішоходу Федорчуку, після чого втік з місця наїзду. Він відігнав автомобіль в ліс, а сам написав заяву до районного відділу внутрішніх справ про те, що хтось вкрав закріплений за ним автомобіль в той час, коли він зайшов до їдальні пообідати, залишивши його на вулиці. *Кваліфікуйте дії Климчика. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 4. П'яний Федорчук забув у електричці піджак, в кишені якого лежала одержана у цей день його заробітна плата. Щоб уникнути в сім'ї неприємних ускладнень, він заявив у РВВС, що був пограбований двома невідомими. *Чи є в діях Федорчука склад злочину?*

Варіант: Викладене в заяві Федорчук підтвердив під час допиту його після порушення кримінальної справи по факту пограбування.

Задача 5. Порошина заявила усно, а потім і написала на ім'я начальника РВВС про те, що її намагався зґвалтувати Волинець. При цьому вона пред'явила порване плаття і просила притягти Волинця до відповідальності. В ході розслідування з'ясувалось, що Порошина обмовила Волинця через те, що той не виконав обіцянку одружитись з нею після інтимних стосунків між ними. Зміст заяви вона підтвердила на допитах її як потерпілої. *Дайте кримінально-правову оцінку діям Порошиної. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 6. Чугунов був засуджений за те, що ударом ногою в живіт спричинив Гордовському тяжке тілесне ушкодження, внаслідок якого потерпілий помер. Серед очевидців злочину був Іванов, який на попередньому слідстві розповів про всі обставини вчинення злочину. Під час судового слідства, Іванов почав твердити, що у цій справі він нічого не знає. Як з'ясувалось, Чугунов обіцяв виколоти Іванову очі і відрізати язика, якщо він не буде його «тримати за зубами». *Дайте кримінально-правову оцінку діям вказаних осіб. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 7. У процесі розслідування справи по обвинуваченню Каплюка у вчиненні злочину, було призначено судово-медичну експертизу. Експерт Напалков дав завідомо неправдивий висновок про причину смерті потерпілого. Повторна експертиза спростувала його висновок. Як було з'ясовано в процесі слідства, Напалкова підкупив родич обвинуваченого – Лопата. Останній також підмовляв свідка Савенка (очевидця вчинення злочину) давати неправдиві показання. Савенко на допиті заявив слідчому, що йому у справі нічого невідомо. *Дайте кримінально-правову оцінку діям вказаних осіб. Відповідь обґрунтуйте.*

Задача 8. Набедрик, допитаний як свідок на попередньому слідстві, дав вичерпні показання про вчинення особливо злісного хуліганства Нечитайлом, які підтвердив на очній ставці з останнім. В судовому засіданні Набедрик почав твердити, що Нечитайло вчинив хуліганство без застосування чи спроби застосування ножа для нанесення потерпілому тілесних ушкоджень.

Варіант 1: Набедрик ухилився від явки в судове засідання.

Варіант 2: У судовому засіданні Набедрик заявив, що він відмовляється давати показання.

Варіант 3: У судовому засіданні Набедрик заявив, що йому у справі нічого не відомо, а викриваючи Нечитайла показання щодо вчинення тим особливо злісного хуліганства він дав на попередньому слідстві у зв'язку з тим, що слідчий погрожував йому розправою.

Дайте кримінально-правову оцінку діям Набедрики. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 9. Бочарову, Галкіну і Тараришкіну було пред'явлено обвинувачення у тому, що вони за попередньою домовленістю вчинили чотири квартирні крадіжки. В зв'язку з тимчасовим розладом

душевної діяльності Тараришкіна суд справу щодо нього виділив в окреме провадження і направив його на примусове лікування, а щодо Бочарова і Галкіна виніс обвинувальний вирок. Розглядаючи справу стосовно Тараришкіна після його одужання, суд допитав як свідків засуджених Бочарова і Галкіна. Попереджені про відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань Бочаров і Галкін показали, що Тараришкін не брав участі у вчиненні квартирних крадіжок, що не відповідало дійсності.

Чи можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності за дачу завідомо неправдивих показань Бочаров і Галкін? Відповідь обґрунтуйте.

Питання для самоконтроля:

1. Конституція України про здійснення правосуддя.
2. Поняття правосуддя та значення цього питання для вивчення теми.
3. Поняття кримінальних правопорушень проти правосуддя.
4. Система злочинів проти правосуддя.
5. Загальна характеристика злочинів проти правосуддя.
6. Злочини проти правосуддя, що вчиняються службовими особами.
7. Завідомо незаконні затримання, привід або арешт.
8. Примушування давати показання. Аналіз складу.
9. Характеристика злочинів, які посягають на конституційні принципи діяльності органів досудового слідства, прокуратури і суду.
10. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на охоронні законом права та інтереси особи, якими вона наділена як учасник або інший суб'єкт кримінального процесу.
11. Злочини, які посягають на життя, здоров'я, особисту безпеку, майно суддів, засідателів та інших учасників судочинства: особливості кваліфікації.
12. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на інтереси всебічного, повного, об'єктивного попереднього розслідування та судового розгляду справи.
13. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на інтереси своєчасного прискання та розкриття злочинних діянь.
14. Відповідальність за порушення права на захист.

Теми рефератів:

1. Кримінальна відповідальність за примушування давати показання.
2. Загальна характеристика та система кримінальних правопорушень проти правосуддя.
3. Кримінальна відповідальність за приховування злочину.
4. Кримінальна відповідальність за втечу з місць позбавлення волі або з-під варти.

Література до теми

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 Ст. 141. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
2. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Про судоустрій і статус суддів. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
4. Про Службу безпеки України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 27. Ст. 382. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
5. Про Національну поліцію. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 40–41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
6. Коломієць Ю. Ю. Кримінально-правова політика України : навчальний посібник. Київ : Видавництво «Юрінком Інтер», 2024. 212 с.
7. Постанови Пленуму Верховного Суду в кримінальному судочинстві : практичний посібник / за ред. Р. В. Вереша, В. В. Карпунцов. Видавництво «Алерта», 2025. 370 с.
8. Правові висновки Верховного суду у кримінальному судочинстві після реформи правосуддя : збірка статей / за ред. М. І. Іншин, Д. В. Журавльов, О. Ю. Дрозд та ін. Видавництво «ЦУЛ», 2020. 512 с.
9. Основи кваліфікації кримінальних правопорушень : навчальний посібник / за ред. М. І. Панов, С. О. Харитонов. Х., 2023. 460 с.

10. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / за ред. Ю. Ю. Коломієць, О. В. Ободовський. К. : Юрінком Інтер, 2023. 228 с.

11. Сучасний вимір кримінального права : монографія / за ред. М. Шепітько, В. Базелюк, В. Бакіров. Х. : Право, 2023. 264 с.

12. Кримінальне право України. Особлива частина: посібник для підготовки до заліків та іспитів : навчальний посібник. 7-ме видання, перероблене і доповнене / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко. Х. : Видавництво «Право», 2024. 192 с.

13. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко. Видавництво «Право», 2024. 366 с.

14. Правові висновки об'єднаної та Великої палат у кримінальній юрисдикції : практичний посібник / за ред. Н. О. Антонюк, І. Ю. Новаковська. К. : Алерта, 2024. 212 с.

15. Кримінальний кодекс України. Окремі думки суддів. Поста-тейні матеріали : практичний посібник / за ред. М. С. Туркот, А. В. Столітній, С. В. Шмаленя, М. І. Снігар. К. : Норма права, 2024. 1080 с.

16. Кримінальне право України. Особлива частина. Посібник для підготовки до заліків та іспитів : навчальний посібник / за ред. В. І. Тютюгіна, М. А. Рубашенко. Х. : Видавництво «Право», 2025. 180 с.

17. Навроцький В. О. Наскрізнi кримінально-правові поняття . Навчальний посібник. К. : Юрінком Інтер, 2023. 376 с.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Арешт – основний вид покарання, який призначається судом в межах від одного до шести місяців і відбувається засудженим військовослужбовцем на гауптвахті.

Бездіяльність – пасивна, суспільно небезпечна та протиправна поведінка суб'єкта злочину, що полягає у невчиненні ним конкретної дії (дій), які він повинен був і міг вчинити.

Виконавець (співвиконавець) – особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами злочину безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що, відповідно закону, не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила злочин, передбачений КК.

Виконання законного наказу як обставина, що виключає злочинність діяння – правомірне заподіяння шкоди право охоронюваним інтересам людини, суспільства або держави особою, зобов'язаною виконати цей наказ.

Вина – психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

Випадок (казус) – самостійний вид психічного ставлення до суспільно небезпечних наслідків, де наслідки, що настали, перебувають у причинному зв'язку з діями особи, яка не тільки не передбачала можливості їх настання, але й не могла їх передбачити.

Виправданий ризик як обставина, що виключає злочинність діяння – вчинення діяння (дії або бездіяльності), пов'язаного із заподіянням шкоди право охоронюваним інтересам особи, суспільства або держави для досягнення значної суспільно корисної мети, якщо ця мета у даній обстановці не могла бути досягнута неризикованою дією (бездіяльністю) і вжиті особою запобіжні заходи давали достатні підстави розраховувати на запобігання шкоди право охоронюваним інтересам.

Виправні роботи – основний вид покарання, згідно з яким на засудженого протягом строку, встановленого вироком, покладається обов'язок працювати за місцем його роботи, періодично з'являтися на реєстрацію до кримінально виконавчої інспекції, а також встановлюється заборона на звільнення з роботи за власним бажанням і на виїзд за межі України без дозволу кримінально-виконавчої інспекції. З усієї суми заробітку засудженого до виправних робіт примусово здійснюються щомісячні відрахування в доход держави в межах від десяти до двадцяти відсотків.

Готування до злочину – підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину.

Громадські роботи – основний вид покарання, який полягає у виконанні засудженим протягом строку, встановленого вироком суду, у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид та характер яких визначають органи місцевого самоврядування (наприклад, прибирання вулиць, благоустрій території, ремонт доріг, будинків, споруд, комунікацій тощо).

Дійове каяття – такі дії особи, які свідчать про щирий осуд вчиненого нею злочину і про прагнення усунути його наслідки.

Діяння (дія або бездіяльність) – конкретний, усвідомлений, вольовий, суспільно небезпечний та протиправний акт поведінки суб'єкта злочину.

Дія – активна, усвідомлена, вольова, суспільно небезпечна та протиправна поведінка суб'єкта злочину.

Добровільна відмова – остаточне припинення особою за своєю волею готування до злочину або замаху на злочин, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення злочину до кінця.

Добровільна відмова при співучасті – своєчасне усунення особою за своєю волею особистої участі в злочині внаслідок прийнятого нею остаточного рішення при усвідомленні можливості доведення цього злочину іншими співучасниками до кінця.

Довічне позбавлення волі – найбільш суворий вид основного покарання, згідно з яким засуджений ізолюється від суспільства шляхом примусового поміщення його до спеціальної кримінально-виконавчої установи без зазначення у вирокі конкретного строку тримання там.

Ексцес виконавця – вчинення виконавцем таких злочинних дій, що не охоплювалися ні прямим, ні непрямым умислом інших співучасників.

Загальна частина кримінального права – містить норми, що визначають завдання, принципи й основні інститути кримінального права. Вони закріплюють підставу кримінальної відповідальності, чинність кримінального закону у часі й просторі, поняття злочину і його види, осудність і неосудність, форми вини, співучасть, покарання і його види, порядок застосування окремих видів покарання, правила їх призначення, регулюють інститути, пов'язані зі звільненням від кримінальної відповідальності й покарання, погашенням і зняттям судимості, особливості відповідальності неповнолітніх тощо.

Загальний рецидив – рецидив, що утворюється різнорідними злочинами.

Заздалегідь не обіцяне придбання чи збут майна, здобутого злочинним шляхом – заздалегідь не обіцяна активна діяльність особи, що виявляється у купівлі або іншій оплатній передачі майна, здобутого злочинним шляхом, або зберіганні такого майна.

Заздалегідь не обіцяне приховування злочину – заздалегідь не обіцяна активна діяльність особи по приховуванню злочинця, засобів і знарядь вчинення злочину, його слідів або предметів, здобутих злочинним шляхом.

Закінчений злочин – діяння, яке містить всі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК.

Закон про кримінальну відповідальність – письмовий нормативно-правовий акт, що приймається Верховною Радою України або всеукраїнським референдумом і містить правові приписи, які встановлюють підставу і принципи кримінальної відповідальності, визначають, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, які покарання належить застосовувати до осіб, винних у їх вчиненні, формують інші кримінально-правові наслідки вчинення злочину.

Замах на злочин – вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі.

Замах на злочин є закінченим, якщо особа виконала всі дії, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від її волі.

Замах на злочин є незакінченим, якщо особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця.

Злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку вчинення злочину, домовилися про спільне його вчинення.

Злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Злочин визнається таким, що вчинений групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою.

Злочин з похідними наслідками (злочин з віддаленими наслідками, злочин, що кваліфікується за наслідками) – одиничний злочин, який має в об'єктивній стороні одне діяння, яке тягне за собою два наслідки, що настають послідовно один за одним, і при цьому перший із наслідків спричиняє другий. Крім того, такі злочини, як правило, мають змішану форму вини.

Злочини з матеріальним складом – при конструюванні об'єктивної сторони котрих законодавець як обов'язкову ознаку передбачає певні суспільно небезпечні наслідки.

Злочини з усіченим складом – в яких момент закінчення злочину самим законом переноситься на стадію готування або на стадію замаху.

Злочини з формальним складом – такі, що не включають суспільно небезпечні наслідки, як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони, а тому злочин вважається закінченим з моменту вчинення зазначеного у законі діяння. Злочином є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

Змішана форма вини – різне психічне ставлення особи у формі умислу та необережності до різних об'єктивних ознак одного й того самого злочину. **Зняття судимості** – припинення судимості постановою суду.

Ідеальна сукупність злочинів – сукупність злочинів, при якій всі злочини, що її складають, особа вчиняє одним діянням.

Кваліфікація злочинів – точне встановлення відповідності ознак вчиненого винним суспільно небезпечного діяння ознакам складу конкретного злочину, закріпленого в кримінальному законі.

Кількісний ексцес виконавця має місце там, де виконавець, почавши вчиняти злочин, що був задуманий співучасниками, вчиняє дії однорідного характеру, але більш тяжкі.

Класифікація злочинів – розподіл їх на групи в залежності від того чи іншого критерію.

Конкуренція статей КК – наявність двох чи більше статей Особливої частини КК, які з різним ступенем деталізації описують одне й те ж злочинне діяння і встановлюють за нього різну за ступенем суворості кримінальну відповідальність.

Конфіскація майна – примусове безоплатне вилучення у власність держави всього або частини майна, що є власністю засудженого.

Крайня необхідність – вимушене заподіяння особою шкоди праву охоронюваним інтересам з метою усунення загрожуючої небезпеки, якщо вона в даній обстановці не могла бути усунута іншими засобами і якщо заподіяна шкода є рівнозначною або менш значною, ніж шкода відвернута.

Кримінальна відповідальність – передбачені КК обмеження прав і свобод особи, яка вчинила злочин, що індивідуалізуються в обвинувальному вирoku суду і здійснюються спеціальними органами виконавчої влади держави.

Кримінальне право як галузь права – система юридичних норм (законів), прийнятих Верховною Радою України, що встановлюють,

які суспільно небезпечні діяння є злочинами і які покарання підлягають застосуванню до осіб, що їх вчинили.

Малозначне діяння – таке діяння, яке не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяло і не могло заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Мета вчинення злочину – це уявлення про бажаний результат, якого прагне досягти суб'єкт злочину, що визначає спрямованість діяння.

Множина злочинів – вчинення однією особою особисто або у співучасті двох або більше самостійних закінчених або незакінчених злочинів.

Мотив вчинення злочину – це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку суб'єкта злочину, що визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення до вчиненого.

Невдале підбурювання або пособництво – коли можливий (передбачуваний, потенційний) виконавець відхиляє пропозицію вчини- ти злочин (брати участь у вчиненні злочину), що може виходити від підбурювача, пособника чи навіть організатора.

Незакінчений злочин – умисне, суспільно небезпечне діяння (дія чи бездіяльність), яке не містить усіх ознак складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК, у зв'язку з тим, що злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного.

Необхідна оборона – правомірний захист право охоронюваних інтересів особи, суспільства або держави від суспільно небезпечного посягання, викликаний необхідністю його негайного відвернення або припинення шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, що відповідає небезпеці посягання й обстановці захисту.

Об'єкт злочину – те, на що завжди посягає злочин і чому він завжди заподіює певну шкоду. Це є ті суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом.

Об'єктивна сторона злочину – зовнішня сторона (зовнішнє вираження) злочину, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення злочину.

Обмеження волі – основний вид покарання, який полягає в триманні засудженого в кримінально-виконавчій установі відкритого типу – виправному центрі без ізоляції від суспільства, але в умовах здійснення за ним нагляду та обов’язкового залучення до праці.

Обставини, що виключають злочинність діяння – передбачені КК та іншими нормативно-правовими актами зовнішньо подібні зі злочинами суспільно корисні (соціально прийнятні) та правомірні вчинки, що виключають підставу кримінальної відповідальності за шкоду, заподіяну правоохоронюваним інтересам.

Одиничний злочин – діяння, яке містить ознаки тільки одного (єдиного) передбаченого законом про кримінальну відповідальність самостійного складу злочину. В кожній статті (або частині статті) Особливої частини КК описуються ознаки окремих одиничних закінчених злочинів. Ознаки суб’єктивної сторони як елемента складу злочину, вина, мотив і мета злочину.

Організатор – особа, яка організувала вчинення злочину (злочинів) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організовувала приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації.

Особлива частина кримінального права – містить норми, що описують конкретні види злочинів та конкретні межі покарання, які можуть бути призначені за вчинення певних злочинів. Ці норми і зосереджені в Особливій частині КК України.

Особливо тяжкий злочин – злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п’ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі строком понад десять років або довічне позбавлення волі.

Перевищення меж необхідної оборони – умисне заподіяння посягаючому тяжкої шкоди (смерті або тяжких тілесних ушкоджень), явно не співрозмірної з небезпечністю посягання або явно невідповідної обставині захисту.

Підбурювач – особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення злочину.

Підстава кримінальної відповідальності – вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом.

Повторність злочинів – такий вид множинності злочинів, коли особа вчиняє два чи більше одиничних злочини, що передбачені, як правило, однією й тією ж статтею Особливої частини КК.

Повторність однорідних злочинів – вчинення особою двох чи більше злочинів, що посягають на тотожні чи схожі об'єкти кримінально-правової охорони, вчиняються з однією і тією ж формою вини і щодо яких у КК є спеціальне застереження про те, що їх вчинення один після одного слід вважати повторним.

Повторність тотожних злочинів – вчинення особою двох чи більше одиничних злочинів, які містять ознаки одного й того ж складу злочину. Повторність, не пов'язана із засудженням особи за раніше вчинений злочин (так звана “фактична повторність”) – має місце там, де особа вчинила декілька тотожних або (у випадках, спеціально передбачених КК) однорідних злочинів, за жоден з яких вона ще не була засуджена.

Позбавлення волі на певний строк – основний вид покарання, яке встановлюється в межах від одного до п'ятнадцяти років і згідно з яким засуджений ізолюється від суспільства шляхом поміщення його до кримінально-виконавчої установи закритого типу строком, встановленим вироком суду.

Покарання – захід державного примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Помилка в кримінальному праві – неправильне уявлення особи про юридичні властивості або фактичні об'єктивні ознаки вчинюваного нею діяння.

Пособник – особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню злочину іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети, або іншим чином сприяти приховуванню злочину.

Потурання виражається в тому, що особа, яка зобов'язана була і могла перешкодити вчиненню злочину, такому злочину не перешкоджає, і злочин відбувається.

Правомірне затримання злочинця потерпілими або іншими особами – насильницькі дії, спрямовані на короткострокове позбавлення волі особи, яка вчинила злочин з метою доставлення її органам влади, якщо такі дії викликалися необхідністю затримання і відповідали небезпечності вчиненого посягання й обстановці затримання злочинця.

Принципи кримінального права – основні, провідні засади, які закріплені в нормах права і визначають побудову всієї галузі права, окремих її інститутів, правотворчу і правозастосовну діяльність.

Причетність до злочину – дія чи бездіяльність, яка хоча і пов'язана з вчиненням злочину, але не є співучастю в ньому.

Провокація злочину – ситуація, коли особа підбурює (провокує) виконавця або інших співучасників на вчинення злочину з метою його подальшого викриття.

Продовжуваний злочин – одиничний злочин, який складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром.

Проста форма співучасті (в літературі цю форму співучасті називають «співвиконавство» чи «співвинність») має місце там, де всі співучасники є виконавцями (співвиконавцями) злочину.

Простий (одноразовий) рецидив – рецидив, при якому новий умисний злочин вчиняється особою, яка має одну судимість за раніше скоєний умисний злочин.

Прості одиничні злочини – злочини, які характеризуються відносною нескладністю законодавчого визначення їх об'єктивної та суб'єктивної сторін. Реальна сукупність злочинів – сукупність злочинів, за якою кожен злочин, що її складає, особа вчиняє окремим самостійним діянням.

Рецидив злочинів – вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин.

Система покарань – встановлений кримінальним законом і обов'язковий для суду вичерпний перелік покарань, розташованих у певному порядку за ступенем їх суворості.

Склад злочину – сукупність встановлених у кримінальному законі юридичних ознак (об'єктивних і суб'єктивних), що визначають вчинене суспільно небезпечне діяння як злочинне.

Складна форма співучасті – співучасть із розподілом ролей. Полягає в тому, що співучасники виконують різнорідні ролі.

Складний (складений) злочин – одиничний злочин, який складається з двох чи більше злочинних діянь, кожне з яких, якщо розглядати їх ізольовано, являють собою самостійні одиничні злочини, але які (в силу їх органічної єдності, типовості, поширеності одночасного вчинення тощо) об'єднані законодавцем в окремий одиничний злочин, передбачений однією статтею (частиною статті) Особливої частини КК.

Службове обмеження для військовослужбовців – основний вид покарання, який призначається в межах від шести місяців до двох років і при застосуванні якого засуджений не може бути підвищений за посадою і у військовому званні; строк покарання не зараховується йому до строку вислуги років для присвоєння чергового військового звання; протягом строку покарання із усієї суми грошового забезпечення засудженого здійснюються відрахування в доход держави в межах від десяти до двадцяти відсотків.

Спеціальний рецидив – рецидив, що утворюється тотожними чи однорідними злочинами.

Співучасть у злочині – умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину.

Стадії злочину – передбачені в КК України суспільно небезпечні етапи його здійснення, які істотно різняться між собою ступенем реалізації злочинного наміру, тобто характером діяння (дії або бездіяльності) і моментом його закінчення (припинення), а тим самим і ступенем тяжкості вчиненого особою діяння.

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до цього кодексу, може наставати кримінальна відповідальність.

Суб'єктивна сторона злочину – внутрішня сторона злочину, яка включає ті психічні процеси, що характеризують свідомість і волю особи в момент вчинення злочину.

Сукупність злочинів – вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї

статті Особливої частини КК, за жоден з яких її не було засуджено. При цьому не враховуються злочини, за які особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом.

Триваючий злочин – одиничний злочин, який, почавшись дією чи бездіяльністю особи, характеризується безперервним здійсненням складу певного злочину.

Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців – основний вид покарання, який полягає у примусовому триманні засудженого строком від шести місяців до двох років в особливій військовій частині – дисциплінарному батальйоні, призначеному для відбування покарання військовослужбовцями, які вчинили злочини під час проходження ними строкової військової служби.

Тяжкий злочин – злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі строком не більше десяти років.

Ускладнені одиничні злочини – злочини, які порівняно з простими злочинами ускладнені додатковими об'єктивними чи суб'єктивними ознаками, які надають їм зовнішньої подібності з множинністю злочинів.

Фізичний примус (наси́льство) – протиправний фізичний вплив на людину (наприклад, застосування фізичної сили, нанесення удару, побоїв, тілесних ушкоджень, введення в організм різноманітних препаратів тощо) з метою примусити її вчинити злочин (наприклад, не перешкоджати проникненню в сховище, видати чуже майно і тощо).

Час вчинення злочину – час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності.

Штраф – покарання, яке полягає у грошовому стягненні, що накладається судом у випадках і межах, встановлених в Особливій частині КК.

Якісний експрес виконавця має місце там, де виконавець вчиняє неоднорідний, зовсім інший, ніж був задуманий співучасниками, злочин на додаток до того, що було погоджено із співучасниками.

Навчальне видання

ЗАГОРОДНЮК Світлана Олегівна
ТРЕТЬЯКОВ Дмитро Анатолійович

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»**

Навчально-методичний посібник

Верстка та обкладинка	<i>В. Грицик</i>
Технічне редагування	<i>О. Гринюк</i>

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

Підписано до друку 24.09.2025 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Warnock. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 10,46. Наклад 300.
Замовлення № 100м-1225.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.